

Daniela Gandžalová

NÁVRAT K TRADÍCIÁM DEDENIA

§

2023

 BELIANUM

doc. JUDr. Daniela Gandžalová, PhD.

NÁVRAT K TRADÍCIÁM DEDENIA

2023

Vzor citácie:

GANDŽALOVÁ, D.: *Návrat k tradíciám dedenia* [online]. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, 2023, 137 s. [dátum citovania]. ISBN 978-80-557-2035-7.

Dostupné na: <https://doi.org/10.24040/2023.9788055720357>

Autor: doc. JUDr. Daniela Gandžalová, PhD.

Recenzenti: doc. JUDr. Marián Ďurana, PhD.
JUDr. Monika Némethová, PhD., univ. doc.
doc. JUDr. Martin Skaloš, PhD.

ISBN 978-80-557-2035-7

DOI <https://doi.org/10.24040/2023.9788055720357>

Táto publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 International Licence CC BY-ND (uviedenie autora - bez odvodeného obsahu).

Obsah

Zoznam použitých skratiek.....	4
Predhovor	6
I Vybrané staronové inštitúty dedičského práva	8
1.1 Odkaz.....	8
1.2 Náhradníctvo (substitúcia)	23
1.3 Zrieknutie sa dedičstva	37
1.4 Dedičská zmluva	39
1.5 Privilegovaný závet	46
II Uhorské dedičské právo	65
2.1 Prvopočiatky dedičského práva na našom území	65
2.1.1 Dedičské právo od najstarších čias až do čias kráľa Kolomana	70
2.1.2 Dedičské právo od kráľa Kolomana do obdobia vlády Anjouovcov	73
2.1.3 Dedičské právo za Anjouovcov	76
2.2 Verböczyho tripartitum (z r. 1914)	77
2.3 Dedičské právo po roku 1848	84
2.4 Dedičské právo od roku 1861 do roku 1918	89
III Dedičské právo v Československu v rokoch 1918–1950	103
IV Obdobie Občianskeho zákonníka z r. 1950	114
V Občiansky zákonník z r. 1964	124
VI Záver	126
Zoznam použitej literatúry	131

Zoznam použitých skratiek

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch – Všeobecný rakúsky občiansky zákonník z roku 1811
ALR	Allgemeines Landrecht – pruský občiansky zákonník z roku 1794
B. M.	bývalý uhorský minister vnútra (belügyminister)
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch – nemecký občiansky zákonník z roku 1896
DSP	Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861
I. M.	bývalý uhorský minister spravodlivosti (igazságügyminister)
kr.	kráľovský
nar. vl.	Nariadenie vlády Slovenskej republiky
OSP	zákon č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskoprávných veciach (Občiansky súdny poriadok) v znení zákona č. 68/1952 Zb. a zákona č. 52/1954 Zb.
OSP	zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov
Osp.	občiansky súdny poriadok, zák. čl. I:1911
OZ	Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov
P. R.	plenárne rozhodnutie bývalej uhorskej kráľovskej Kúrie
por. zák.	poručenský zákon, zák. čl. XX:1877
pozn. kn. por.	pozemnoknižný poriadok, nariadenie rakúskeho ministra spravodlivosti z 15./XII. 1855 č. 222 r. z.
R	Civilná zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk. Pod touto značkou sú vyznačené judikáty uverejnené Najvyššími súdmi ČSFR, ČR a SR do 31. 12. 1992 a od 1. 1. 1993 judikáty uverejnené Najvyšším súdom SR
R(ZSR)	Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk vydávaná Najvyšším súdom ČSFR, Najvyšším súdom ČR a Najvyšším súdom SR (v dobe do 31. decembra 1992) a Najvyšším súdom SR
R. J. P. alebo R. P. J.	rozhodnutie právnej jednotnosti bývalej uhorskej kráľovskej Kúrie
Sb.	Sbírka zákonů České republiky od 1. 1. 1993
Sb. n. s.	Rozhodnutí nejvyššího soudu čsl. republiky ve věcech občanských (nakladatel a vydavatel: Právnické vydavatelství v Praze)

SNR	Slovenská národná rada
uh.	uhorský
Úr. sb.	Úradná sbierka rozhodnutí Najvyššieho súdu Československej republiky vo veciach občianskych z právnej oblasti Slovenska a Podkarpatskej Rusi, ročníky I.–VI. (nakladateľ a vydavateľ Právnická jednota na Slovensku v Bratislave)
Úř. věst. čsl.	Úradný vestník československý Dočasného štátneho zriadenia v Londýne
vl. nar.	vládne nariadenie
Z	Zborník stanovísk, správ a rozhodnutí súdov a súdnych rozhodnutí najvyšších súdov (ČSSR, ČSR, SSR), ZI. (1965–1967) vydané SEVT Praha 1974; ZIII. (1964–1969) vydané SEVT Praha 1980; ZIV. (1970–1983) vydané SEVT Praha 1986
Z. z.	Zbierka zákonov (od roku 1993)
Z. R.	zásadné rozhodnutie bývalej uhorskej kráľovskej Kúrie uverejnené v diele: Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie (do 28. 10. 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky (do r. 1926) vo veciach občianskych z oboru práva súkromného platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi (nakladateľ: Právnická jednota na Slovensku v Bratislave)
Z. R. a pri ňom číslo v zátvorkách [napr. Z. R. (1.)]	zásadné rozhodnutie Najvyššieho súdu Československej republiky, uverejnené pod číslom v krúžku [napr. Z. R. (1)] v diele: Zásadné rozhodnutia býv. uh. kr. Kúrie (do 28. 10. 1918) a Najvyššieho súdu Československej republiky (do r. 1926) vo veciach občianskych z oboru práva súkromného platného na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi a v Doplnku k tomuto dielu: Rozhodnutia Najvyššieho súdu Čsl. republiky z rokov 1926–1928 (nakladateľ: Právnická jednota na Slovensku v Bratislave)
zák. čl.	zákonný článok
Zb.	Zbierka zákonov (od roku 1945 do roku 1992)
Zb. nar. SNR	Zbierka nariadení Slovenskej národnej rady (1944–1948)
Zb. z. a n.	Zbierka zákonov a nariadení (od roku 1918 do roku 1939)
ZSR	Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí Slovenskej republiky

Predhovor

Zánik Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky znamenal súčasne vznik nových európskych štátov – Slovenskej republiky a Českej republiky. Pri svojom zrode oba nástupnícke štáty prevzali do svojho právneho poriadku právne predpisy bývalej federácie. Došlo k recepcii právneho poriadku, ktorý platil na našom území do 31. 12. 1992.

Z hľadiska uvedeného je nutné posudzovať aj recepciu občianskoprávných predpisov do právneho poriadku Slovenskej republiky. Občiansky zákonník z roku 1964 vo svojom novelizovanom znení sa stal Občianskym zákonníkom Slovenskej republiky a je po niekoľkých novelizáciách platný v Slovenskej republike stále, zatiaľ čo v Českej republike je od 1. 1. 2014 účinný nový občiansky zákonník, čím sa v Čechách završili dvanásťročné práce na rekodifikácii ich súkromného práva, ktoré boli zahájené v r. 2000 (nový občiansky zákonník ČR vstúpil do platnosti 22. 3. 2012). Dnes platná právna úprava dedičského práva v novom českom Občianskom zákonníku všeobecne vychádza z pôvodných zásad dedičského práva, ako je zásada zachovania hodnôt, zásada rovnosti, univerzálnej sukcesie, voľnosti dediča dedičstvo prijať či odmietnuť, princíp ingerencie verejnej moci pri nadobúdaní vlastníctva, zostáva tiež naďalej zachovaný princíp individualistického poňatia dedičského práva, ale rozsah právnej úpravy je už dnes podstatne rozšírený od pôvodnej právnej úpravy v OZ a tiež jeho samotný obsah je obohatený o viaceré osvedčené staronové inštitúty dedičského práva, známe v minulosti a stále zachované v zahraničí.

Aj v Slovenskej republike sa potreba rekodifikácie súkromného práva deklaruje už niekoľko rokov. V rámci rekodifikačných prác sa pri príprave nového Občianskeho zákonníka patričná pozornosť logicky venuje aj problematike dedičského práva, keďže právna úprava dedenia bola, je a zákonite aj do budúcnosti musí byť, vzhľadom na predmet úpravy, neodmysliteľnou súčasťou takéhoto kódexu. Proces rekodifikácie súkromného práva vytvára okrem iného aj nový priestor na prípadné ďalšie rozšírenie a doplnenie súčasnej právnej úpravy dedenia,¹ obsiahnutej v siedmej časti Občianskeho zákonníka, a to najmä za účelom posilnenia, presadzovania a rešpektovania poslednej vôle poručiteľa ohľadom osudu jeho majetku po jeho smrti, a to i znovuzavedením niektorých staronových inštitútov (ktoré to niekedy zabezpečovali), do novej právnej úpravy dedenia. Mnohé z inštitútov, ktorých znovuzavedenie sa navrhuje, naša právna úprava dedenia v minulosti poznala, osvedčili sa a poznajú ich niektoré zahraničné úpravy dodnes.

¹ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 40.

V predkladanej publikácii sa snažíme na niektoré konkrétne z nich poukázať a charakterizovať ich obsah a miesto v právnej úprave dedenia na našom území v minulosti. Poznávanie právno-historických koreňov právnej úpravy dedenia v minulosti na našom území považujeme obzvlášť v priebehu rekodifikačných prác za aktuálne a potrebné, a to najmä v súvislosti s úvahami a snahami o prinavrátenie niektorých starých a osvedčených inštitútov, ktoré táto právna úprava v minulosti u nás poznala. Znovuzavedenie niektorých staronových inštitútov dedičského práva do novej právnej úpravy dedenia možno vnímať ako akýsi návrat k tradíciám dedenia, a keďže tieto inštitúty poznajú mnohé európske krajiny dodnes, dá sa ich znovuzavedenie do našej právnej úpravy dedenia považovať za priblíženie sa k európskym štandardom právnych úprav dedenia.

Súčasná právna úprava dedenia v Občianskom zákonníku SR má svoj základ jednak v historických koreňoch vytvorených právnymi úpravami účinnými na našom území v minulosti, ale aj v princípoch známych už v raných fázach vývoja dedičského práva starovekého Ríma, a aj preto na mnohých miestach našej publikácie na rímsko-právnu úpravu dedenia často odkazujeme. Stručný náčrt popisu podoby právnej úpravy dedenia na našom území v minulosti, na ktorý sa snažíme v predkladanej publikácii poukázať, je právno-historický pohľad na vývoj právnej úpravy dedičského práva v Slovenskej republike od jeho prvopočiatkov až po súčasnosť, s poukazom na jednotlivé etapy vývoja právnej úpravy dedenia s ich stručnou charakteristikou.

Poznávanie právno-historických koreňov právnej úpravy dedenia so zameraním sa na úpravu štandardných a osvedčených inštitútov dedičského práva v minulosti u nás (ale aj v zahraničí) sa tak stáva pri procese rekodifikácie súkromného práva stále viac aktuálnym.

Moje úprimné poďakovanie patrí recenzentom tejto publikácie, doc. JUDr. Marianovi Ďuranovi, PhD. a doc. JUDr. Martinovi Skalošovi, PhD., za starostlivé posúdenie rukopisu a za ich cenné rady a pripomienky pri konečnej redakcii rukopisu. Moje poďakovanie patrí tiež Mgr. Dane Kujnischovej za ochotu, dobrú vôľu, nesmiernu trepezlivosť a administratívnu pomoc pri spracovávaní tejto publikácie.

Banská Bystrica, január 2023

Autorka

I VYBRANÉ STARONOVÉ INŠTITÚTY DEDIČSKÉHO PRÁVA

1.1 ODKAZ

Jedným zo staronových inštitútov, o znovuzavedení ktorého sa pri rekodifikácii súkromného práva v Slovenskej republike uvažuje, je odkaz. Odkazom sa rozumie nadobudnutie určitej jednotlivej veci z majetku dedičstva, pričom odkazovník, teda osoba, ktorej poručiteľ odkázal určitú vec, právo alebo peniaze na farchu dedičov alebo niektorého z nich, nezodpovedá za poručiteľove dlhy, ani za náklady spojené s pohrebom poručiteľa, ak cena všetkých odkazov neprevyšuje 1/4 dedičstva. Ak táto podmienka o cene všetkých odkazov splnená nie je, považuje sa v zmysle návrhov ustanovenie odkazovníka za ustanovenie dediča.²

I tento inštitút nie je v našich pomeroch ničím neznámym, poznala ho právna úprava dedenia na našom území v minulosti a počíta sa s jeho znovuzavedením aj do budúcnosti. Podľa návrhu nového Občianskeho zákonníka v SR sa má umožniť, aby poručiteľ v závete odkázal odkazovníkovi určitú vec, právo alebo peniaze (najviac do výšky jednej štvrtiny dedičstva) na farchu dedičov, prípadne ak tak určí v závete, na farchu niektorého z nich.

Pre tento inštitút je charakteristické, že odkazovník určitej veci, určitej sumy peňazí alebo určitého práva nezodpovedá za dlhy poručiteľa, ani za náklady spojené s pohrebom poručiteľa, ak cena všetkých odkazov neprevyšuje jednu štvrtinu aktív dedičstva. Ako už bolo uvedené vyššie, ak táto podmienka nie je splnená, považuje sa ustanovenie odkazovníka za ustanovenie dediča. Odkazom sa rozumie nadobudnutie určitej jednotlivej veci alebo určitého práva z majetku dedičstva. Platná právna úprava nerozlišuje medzi odkazom a dedičstvom.

Rozdiel medzi dedičstvom a odkazom je v tom, že právo na odkaz síce vzniká smrťou poručiteľa, ale toto právo je právom odkazovníka voči dedičovi, odkazovník nenesie zodpovednosť za dlhy poručiteľa. Pokiaľ určitá vec alebo právo, ktoré je predmetom odkazu, nie je predmetom dedičstva, takýto odkaz nemá právne následky, s výnimkou peňazí, ktoré sa nenachádzajú v dedičstve, v tom prípade sú dedičia povinní odkazovníkovi v odkaze určenú sumu vyplatiť. V prípade odúmrti túto povinnosť znáša štát.

Navrhované podmienky platnosti odkazu sú: zriadenie platného závetu a v rámci neho spôsobilý odkaz a spôsobilý odkazovník. V rámci jedného závetu môže poručiteľ

² CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 49.

zriadiť viac odkazov, v prospech viacerých odkazovníkov, avšak cena všetkých odkazov nesmie presiahnuť 1/4 aktív dedičstva.³

Tiež sa navrhuje opätovne zaviesť možnosť, aby poručiteľ odkázal dedičstvo, príp. jeho časť na zriadenie nadácie, ktorej účel musí byť uvedený v závete. Samotným závetom sa teda nadácia nezriaďuje, to sa ponecháva na postup podľa osobitného predpisu, závetca môže určiť, kto má nadáciu zriadiť, aké náležitosti má obsahovať nadačná listina, čo však musí korešpondovať s osobitným predpisom. Zároveň môže poručiteľ určiť, akým spôsobom sa má naložiť s majetkom, ak k zriadeniu nadácie nedôjde.⁴

Predpokladá sa možnosť i kombinácie úkonov pre prípad smrti v rámci jednej listiny, závet môže obsahovať samotný závet a zároveň odvolanie predchádzajúceho závetu, ustanovenie alebo odvolanie odkazu a zároveň tiež listiny o vydedení.

Inštitút odkazu jednotlivkej veci či práva, tzv. *legatum* poznalo už v dávnej minulosti aj rímske právo. Existenciu takejto úpravy si vynútili najmä ekonomické dôvody spočívajúce v hospodárskom zabezpečení vydedených potomkov a manželky. Má sa za to, že prvé testamenty mali práve odkazovú podobu, keďže poručiteľ v nich nariaďoval prevod jednotlivých vecí či práv patriacich do pozostalosti (singulárna sukcesia). Odkazom (*legatum*) závetca na ťarchu dediča poskytoval tretej osobe – odkazovníkovi z pozostalosti jednotlivo určenú veci, resp. právo.⁵ Muselo sa tak stať pred svedkami, slávnostne prednesenými slovami a až za textom o ustanovení dediča v závete alebo v kodicile potvrdenom závetom.

Je známe, že postupne právna veda rozvinula náuku o odkazoch v klasickom rímskom práve do veľkej šírky a hĺbky. Pre platnosť legátov bol určujúci časový okamih zriadenia testamentu. Preto nedostatok podstatnej náležitosti odkazu bol nenapraviteľný. Neskôr sa presadilo nazeranie, že aj legát v neplatnej forme môže za určitých okolností platiť ako legát inej formy, pokiaľ tomu zodpovedá jeho obsah. Ak chcel poručiteľ odvolať odkaz, musel tak urobiť rovnakou formou, akou legát zriadil (*ademptio legati*). Osobitnú

³ DULAKOVÁ, D. 2015. *Zverejnenie paragrafového znenia prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka, odovzdaného dňa 16. 10. 2015 (online)*. 2015 (cit. 19. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/557>; rovnako DULAK, A. 2015. *K prvej ucelenej verzii pracovného návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka (online)*. 2015 (cit. 12. 3. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/555>.

⁴ Tamtiež.

⁵ Funkciu odkazu sa približovala tiež *donatio mortis causa*, táto však svojou povahou je správne zaraďovaná medzi prípady upravené darovacou zmluvou. V neskoršom práve dochádzalo k zjednocovaniu legátov, fideikomisov a iných poskytnutí pre prípad smrti. Takýmto inštitútom sa stal napr. *datum condicionis implendae causa*, t. j. poskytnutie viazané na splnenie podmienky, že obdarený sám poskytne nejaký prospech tretej osobe.

formu odvolania odkazu predstavovala *translatio legati*, t. j. zriadenie odkazu spojené so zmenou obsahu alebo zmenou oprávnenej osoby.⁶

Nakoľko nadobudnutie odkazu záviselo na uskutočnení dedičskej postupnosti a dedičia mohli umelými prietahmi nadobudnutie odkazu oddialiť, či dokonca zmariť, vytvorilo rímske právo pre odkazovníkov tzv. čakateľské právo, ktoré nezáviselo na vôli dediča. Okamihom poručiteľovej smrti (*dies cedens legati*) preto nadobúdala odkazovník v našom ponímaní subjektívny a zdediteľný nárok na odkazované právo. Pre nadobudnutie odkazu boli teda rozhodujúce dva momenty:

- a) tzv. *dies cedens* – spravidla moment smrti poručiteľa, lebo v tomto momente odkazovník nadobúdala dediteľné čakateľstvo na právo z odkazu, a
- b) tzv. *dies veniens* – spravidla moment nadobudnutia dedičstva dedičom; vtedy odkazovník nadobúdala právo na odkaz.

Legáty sa v praxi tak rozšírili, že dochádzalo k situáciám, že ich hodnota často bola vo svojom súhrne premrštená, čo malo často za následok, že testament sa stal neúčinným, vrátane z toho plynúcich nepriaznivých dôsledkov. Týmto situáciám sa snažili zabrániť viaceré zákony.⁷ Azda najprecíznejšie sa to podarilo prostredníctvom *lex Falcidia* (40 pred n. l.), podľa ktorého odkazy prevyšujúce 3/4 pozostalosti boli *ipso iure* neplatné. Z uvedeného vyplýva, že dedič musel nadobudnúť aspoň 1/4 (*quarta Falcidia*) pozostalosti.

Historické korene odkazu nachádzame aj v právnej úprave dedičského práva aj na území Slovenska do roku 1950. Dedič bol vždy univerzálnym sukcesorom poručiteľa a dedičská postupnosť bola vždy univerzálnou sukcesiou po poručiteľovi. Dedič sa povolával k pozostalosti ako celku. Pozostalosť sa javila ako súhrn majetku a prechádzala na dedičov buď v celku, alebo v určitom podiele z celku. Ak sa povolávalo viac dedičov k dedičstvu, mohli sa ich podiely určiť iba pomernými podielmi so zreteľom na celok. To, že dedič nastupoval vždy do dedičstva ako celku, znamená jednak to, že na dediča

⁶ Odkaz sa uplatňoval v dvoch základných podobách, a to ako:

legatum per damnationem s obligacným účinkom, kde sa spravidla uplatňoval odkaz peňazí, neskôr aj inej veci, pričom odkazovník mal právo viesť na dediča, ktorý sa zdráhal vydať z pozostalosti odkaz žalobu (*actio ex testamento*). Dedič, ktorý sa zdráhal vydať odkaz, navyiac ručil za *dolus a kulpu*;

legatum per vindicationem s vecnoprávnym účinkom, kde sa stal odkazovník ihneď po tom, ako dedič nadobudol dedičstvo, vlastníkom odkázanej veci alebo práva. Osobitný druh vindikačného legátu predstavoval *legatum per praeceptionem*, kedy z dedičov dostal navyiac od ostatných ešte vec, ktorá sa nezapočítavala do pozostalostnej masy.

⁷ So zreteľom na spoločenskú obýčaj závetca neraz uvádzal veľký počet odkazovníkov, takže neraz sa odkazmi vyčerpala celá pozostalosť a dedičovi zostalo len holé meno (*nudum nomen*). V takýchto prípadoch dedič bol skôr len testamentárnym vykonávateľom. Aby sa dedičia nevyhýbali prijať dedičstvo, čím by zmariť testament aj odkazy, bolo treba v záujme dediča obmedziť testovacu voľnosť. Preto Fúriov zákon (*lex Furia*) určoval najvyššiu výšku odkazov, Vokoniov zákon (*lex Voconia*) z 2. storočia pred n. l. určoval, že odkazovník nemohol dostať z dedičstva viac ako dedič. Napokon Falcidiov zákon (*lex Falcidia*) z roku 40 pred n. l. určoval, že dedičovi musí zostať aspoň štvrtina aktívnej pozostalosti.

bezprostredne z poručiťa prechádzali nielen všetky práva, ale aj záväzky, z ktorých sa dedičstvo skladalo, a jednak to, že dedičské právo do roku 1950 nepoznalo pojem dediča iba v určitej veci alebo práva, poznalo len odkaz jednotlivéj veci alebo práva. O odkaz išlo vtedy, keď poručiťel v závete odkázal niekomu určitý majetok (čo mohla byť hnuteľná vec, nehnuteľná vec, právo či pohľadávka) bez toho, aby ho ustanovil za dediča či už celej pozostalosti, alebo podielu na pozostalosti.

Charakteristickou zvláštnosťou odkazu, ktorá ho odlišovala od dedičstva, bolo okrem toho, že dedič bol univerzálnym nástupcom poručiťa a odkazovník singulárnym nástupcom poručiťa, najmä to, že odkazovník nezodpovedal za dlhy poručiťa, to znamená, že dostal vždy „čistý“ odkaz.⁸

Právo platné na Slovensku poznalo tzv. vecný odkaz (na rozdiel od právnej úpravy, ktorá platila na území Česka, kde mal odkaz charakter záväzkový), to znamená, že odkazovník sa stával vlastníkom odkázanej veci priamo smrťou poručiťa.⁹

S právnou úpravou inštitútu odkazu sa rátalo už aj v rámci navrhovanej právnej úpravy dedenia v návrhu Občianskeho zákonníka v roku 1900. Podľa spracovanej osnovy

⁸ Pozri bližšie FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A. 1998. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela, Šamorín: Heuréka, ISBN 80-967653-4-5, s. 485: „Odkazovníkom je voči dedičovi osoba, ktorej prípadnú z pozostalosti jednotlivé majetkové predmety bez toho, že by sa stala účastnou všeobecných bremien pozostalosti. Odkaz môže byť tak stanovený, že odkazovník nadobudne proti dedičovi len právo: požadovať vydanie odkazu (*legatum per damnationem*; záväzkový odkaz); alebo tak, že predmet odkazu prejde so zostaviteľa na odkazovníka bezprostredne (*leg. per vindicationem*, vecný odkaz). Podľa práva platného na Slovensku a v Podk. Rusi po tej stránke, či je niekto dedičom alebo odkazovníkom, nie je rozhodujúcim použitý výraz, ba ani to, či je poskytnutá účasť vyjadrená kvótou na celku, alebo len jednotlivými predmetmi; v tomto druhom prípade nie je ľahko rozlišovať medzi dedičom a vecným odkazovníkom. Kto je menovaný pre kvótu pozostalosti, je každým spôsobom dedičom; ale preto môže byť dedičom aj ten, komu nechal zostaviteľ len jednotlivé predmety, ak činia ony väčšiu časť pozostalosti, alebo aspoň tak veľkú, že vzhľadom na jej význam dá sa predpokladať, že zostaviteľ chcel túto osobu učiť vykonávať svoj poslednej vôle naproti tým, ktorým poskytol síce priamo z pozostalosti jednotlivé predmety, ale bez takéhoto poverenia a bez povinnosti znášať bremená.“

⁹ Pôvodná judikatúra k odkazom:

„Ak dal v záveti zostaviteľ dedičom príkaz, aby zaplatili dlh zostaviteľov veriteľovi, ide o odkaz dlhu; prijatím záveti stal sa veriteľ odkazovníkom a má nárok na zaistenie odkazu podľa odst. 3. § 82 zák. čl. XVI:1894. Úr. Sb. 690.

Nárok na vydanie odkazu vzniká smrťou zostaviteľa, a je – keď niet opačného opatrenia v samej záveti – sročný ihneď po smrti zostaviteľovej. Tomu nevadí, že pozostalosť ešte nie je odovzdaná a likvidovaná, že sú v behu spory medzi dedičmi a spory, zahájené veriteľmi zostaviteľa. Úr. Sb. 789.

Neplatnosť testamentu možno vysloviť len z dôvodov, z ktorých je platnosť testamentu výslovne napadnutá. Úr. Sb. 1320.

II. Kto uplatnil dedičské právo na tom základe, že mu bolo testamentom zanechané všetko, čo zostane po splnení odkazov, je dedičom aj vtedy, keď pozostalosť je odkazmi celkom vyčerpaná. – III. Odkaz určité sumy na postavenie náhrobného pomníka je príkazom (modus); pred jeho splnením alebo zaistením nemôže byť príkazom zatažená časť pozostalosti dedičovi zo súdneho depozitu vydaná. Úr. Sb. 1352.

Odkazovník môže aj po odovzdaní pozostalosti žalobou požadovať zaistenie odkazu, ak bol jeho nárok ohrozený okolnosťami, nastalými po odovzdaní pozostalosti. Úr. Sb. 1534.“

(Judikáty a výňatky z nich boli použité z publikácie: Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. III. Vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, ISBN 80-967653-4-5, s. 527, 528, 529.)

sa navrhovala nasledujúca, (v ustanoveniach § 579 až 616) pomerne podrobná úprava tohto inštitútu dedičského práva:

„IV. Odkazy.

Zřízení odkazu.

§ 579. K platnosti odkazu je nutno, aby způsobilým zůstavitelem byl zůstaven osobě, která je způsobilá dědit, a aby se tak stalo platným posledním pořízením.

§ 580. Darování závislé na výmince, že obdarovaný darce přežije, je po zákonu odkazem, jestliže se darce nevzdal práva dar odvolat (§ 871).

§ 581. Zůstavitel může také jednomu dědici nebo několika spoludědicům zanechat odkaz přednostní; vzhledem k tomuto odkazu budou posuzováni jako odkazovníci.

Koho lze obtížit odkazem.

§ 582. Odkazy připadají k tíži všem dědicům podle poměru jejich podílů, a to i tenkrát, byla-li odkázána věc náležející jednomu ze spoludědiců. Přes to záleží na zůstaviteli, chce-li zvláště přikázati splnění odkazu jednotlivému spoludědici nebo i odkazovníku.

§ 583. Okolnost, že hodnota dalšího odkazu, jenž byl uložen odkazovníku, přesahuje hodnotu odkazu, jenž mu byl zůstaven, nezbavuje odkazovníka povinnosti dokonale splnit, co mu bylo uloženo. Jestliže však odkazovník odkazu nenabude, je povinen ten, komu odkaz připadne, vzít na se toto břemeno nebo přenechat odkaz, který mu připadl, odkazovníku, jenž je na tento odkaz poukázán.

§ 584. Zůstavitel, který pamatuje na určitou skupinu lidí, jako na příbuzné, služebné nebo chudé, nebo neurčitě na účely dobročinné a podobné, může ponechat dědici nebo někomu jinému, aby určil, jak a která z těchto osob nebo účelů mají být podělena. Nevyslovil-li se o tom zůstavitel, má volbu dědic. Nemůže-li dědic volbu vykonat, určí odkazovníky soud. Náhradnictví a svěřenské nástupnictví při odkazech.

§ 585. Zůstavitel může při odkaze naříditi náhradnictví nebo svěřenské nástupnictví. Při tom se užije přiměřeně předpisů hlavy předchozí.

Vykládací pravidla o jednotlivých druzích odkazů:

a) věcí určených podle druhu;

§ 586. Odkáže-li zůstavitel jednu věc nebo několik věcí určitého druhu a je-li více takových věcí v pozůstalosti, má volbu osoba obtížená. Musí však zvoliti takový kus, aby ho odkazovník mohl užít. Ponechá-li se odkazovníku, aby si z několika věcí vybral, může zvoliti i věc nejlepší.

§ 587. Odkáže-li zůstavitel jen ze svého jmění jednu věc nebo několik věcí určitého druhu a nejsou-li věci toho druhu v pozůstalosti, není odkaz platný. Není-li jich určené množství, spokojí se odkazovník těmi, které v pozůstalosti jsou.

§ 588. Odkáže-li zůstavitel jednu věc nebo několik věcí určitého druhu, ale nikoliv jen ze svého jmění, a není-li takových věcí v pozůstalosti, je osoba obtížená povinna opatřit i odkazovníku v jakosti, jaká je přiměřená osobním poměrům a potřebám odkazovníkovým. Odkaz peněz zavazuje k jich zaplacení, ať hotové peníze v pozůstalosti jsou, či nikoliv.

§ 589. Zůstavitel může také jiné osobě ponechat, aby zvolila, kterou z několika věcí má dostati odkazovník. Nemůže-li nebo nechce-li tato osoba vykonati volbu, určí odkaz soud, hledě k osobním poměrům a k potřebám odkazovníkovým. Soud určí odkaz také tehdy, když odkazovník nevykoná volby, která mu byla ponechána, ve lhůtě ustanovené k žádosti obtížené osoby.

b) věci určité;

§ 590. Je-li odkaz určité věci v jednom nebo v několika ustanoveních opakován, nemá odkazovník práva na odkázanou věc i na její cenu zároveň. Jiné odkazy, byť i obsahovaly věc téhož druhu nebo touž peněžní částku, náležejí odkazovníku, kolikrátkoli jsou opakovány.

§ 591. Odkaz je neplatný, jestliže odkázaná věc v době posledního pořízení náležela odkazovníkovi. Nabytí-li jí později, zaplatí se mu řádná cena věci; dostal-li ji však bezplatně od samého zůstavitele, má se za to, že odkaz byl zrušen.

§ 592. (1) Neplatný jest odkaz věci cizí, která nenáleží ani zůstaviteli, ani dědici nebo odkazovníku, který ji má poskytnouti někomu jinému. Mají-li uvedené osoby na věc odkázané podíl nebo nějaké právo, týká se odkaz jen tohoto podílu nebo práva. Nařídil-li však zůstavitel, že má býti cizí věc zakoupena a poskytnuta odkazovníku, avšak její vlastník ji nechce prodati za cenu řádnou, vyplatí se odkazovníku tato cena.

(2) Je-li odkázaná věc zastavena nebo jinak zatížena, postihují příjemce tyto závady.

c) pohledávky:

§ 593. Odkáže-li zůstavitel pohledávku, která mu náleží za někým jiným, je obtížená osoba povinna postoupiti odkazovníku tuto pohledávku i s úroky zadrženými a dále plynoucími a s veškerými pomůckami a zajišťovacími prostředky.

§ 594. Odkaz všech pohledávek zahrnuje sice všechny pohledávky vzniklé pořízení odkazu, nikoli však pohledávky z cenných papírů prodejných a vkladních knížek, ani jistiny váznoucí na nemovitosti, ani pohledávky vznikající z práva věcného.

§ 595. Odkaz pohledávky, kterou má zůstavitel za odkazovníkem, zavazuje obtíženou osobu k tomu, aby vydala odkazovníku kvitanci anebo vrátila dlužní úpis.

§ 596. Prominutí dluhu se vztahuje jen na dluhy přítomné, nikoli však na ty, které vzniknou po zřízení odkazu. Promine-li se odkazem právo zástavní nebo rukojemství,

neplyne z toho ještě, že byl prominut také dluh. Prodlouží-li se lhůty platební je přes to úroky platiti dále.

§ 597. (1) Odkaz dluhu, který má zůstavitel zaplatiti odkazovníku, má ten právní následek, že obtížená osoba je povinna dluh zůstavitelem určité vyjádřený nebo odkazovníkem prokázaný uznati a zaplatiti nejpozději ve lhůtě určené pro splnění ostatních odkazů, nehledíc k výminkám nebo lhůtám se zůstavitelem sjednaným.

(2) Nařídí-li zůstavitel zajištění pohledávky odkazovníkovy, jest ji zajistiti dostatečným způsobem (§§ 1184–1187).

§ 598. Odkáže-li zůstavitel někomu stejnou částku, jakou mu je sám dlužen, nemá se za to, že odkazem chtěl shladiti dluh. Odkazovník obdrží částku dvakráte: jednou jako dluh, jednou jako odkaz.

d) věna (přínosu);

§ 599. Odkáže-li zůstavitel věno (přínos), jehož blíže neurčil, osobě, které není povinen přínos dáti, rozumí se tím beze zření k jejímu vlastnímu majetku takový přínos, jaký odpovídá jejím osobním poměrům v době zřízení odkazu.

§ 600. Odkáže-li věno (přínos) rodiče dcerám, platí ustanovení o započtení na podíl dědický (§§ 699 a násl.).

e) zaopatření, vychování, výživy;

§ 601. Zaopatřením se rozumějí strava, ošacení, byt a ostatní potřeby, a to doživotně, jakož i potřebné vyučování. To vše se rozumí také vychováním. Vychování však končí dokonaným dvacátým prvním rokem. Výživou se rozumí poskytování stravy na dobu života.

§ 602. Není-li míra některého z odkazů uvedených v předešlém paragrafu patrná z vůle zůstavitelovy, projevené výslovně nebo mlčky dosavadní podporou poskytovanou odkazovníku, určí se podle osobních poměrů odkazovníkových.

f) nábytku, domácího zařízení;

§ 603. Nábytkem se rozumějí věci, kterých je třeba k slušnému užívání bytu; domácím zařízením se rozumí všechno, čeho je třeba k vedení domácnosti. Přístroje k provozování živnosti se tím nerozumějí.

g) zlata, stříbra;

§ 604. Odkaz zlata nebo stříbra zahrnuje drahé kovy zpracované i nezpracované, ale nikoli mince, ani to, co jest pouhou částí nebo ozdobou jiného předmětu pozůstalostního.

h) dětem a příbuzným.

§ 605. (1) Děti se rozumějí jen synové a dcery, jestliže zůstavitel něčím pamatoval na děti někoho jiného; jde-li však o jeho děti vlastní, zahrnují se slovem tím i potomci vstupující na jejich místo.

(2) Odkaz, zanechaný příbuzným blíže neurčeným, poskytne se těm z nich, kdož podle zákonné posloupnosti jsou nejbližší.

§ 606. I při odkazech se užije ustanovení § 518.

Nabytí odkazu.

§ 607. (1) Odkazovník nabývá zpravidla (§ 625) hned smrtí zůstavitele práva na odkaz pro sebe a pro své nástupce.

(2) Po smrti zůstavitele lze právo na odkaz zciziti.

(3) Prohlásí-li odkazovník způsobem, jaký jest předepsán pro odmítnutí dědictví, že odkazu nechce, hledí se na to tak, jako kdyby byl práva na odkaz nenabyl.

(4) Odkázané věci nabude jen způsobem jakým se vůbec nabývá jednotlivých práv majetkových.

Den splatnosti.

§ 608. Odkaz jednotlivých věcí pozůstalostních a práv na ně se vztahujících, pak menších odměn pro zaměstnance, jakož i odkazy dobročinné a podobné mohou býti požadovány ihned; jiné odkazy jsou splatné za rok od smrti zůstavitele, není-li zřejmá jinaká vůle zůstavitele.

§ 609. Je-li odkázána jednotlivá věc pozůstalostní, náleží odkazovníku ode dne smrti zůstavitele také úroky, užitky, i cokoli jinak přibude. Naproti tomu postihují příjemce tímto dnem i závady vážnoucí na odkaze, ano i ztráta, jestliže se věc odkázaná zhorší nebo zmaří skutečnostmi, za které nikdo jiný neodpovídá.

§ 610. Byly-li někomu odkázány dávky splatné ročně, měsíčně nebo podobně, nabude odkazovník práva k částce, která připadá na celou lhůtu, když se dožije i jen počátku této lhůty. Přes to se stane dávka splatnou, teprve až lhůta projde. První lhůta běží ode dne smrti zůstavitele. O splatnosti odkazu výživy platí § 1232.

Právo odkazovníka na zajištění.

§ 611. Co do zajištění nemá odkazovník vůči dědici více práv než jiný věřitel. Má však právo na zajištění při odkazech, obsahujících plnění, která se opakují, jakož i při odkazech, jichž splnění se nelze domáhati se zřetelem na zákonnou lhůtu § 608 nebo se zřetelem na lhůtu nebo na výminku doloženou k odkazovému nařízení; práva toho však nemá; je-li zřejmé, že zajištění není třeba.

Komu připadne uvolněný odkaz.

§ 612. (1) Odkaz, který odkazovník přijmouti nemůže nebo nechce, napadne náhradníku (§ 585). Není-li náhradníka a je-li celým odkazem pamatováno na několik osob buď bez určení podílů nebo všeobecným výrazem znamenajícím rovné podělení, přibude uvolněný podíl poměrně podílníkům ostatním.

(2) Je-li odkazovníku zůstaven určitý podíl, nemá práva na ten přírůstek, ledaže by bylo zřejmé, že zůstavitel chtěl vyjmenovaným odkazovníkům zanechat odkaz celý a že určením podílů nechtěl nic jiného než omeziti odkazovníky navzájem.

(3) Mimo případy v tomto paragrafu uvedené povinnost splniti odkaz zanikne.

§ 613. Kdo má podle § 612 prospěch z uvolnění odkazu nebo z toho, že zanikne povinnost splniti odkaz, toho postihují i břemena s odkazem spojená, jestliže nezáleží pouze v osobních úkonech osoby původně obtížené.

Práva dědice přihlášeného s výhradou soupisu.

§ 614. Je-li čistá pozůstalost odkazy obtížena tak, že je téměř vyčerpána, má dědic právo jen na náhradu nákladů učiněných ve prospěch pozůstalosti a na přiměřenou odměnu za svoji námahu. Pokud nestačí pozůstalost k úhradě těchto jeho pohledávek, může jich požadovati od odkazovníků podle hodnoty odkazů a má v té příčině právo zadržovací.

§ 615. (1) Nestačí-li čistá pozůstalost k vyřízení všech odkazů, uspokojí se přede všemi ostatními odkaz zaopatření, vychování a výživy (§ 601), ostatní odkazy se poměrně sníží. Dědic má stejná práva jako podle § 614 a není povinen vyřizovati odkazy bez náležitého zajištění.

(2) Jestliže však odkazovníci odkazy již obdrželi, provede se srážka podle hodnoty, jakou měl odkaz v době přijetí, a podle užitků, které již byly z něho získány. Přece však jest odkazovníku ještě volno vyhnouti se přispění tím, že odkaz nebo jeho uvedenou hodnotu a získané užitky vrátí do pozůstalosti; strany nákladů nebo zhoršení se hledí k němu jako k poctivému držiteli.

§ 616. Nechce-li dědic vykonání poslední vůle věnovati svoje prostředky a námahu, je povinen zažádati za zřízení opatrovníka pozůstalosti.“

Inštitút odkazu upravoval tiež Obecný zákoník občanský (Všeobecný rakúsky občiansky zákoník z r. 1811), ktorý platil až do r. 1950 na území dnešnej Českej republiky:¹⁰

„C. Hlava jedenáctá. O odkazech (§ 647–693)

¹⁰ Po vzniku Česko-Slovenskej republiky v roku 1918 bolo na základe zákona č. 11/1918 Zb. z. a n. recipované dovtedajšie občianske právo. Na území dnešnej Českej republiky platil aj naďalej Všeobecný rakúsky občiansky zákoník z r. 1811 a na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi uhorské obyčajové právo a ostatné občianskoprávne predpisy. Právny dualizmus občianskeho práva sa zachoval až do roku 1950.

Kdo, jak a komu může odkázati

§ 647 K platnosti odkazu (§ 535) jest nutno, aby byl zůstaven platným posledním porúčením od způsobilého zůstavitele osobě, která je způsobilá dědití.

§ 648 Zůstavitel může také jednomu nebo několika spoludědicům předem určití odkaz.

§ 649 Odkazy připadají zpravidla k tíži všem dědicům dle poměru jejich dědického podílu, i v tom případě, byla-li odkázána věc, patřící jednomu spoludědici. Přes to záleží na zůstaviteli, chce-li zvláště přikázati odevzdání odkazu jednomu spoludědici nebo i odkazovníku.

Z judikatury:

Dědic může naproti odkazovníkovi odpočísti vzájemné pohledávky, jelikož je osobním dlužníkem odkazovníkovým. (7. 12. 1905, č. VIII: 3243)

§ 650 Odkazovník nemůže se vzepřítí úplnému splnění dalšího, jemu uloženého odkazu, z důvodu, že přesahuje hodnotu odkazu, jemu zůstaveného. Nepřijme-li však odkazu, jest povinen ten, komu odkaz připadne, vzíti na se příkaz nebo přenechati odkaz, který mu připadl, odkazovníku, jenž naň jest poukázán.

§ 651 Zůstavitel, který pamatoval odkazem na určitou skupinu lidí, jako: na příbuzné, služebné nebo chudé, může ponechati dědici nebo třetí osobě rozdělení, kterým z těchto osob a co každé má připadnouti. Neurčil-li zůstavitel o tom ničeho, zůstává volba vyhrazena dědici.

Náhradnictví při odkazech

§ 652 Zůstavitel může při odkaze ustanoviti náhradnictví obecné nebo svěřenské; při tom se použije předpisů ustanovených v hlavě předchozí.

ředměty odkazu

§ 653 Odkázati lze vše, co jest v obecném obchodě: věci, práva, práce a jiná konání, jež mají nějakou hodnotu.

§ 654 Jsou-li odkázány věci, které sice jsou v obecném obchodě, ale jež držeti odkazovník jest osobně nezpůsobilý, nahradí se mu jejich řádná cena.

Všeobecné vykládací pravidlo při odkazech

§ 655 Slova chápou se i při odkazech ve svém obvyklém významu, leč by se dokázalo, že zůstavitel navykl si s určitými výrazy spojovati zvláštní, sobě vlastní smysl, nebo že by jinak odkaz neměl účinku.

Zvláštní předpisy o odkazu

a) věci určitého druhu

§ 656 Odkázal-li zůstavitel jednu nebo několik věcí určitého druhu, ale bez bližšího ustanovení, a je-li několik takových věcí v pozůstalosti, má volbu dědic. Musí však zvoliti

kus, jehož odkazovník může použít. Ponechá-li se odkazovníku, aby si z několika věcí jednu vzal nebo volil, může zvolit i nejlepší.

§ 657 Odkázal-li zůstavitel výslovně jen ze svého vlastnictví jednu nebo několik věcí určitého druhu a nenajdou-li se vůbec věci tohoto druhu v pozůstalosti, pozbuďte odkaz svého účinku. Nenajdou-li se v určeném množství, musí se odkazovník spokojit těmi, které tu jsou.

§ 658 Odkáže-li zůstavitel jednu nebo několik věcí určitého druhu nikoli výslovně ze svého vlastnictví a nenajdou-li se takové věci v pozůstalosti, musí dědic opatřit je odkazovníku v jakosti, jaká jest přiměřena jeho stavu a potřebám. Odkaz peněžité částky zavazuje dědice k její výplatě bez ohledu, zda hotové peníze v pozůstalosti jsou či nikoli.

§ 659 Zůstavitel může také třetí osobě ponechat, aby zvolila, kterou z několika věcí má dostat odkazovník. Odmítne-li tato osoba nebo zemřela-li před vykonanou volbou, určí odkaz soudní úřad, hledě ku stavu a k potřebě odkazovníkově. Toto soudní určení nastane také v případech, jestliže odkazovník zemřel před vyvolením, které mu bylo ponecháno.

b) odkaz věci určité

§ 660 Odkaz určité věci, je-li v jednom nebo v různých ustanoveních opakován, nemůže být od odkazovníka požadován zároveň v přirozeném odevzdání a v hodnotě. Jiné odkazy, byť i obsahovaly věc téhož druhu nebo touž částku, patří odkazovníku tolikráte, kolikráte byly opakovány.

§ 661 Odkaz jest neúčinný, jestliže odkázaný kus v době posledního pořízení byl již vlastnictvím odkazovníkovým. Nabyl-li ho později, zaplatí se mu řádná cena předmětu. Dostal-li jej však od zůstavitele sama, a to bezplatně, má se za to, že odkaz byl zrušen.

c) věc cizí

§ 662 Neúčinný jest odkaz věci cizí, která nenáleží ani zůstaviteli, ani dědici nebo odkazovníku, jenž ji má poskytnouti třetí osobě. Mají-li uvedené osoby na věci podíl nebo nárok, rozumí se odkaz jen tohoto nároku nebo podílu. Je-li odkázaná věc zastavena nebo zatížena, převezme příjemce také břemena, jež na ní vážou. Nařídí-li však zůstavitel výslovně, že má být určitá věc cizí zakoupena a poskytnuta odkazovníku, kdežto vlastník nechce ji zciziti za cenu odhadní, zapraví se odkazovníku tato cena.

d) pohledávky

§ 663 Odkaz pohledávky, kterou má zůstavitel vůči odkazovníku, zavazuje dědice, aby vrátil dlužní úpis nebo aby odkazovníku vyhotovil potvrzení zprošťující jej dluhu a zadržených úroků.

§ 664 Odkáže-li zůstavitel někomu pohledávku, která mu náleží vůči třetí osobě, musí dědic přenechat pohledávku s úroky zadrženými a dále plynoucími odkazovníku.

§ 665 Odkaz dluhu, který má zůstavitel zaplatiti odkazovníku, má účinek, že dědic musí dluh, zůstavitelem určité vyjádřený nebo odkazovníkem vykázaný, uznati a zaplatiti ve lhůtě určené pro odevzdání ostatních odkazů, beze zření k výminkám nebo lhůtám obsaženým v dlužním úpisu. Ale ohroženým věřitelům zůstavitelovým nemůže býti jeho uznání na újmu.

§ 666 Prominutí dluhu rozumí se jen u dluhů přítomných, nikoli i u těch, které vzniknou po zřízení odkazu. Promine-li se odkazem právo zástavní nebo rukojemství, neplyne z toho, že také dluh byl prominut. Prodlouží-li se lhůty platební, musí býti přesto úroky dále placeny.

§ 667 Je-li zůstavitel někomu dlužen částku a odkáže-li mu stejnou částku, nemá se za to, že odkazem chtěl dluh zapraviti. Dědic zaplatí částku v případě tomtodvakrát: jednou jako dluh a pak jako odkaz.

§ 668 Pod odkazem všech pohledávek přece se nerozumějí ani pohledávky z veřejných úvěrových papírů, ani jistiny váznoucí na nemovitém statku nebo pohledávky vznikající z práva věcného.

e) věna

§ 669 Věno může býti odkázáno, buď aby manžel byl osvobozen od jeho vrácení, nebo aby dědic byl zavázán vrátiti manželce částku nebo věc přinesenou jako věno, bez důkazu a bez srážky nákladů, jež na ni byly vynaloženy. Platí tu předpisy ustanovené pro jiné odkázané pohledávky.

§ 670 Odkáže-li zůstavitel třetí osobě neurčité věno, rozumí se tím beze zření k vlastnímu majetku jejímu takové věno, jaké by této osobě byl povinen zřídití otec podle svého stavu za prostředních poměrů majetkových.

§ 671 Odkáže-li rodiče dcerám věno, vpočte se toto do dědického podílu podle zákona nebo podle posledního pořízení, pokud výslovně nebylo prohlášeno za odkaz přednostní.

f) zaopatření, výchovy, nebo stravy

§ 672 Odkaz zaopatření zahrnuje výživu, ošacení, byt a ostatní potřeby, a to doživotně, jakož i potřebné vyučování. To vše rozumí se také vychováním. Vychování končí zletilostí. Stravou rozumí se pokrmy a nápoje na dobu života.

§ 673 Není-li míra odkazů uvedených v předešlém paragrafu patrna z vůle zůstavitelovy, ať již projevené výslovně nebo mlčky dosavadní podporou, musí býti určena dle stavu, k němuž odkazovník přísluší nebo k jakému byl připraven zaopatřením, jehož se mu dostávalo.

g) svršků, domácího zařízení

§ 674 Svršky (nábytkem) rozumějí se ty, kterých je třeba k slušnému používání bytu, domácím náradím nebo zařízením rozumí se, čeho je třeba k vedení domácnosti. Nástroje k provozu živnosti se tím nerozumějí, pokud to není jasněji vyjádřeno.

h) schránky

§ 675 Byla-li někomu odkázána schránka, která tu není sama o sobě, nýbrž jest jen částí celku, má se zpravidla za to, že byly odkázány jen ty kusy, které se v ní při zůstavitelově smrti nalézají a k jejichž úschově byla schránka podle své povahy určena nebo zůstavitelem obvyčejně používána.

§ 676 Je-li však schránka movitou nebo aspoň věcí o sobě, má odkazovník nárok jen na schránku, nikoli také na věci v ní se nalézající.

§ 677 Byla-li odkázána skříň, skříňka nebo pokladnice se všemi věcmi v ní se nalézajícími, počítá se k tomu také zlato a stříbro, šperky a hotové peníze, ano i dlužní úpisy, které odkazovník zůstaviteli vydal. Jiné dlužní úpisy nebo listiny, na kterých se zakládají pohledávky a práva zůstavitele, počítají se k tomu jen tehdy, když kromě nich není ve schránce nic jiného. K odkazu tekutých věcí náleží také nádoby určené k jejich odvážení.

i) klenotů, šperku nebo ozdoby

§ 678 Klenoty rozumějí se zpravidla jen drahokamy a dobré perly, šperkem také nepravé kameny a cetky ze zlata nebo stříbra zhotovené nebo jimi potažené, které slouží k okrase osoby, a ozdobou to, čeho se kromě šperků, cetek a oděvu používá na okrášlení osoby.

§ 679 Odkaz zlata nebo stříbra zahrnuje tyto kovy zpracované i nezpracované, nikoli však ražené, ani to, co je jen částí nebo okrášlením jiného předmětu pozůstalostního, např. hodinky nebo krabička. Prádlo nepočítá se k oděvu a krajky k prádlu, nýbrž k ozdobě. Ekvipáží rozumějí se tažné koně a vůz, které byly určeny k pohodlí zůstavitelovu s postrojem k tomu náležejícím, nikoli také jezdecké koně a jezdecký postroj.

l) hotovosti

§ 680 K hotovosti patří také veřejné úvěrové papíry, které v řádném oběhu nahrazují hotové peníze.

m) O pojmenování: děti

§ 681 Slovem děti zahrnují se jen synové a dcery, jestliže zůstavitel něčím pamatoval na děti někoho jiného; pamatoval-li však na své vlastní děti, zahrnují se v to potomci vstupující na jejich místo, kteří byli již zplozeni v době úmrtí zůstavitelova.

n) příbuzní

§ 682 Odkaz vyměřený bez bližšího určení pro příbuzné poskytne se těm, kdož dle zákonné posloupnosti jsou nejbližší, a i při odkazech použije se pravidla vysloveného shora v § 559 pro rozdělení dědictví mezi takové osoby, jež pokládají se za jedinou.

o) osoby služebné

§ 683 Zanechal-li zůstavitel odkaz svým osobám služebným, označil-li je pouze služebným poměrem, má se za to, že má se ho dostati těm, kdož byli v době jeho úmrtí ve služebném poměru. Přes to může býti v tomto případě jako v ostatních domněnka vyvrácena silnějšími důvody pro domněnku opačnou.

Den nápadu při odkazech

§ 684 Odkazovník nabývá zpravidla (§ 699) hned po smrti zůstavitelově práva na odkaz pro sebe a pro své nástupce. Vlastnické právo k odkázané věci může však nabýti jen podle předpisů vydaných v páté hlavě o nabývání vlastnictví.

Den splatnosti

§ 685 Odkaz jednotlivých kusů pozůstalostních a práv na ně se vztahujících, menší odměny pro služebné osoby a zbožné odkazy mohou býti požadovány ihned, jiné však teprve po roce od smrti zůstavitelovy.

§ 686 Je-li odkázán jednotlivý kus pozůstalostní, patří odkazovníku také úroky od smrti zůstavitelovy plynoucí, užitky, které vzejdou, a každý jiný přírůstek. Naproti tomu přecházejí naň také všechna břemena váznoucí na odkaze, ano i ztráta, jestliže se předmět odkázány bez zavinění jiné osoby zmenší nebo úplně zmaří.

§ 687 Je-li někomu odkázána částka, splatná v opakujících se lhůtách, jako: po všechna léta, měsíce nebo podobně, nabývá odkazovník práva na celou dávku této lhůty, byť se i dožil jen počátku lhůty. Přes to může býti dávka požadována teprve, když lhůta prošla. První lhůta počíná plynouti úmrtním dnem zůstavitelovým.

Odkazovníkovo právo na zajištění

§ 688 Ve všech případech, kdy věřitel jest oprávněn požadovati na dlužníku zajištění, může i odkazovník žádati zajištění svého odkazu. Jak se má státi vklad odkazu, aby vzniklo věcné právo, ustanoveno jest výše § 437.

Komu připadne uvolněný odkaz

§ 689 Odkaz, jehož odkazovník přijmouti nemůže nebo nechce, případně náhradníkům (§ 652). Není-li náhradníka a je-li celým odkazem pamatováno na několik osob nedílně nebo výslovně rovnými díly, přibude podíl, jehož některý z nich nenabude, ostatním stejně jako dědictví spoludědicům. Kromě těchto dvou případů zůstane odkaz, jehož odkazovník neobdrží, v pozůstalosti.

Právo dědicovo, jestliže břemena vyčerpávají podstatu

§ 690 Je-li celé dědictví vyčerpáno odkazy, nemůže dědic žádati více než náhradu za své náklady, své námaze. Nechce-li pozůstalost sám spravovati, musí žádati za ustanovení opatrovníka.

§ 691 Nelze-li z pozůstalostní podstaty uspokojiti všech odkazovníků, uspokojí se přede všemi ostatními odkaz zaopatření a odkazovníku náleží zaopatření ode dne dědického nápadu.

§ 692 Nestačí-li pozůstalost k úhradě dluhů, jiných povinných výloh a k vyřízení všech odkazů, učiní se odkazovníkům poměrné srážky. Proto dědic není povinen zapraviti odkazy bez zajištění, dokud panuje takové nebezpečí.

§ 693 Jestliže však odkazovníci odkazy již přijali, provede se srážka podle hodnoty, kterou měl odkaz v době přijetí, a podle užiteků, které byly z něho vyzískány. Přece však jest odkazovníku ještě vždy volno i po přijetí odkazu vyhnouti se přispění tím, že odkaz nebo shora uvedenou hodnotu a vyzískané užitky vrátí podstatě; co do oprav nebo zhoršení jedná se s ním jako s poctivým držitelem.“

Rozdiely od odkazu podľa predtým platného práva priniesla úprava odkazu v Občianskom zákonníku z r. 1950 (zákon č. 141/1950). Odkaz bol upravený v § 537 OZ, teda v hlave o dedení zo závetu, a tak odkaz bol chápaný ako osobitný spôsob dedenia zo závetu. Aj podľa tejto právnej úpravy išlo o vecný odkaz, a preto na odkazovníka sa primerane vzťahovali ustanovenia o dedičovi. Na rozdiel od predtým platného práva už odkazovník zodpovedá za záväzky poručiteľa zásadne rovnako ako dedič. Z tejto zásady platila jedna výnimka, a to, ak bola niekomu ako odkaz zanechaná peňažná suma alebo hnuteľná vec, ktorej cena je v pomere k cene zanechaného majetku len nepatrná, a ak súhrn všetkých odkazov tohto istého poručiteľa nečiní viac ako štvrtinu toho, čo zostane zo zanechaného majetku po odpočítaní dlhov, vtedy nezodpovedá odkazovník za záväzky poručiteľa. Okrem splnenia týchto podmienok musel ešte poručiť v závete akýmkoľvek spôsobom zreteľne prejavíť vôľu, že si neprahe, aby odkazovník zodpovedal za jeho záväzky. Ak neboli splnené všetky tieto predpoklady, zodpovedal odkazovník za dlhy poručiteľa a za náklady na jeho pohreb podobne ako dedič určitej veci. To znamená, že vtedy sa právne postavenie odkazovníka v zásade nelíšilo od právneho postavenia dediča určitej veci, odkazovník zodpovedal za záväzky poručiteľa a primerane sa na neho vzťahovali ustanovenia o dedičovi a dedičstve.¹¹

Z právnej úpravy odkazu v § 537 Občianskeho zákonníka z r. 1950 ďalej vyplýva ďalšia odlišnosť odkazu od predchádzajúcej úpravy, a to v tom, že zákon obmedzil odkaz len na peňažnú sumu alebo hnuteľnú vec, t. j. už nebolo možné odkázať nehnuteľnosť, ani právo na pohľadávku, ako to umožňovalo predtým platné právo.¹²

¹¹ BÍLEK, P.–SEŠINA, M. 2001. *Dědické právo v předpisech let 1924–2001*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 452.

¹² Tamtiež, s. 454–455.

Odkaz sa využíval až do roku 1950 prijatím zákona č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len OZ z roku 1950), účinného od 1. 1. 1951. Práve v tomto občianskoprávnom kódexe došlo na strane poručiteľa k výraznému obmedzeniu jeho dispozície majetkom pre prípad smrti, keďže nemohol odkázať pohľadávku, právo a taktiež ani nehnuteľnosť.

Občiansky zákonník z r. 1964 tento inštitút už neupravoval vôbec, čo platí aj *de lege lata*, čo z praktického hľadiska znamená, že v zmysle účinného znenia OZ nemožno hovoriť o odkazovníkovi a dedičovi, a nakoľko viac ako šesť desaťročí tento stav trvá a je medzi týmito pojmami podstatný rozdiel, bolo by podľa nášho názoru vhodné, aby nový Občiansky zákonník obsahoval ustanovenie, v ktorom by *expressis verbis* uviedol, že odkazovník sa nepovažuje za dediča.

Inštitút odkazu poznajú i zahraničné právne úpravy, napr. rakúsky, nemecký i švajčiarsky občiansky zákonník, ale aj nový český OZ. V súvislosti s ním existujú aj určité modifikácie (ako napr. pododkaz), pričom ale v českej právnej úprave má odkaz charakter obligačný (záväzkový), to znamená, že medzi závetným dedičom a odkazovníkom vzniká pohľadávka na vydanie predmetu odkazu. Nový český OZ upravuje pomerne podrobne rôzne druhy odkazov, a tiež pravidlá na vydávanie odkazov veci konkrétneho určitého druhu.

V súvislosti s týmto inštitútom, v prípade, že bude tento staronový inštitút zavedený do nového OZ v SR, bude potrebné zaoberať sa následne i otázkou postavenia odkazovníka aj z hľadiska procesnoprávnej úpravy konania o dedičstve.

1.2 NÁHRADNÍCTVO (SUBSTITÚCIA)

Dedičské náhradníctvo je ďalším staronovým inštitútom, s ktorým sa počíta (v zmysle jeho znovuzavedenia) v novom Občianskom zákonníku SR. Jeho podstata spočíva v tom, že poručiteľovi sa dá možnosť, aby v záвете ustanovil okrem „riadnych“ dedičov aj tzv. náhradných dedičov, a to pre ten prípad, že by „riadne“ ustanovený dedič z akýchkoľvek dôvodov nededil. Náhradníctvo znamená, že v prípade, ak ten, koho poručiteľ ustanovil za dediča v záвете, dedičstvo nenadobudne, povolá sa na jeho miesto iný dedič ako náhradník.

Inými slovami to znamená, navrhuje sa, aby závetcovi inštitútom náhradníctva dala možnosť okrem ustanovenia (určenia) dediča alebo dedičov, aby ustanovil v záвете aj náhradného dediča, a to pre prípad, že by závetcom ustanovený dedič z akéhokoľvek dôvodu dedičstvo po ňom nededil. Závet je, ako je známe, úkonom *mortis causa*, a preto nie je možné predpokladať, či ustanovený dedič bude môcť byť naozaj dedičom zo závetu

po úmrtí poručiteľa, preto sa navrhuje zaviesť do novej právnej úpravy dedenia staronový inštitút náhradníctva, ktorého účelom bude umožniť poručiteľovi v prípade, že ten, koho ustanovil za dediča v záвете, dedičstvo nenadobudne, ustanoviť na jeho miesto iného dediča ako náhradníka.¹³

V teórii sa rozlišuje medzi všeobecným náhradníctvom (tzv. vulgárna substitúcia) a zvereneckým náhradníctvom (fideikomisárna substitúcia). Podstatou všeobecného náhradníctva je určiť, kto bude dedičom v prípade, že sa povolaný dedič nedožije poručiteľovej smrti, alebo v prípade, že sa jej dožije, ale nebude môcť dediť či už z dôvodu dedičskej nespôsobilosti alebo odmietnutia dedičstva. Ak by dedič nadobudol dedičstvo, náhradníctvo by stratilo v tom prípade zmysel a došlo by k jeho zániku.

Inštitút všeobecného náhradníctva poznalo už i klasické rímske právo (*substitutio vulgaris*). Išlo o ustanovenie náhradného dediča s odkladacou podmienkou. Náhradný dedič nastupoval vtedy, ak ustanovený dedič odpadol z dôvodu, že dedič nechcel alebo nemohol (zomrel, dedičstvo odmietol). Poručiteľ mal možnosť ustanoviť viacerých substitútov. Platilo, že bližší substitúti vylučovali vzdialenejších substitútov.

Osobitným prípadom substitúcie bola tzv. *substitutio pupillaris*. Do úvahy prichádzala vtedy, ak dieťa ustanovené za dediča zomrelo pred dosiahnutím plnoletosti, nastupoval za neho náhradník. Substitút bol dedičom jednak otca aj dieťaťa, čo predstavovalo odchýlku od všeobecných zásad rímskeho dedičského práva, nakoľko touto substitúciou vlastne poručiteľ ustanovoval dediča za iného.

Druhý typ, a to zverenecké nástupníctvo (tzv. fideikomisárna substitúcia) zaväzuje dediča, ktorý dedičstvo prijal, prenechať dedičstvo inej osobe ako ďalšiemu dedičovi (zvereneckému nástupcovi). V prípade tohto inštitútu ide v podstate o ustanovenie viacerých postupných dedičov k tej istej pozostalosti.¹⁴

Oba typy náhradníctiev zakotvuje aj nový český OZ, a pozná ich aj rakúske dedičské právo (§§ 604–646 ABGB).

Aj inštitút zvereneckého nástupníctva existoval už aj v dobe rímskeho práva. Fideikomis umožňoval poručiteľovi zriadiť poriadok pre prípad smrti aj v časovej

¹³ Príklad: Závetca môže prostredníctvom inštitútu náhradníctva napr. v záвете ustanoviť... ak nebude dediť moja dcéra Anna, nech je ako náhradný dedič môj manžel a pod.

¹⁴ Príklad: Veľmi praktické využitie tohto inštitútu môže byť najmä napr. v situácii, že mám syna, ktorý je duševne chorý, a nemá spôsobilosť k právnym úkonom, a v momente, keď mu zanechávam majetok, je takmer isté, že on sám nebude môcť zriadiť svoj vlastný závet, vzhľadom na jeho zdravotný stav, a nemá žiadnych ďalších príbuzných. Prostredníctvom zvereneckého nástupníctva budem mať ja ako závetca možnosť stanoviť, že po smrti môjho syna prípadne majetok osobe, ktorú určím. To znamená, že zabezpečím svojho chorého syna, ktorý môže počas svojho života predmet dedičstva pokojne užívať, a po jeho smrti majetok prípadne tomu, koho ja zvolím (resp. ustanovím), čím zabezpečím, aby majetok, ktorý z dedičstva ešte zostal, po smrti môjho chorého syna nepripadol štátu, ale osobe, ktorú som určil, t. j. svojmu dedičovi určujem prostredníctvom zvereneckého nástupníctva ďalšieho dediča.

následnosti. Mohol v ňom totiž nariadiť, aby ten istý prospech patriaci pôvodne prvému obdarovanému pripadol ďalšiemu, a to dokonca aj osobe, ktorá v čase fideikomisu ešte ani neexistovala (*substitutio fideikommissaria*). Často sa tak dialo najmä v záujme ďalších pokolení v rodine (*fideikommissum familiae relictum*) – *fideikommissum*. *Substitutio fideikommissaria* sa vyvinul z mravne záväznej prosby poručiteľa, ktorý apeloval na dediča (fidiuciára), aby splnil jeho pranie na prospech voči tretej osobe (fideikomisárovi). Z nezáväznej povinnosti fidiuciára sa za cisárstva (za Augusta) vytvorila možnosť vymáhať fideikomis *extra ordinem*.

Fideikomissum sa stalo veľmi obľúbeným a používaným právnym inštitútom. Jeho výhoda spočívala oproti legátom v tom, že boli úplne bezformálne a umožňovali obdariť kohokoľvek čímkoľvek, teda aj osoby, ktoré nemali *testamenti factionem passivam*. V takomto ponímaní fideikomisy v podstate neobmedzene rozšírili možný obsah testamentu i dosah poručiteľovej poslednej vôle. Fideikomis (*fideikommissum*) ako novší druh odkazu bol vlastne neformálnou prosbou adresovanou poručiteľom dedičovi alebo legátovi ako dôverníkovi (*fiduciarius*), aby tretej osobe (*fideikommissarius*) poskytol majetkový prospech. Fideikomisármi boli spravidla osoby, ktoré nemohli byť dedičmi alebo odkazovníkmi.¹⁵

Osobitný význam nadobudol tzv. univerzálny fideikomis (*fideikommissum hereditatis*), t. j. fideikomis, ktorý sa dotýkal celej pozostalosti. Bol to vlastne odkaz celej pozostalosti (resp. z nej zdedeného podielu), ktorú mal dedič na základe želania poručiteľa odovzdať tretej osobe (*fideikommissarius*) buď hneď, alebo neskôr. Fideikomisár mal postavenie náhradného dediča. Tým sa preklenovala zásada „raz dedič, navždy dedič“, lebo dedič zostal civilným dedičom, ale fideikomisár sa civilným dedičom nestal, preto naň nebolo možné hľadiť ako na nástupcu do všetkých práv zomrelého (*successor in universum ius defuncti*). Dedičovi patrila tzv. *quarta Pegasiana*, obdoba Falcidiovej štvrtiny, a fideikomisárovi žaloba na vydanie pozostalosti ako *actio utilis*, pretože podľa úpravy Justiniana sa pokladal za náhradného dediča (*loco heredis*).¹⁶

Univerzálny fideikomis odstraňoval rozdiely medzi zákonným dedením a dedením zo závetu, ako aj medzi univerzálnou a singulárnou sukcesiou. Preto sa uplatňoval aj v ďalšom vývoji a ďalších spoločenských formáciách, ako aj v uhorskom práve.

Pri obnove tohto inštitútu v rámci prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike a priprav nového občianskeho zákonníka sa vychádza z rozsahu

¹⁵ BARTOŠEK, M. 1988. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988, s. 178 a nasl.; rovnako REBRŮ, K.–BLÁHO, P. 1991. *Římske právo*. Bratislava: Obzor, 1991, ISBN 80-215-0158-8, s. 407–408.

¹⁶ Tamtiež, s. 180 a nasl.

úpravy inštitútu všeobecného náhradníctva, ktorý platil na našom území až do roku 1950, ide teda tiež o tradičný inštitút, v minulosti osvedčený.¹⁷

Fideikomis (zverenstvo) bol zavedený v Uhorsku zákonným článkom IX/1687 podľa rakúskeho vzoru a zákonným článkom L/1723 bol rozšírený aj na nižšiu šľachtu.¹⁸ Inštitút zverenstva (fideikomisu) sa do Uhorska dostal z rakúskych dedičných krajín a pôvod má v španielskych habsburských dŕžavách. Rozkvet v Uhorsku paradoxne zažil práve po roku 1861, keď ho viaceré veľkostatkárske rodiny využili ako ponúknutú možnosť nahradiť zrušenú aviticitu do istej miery obdobným inštitútom zabezpečujúcim zachovanie „veľkosti a slávy“ rodu. Zverenstvá sa zriaďovali na právnom základe zák. čl IX/1687 a L/1723, ďalej doplnených kráľovským reskriptom z 9. októbra 1862 a nariadením ministerstva spravodlivosti zo 7. apríla 1869.¹⁹ Dočasné súdne pravidlá túto úpravu obnovili, pretože vyhovovala ako náhrada za zrušenú aviticitu tým, že fideikomis predstavuje obmedzenie voľného nakladania, a to ako za života, tak aj pre prípad smrti. Určuje totiž majetku, resp. jeho vlastníkovi vopred právneho nástupcu (čakatela), ktorý môže byť genericky definovaný ako prvorodený syn (primogenitúra), najmladší syn (minorát) alebo najstarší člen rodu (seniorát) či rodovej vetvy (majorát). Tento princíp určenia právneho nástupcu, resp. prechodu majetku môže vysloviť posledný poriadok (právny úkon *mortis causa*) pôvodného vlastníka alebo príslušný právny úkon *inter vivos*. Práve tým, že majetok mal určeného vždy iba jedného aktuálneho vlastníka a správcu, ktorý aktuálne predstavoval hlavu rodu, sa predchádzalo jeho rozdrobeniu, a plnil sa tým účel obdobný účelu aviticitného majetku. Dostupná odborná literatúra konštatuje, že takéto úpravy boli pritom v Európe po Francúzskej revolúcii likvidované (vo Francúzsku sa však

¹⁷ Zverenstvo (fideikomis) predstavovalo inštitút na pomedzí vecného a dedičského práva. Zriaďovalo sa *mortis causa* alebo úkonom *inter vivos* a znamenalo určenie dedičskej postupnosti v (šľachtickom) rode tak, že každý aktuálny vlastník bol obmedzený v nakladaní s týmto majetkom tým, že pôvodný prejav vôle, zriaďujúci fideikomis, mu presne určoval „čakatela“, teda nástupcu, ktorému mal byť podľa podmienok ustanovených v listine o zriadení fideikomisu majetok odovzdaný. Išlo teda o obdobu, resp. inštitút využitý ako náhrada zrušeného rozlišovania aviticitného a nadobudnutého majetku. Sledovaný cieľ bol obdobný – zachovať majetok v rode, nedrobiť jeho vlastníctvo medzi členov rodu a nezmenšovať ho.

Podľa určenia dedičskej postupnosti, resp. princípu určenia „čakatela“ sa rozlišovali primogenitúrne, majorátne, minorátne alebo seniorátne fideikomisy – ak bol čakatelom prvorodený syn, najstarší príslušník vetvy rodu, najmladší syn alebo najstarší člen rodu, hoci aj nie z priamej línie.

Obdobne sa na stabilizáciu rodového majetku paradoxne v období ekonomického liberalizmu po roku 1861 využíval aj nový inštitút vetvového majetku a vetvového dedenia.

Fideikomisy boli zrušené až v podmienkach prvej Československej republiky zákonom o zrušení zverenstva č. 179/1924 Zb. z. a. n. vid' GÁBRIŠ, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. 2. prepracované vydanie, Bratislava: Vydavateľstvo Wolters Kluwer, s. r. o., ISBN 978-80-8076-601-4, s. 129 a nasl.

¹⁸ Pozri bližšie GÁBRIŠ, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. 2. prepracované vydanie, Bratislava: Vydavateľstvo Wolters Kluwer, s. r. o., ISBN 978-80-8076-601-4, s. 204 a nasl.

¹⁹ Tamtiež, s. 205.

znovuobjavili počas Napoleonovho cisárstva),²⁰ v Uhorsku však, naopak, fideikomis zažíval od roku 1861 nebyvalý rozkvet. Panovník preto nariadením 15.742/1862 vyplnil medzerovitú úpravu tohto inštitútu v 69 paragrafoch tým, že určil súdnu príslušnosť vo veci dozoru nad zverenstvami.²¹ Dozor nad zverenstvom vykonávala sedria pomocou zverenského kurátora (opatrovníka). So súhlasom zverenského súdu bolo možné majetkovú podstatu zverenstva zatažiť nanajvýš do výšky 1/3.²² Minister spravodlivosti navyše v roku 1869 svojím nariadením ďalej upravil procesný postup pri súdnom rozhodovaní vo fideikomisárnych veciach.

Inými slovami to znamená, že rodinné zverenstvo pozostávalo v takej viazanosti niektorého majetku, podľa ktorej požívanie majetku malo patriť vždy jednému, vopred určenému (mužskému) členovi rodiny až do jeho smrti. Po smrti požívateľa majetku, takzvaného držiteľa zverenstva, majetok mal bez ujmy pripadnúť oprávnenému čakatelovi. Postup zverenských následníkov určoval zakladateľ. Postup nasledovníkov bol buďto a) prvorodenské dedičstvo (*primogenitura*), podľa ktorého vždy prvorodený syn vo vetve zakladateľovi najbližšej nastupoval na miesto vo zverenstve; buďto b) pokolenné dedičstvo (*majoratus*), podľa ktorého nástupníctvo prislúchalo najstaršiemu mužskému pokrvnému v pokolení zakladateľovi najbližšom; buďto c) vekové dedičstvo (*senioratus*), podľa ktorého vždy podľa veku najstarší mužský člen rodiny nastupoval miesto vo zverenstve.²³

Inštitút zverenstva (fideikomisov) bol na území Slovenska zrušený až v roku 1924 zákonom č. 179/1924 Zb. z. a n. po neúspechu predchádzajúcich dvoch návrhov zákonov, ktoré neriešili dostatočne osud dovtedajšieho fideikomisárneho majetku. Zákon z roku 1924 zrušil zverenstvá bez náhrady a do 6 mesiacov umožnil držiteľovi a čakatelom zverenstva dohodnúť sa na úprave pomerov k uvoľnenému zverenskému majetku. Na platnosť takejto dohody sa vyžadovalo schválenie súdom. Inak súd pririekol zverenstvo aktuálnemu držiteľovi s tým, že určil ako následného dediča (fideikomisárna substitúcia) čakatľa, ktorý bol prvým v poradí.²⁴

²⁰ Tamtiež, s. 128.

²¹ Laclavíková, M.–Švecová, A. (eds.): *Pramene práva na území Slovenska II. (1790–1918)*, s. 360–361.

²² Fajnor, V.–Zátorecký, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi so zreteľom aj na banské právo a na právne predpisy o pozemkovej reforme (s príslušnými časťami návrhu čl. Všeobecného zákonníka občianskeho, zhotoveného superrevíznou komisiou)*, s. 74–75.

²³ ROUČEK, F. 1932. *Československý obecní zákoník občanský a občanské právo patné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. II. doplněné vydání, Praha: edícia Komentované zákony Československé republiky, sv. XVI., s. 407 a nasl.

²⁴ „Zákon ze dne 3. července 1924. č. 179 Sb. z. a n., o zrušení svěřenství: § 1 (1) Svěřenství (rodinné fideikomisy) všeho druhu se zrušují. Nová svěřenství nemohou býti zřizována. (2) Dnem účinnosti zákona pozbývají, pokud se jich zákon výslovně nedovolává, ustanovení zřizovacích listin, rodinných usnesení a jiných

Výňatky z publikácie: Rouček, F.–Sedláček, J.: Komentár k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi; Právnícké knihupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, Praha 1936, s. 170:

„Osoba činiaca posledný poriadok môže menovať dedičovi náместného dediča. Pre prípad, že by menovaný dedič nemohol nadobudnúť dedičtva (na pr. skôr umre), alebo že by dedičtvo odmietol: nastúpi na jeho miesto náместný dedič.

Keď ani dedič, ani náместný dedič nenadobudnú dedičtva: prejde vakantný dedičský podiel zpravidla na zostaviteľových dedičov podľa zákona. Výnimkou je ten prípad, keď zostaviteľ menoval jedného univerzálného dediča alebo viac takýchto dedičov, alebo keď menoval dvoch alebo viac dedičov spolu pre tú istú kvótu, lebo v takomto prípade podiel vypadnuvšieho dediča právom prírastku pripadne univerzálnemu dedičovi, respektive ostatným dedičom, menovaným spolu s dedičom, ktorý vypadol.

Rozlišovanie medzi obecnou substitúciou a substitúciou fideikomisárnou v smysle obč. zák. býv. rak. je obvyklé aj v práve slovenskom.

Podľa praxi je ustanovenie náhradného dediča platné aj vtedy, jestli zostaviteľ presne označí iba kruh osôb, z ktorých tretia osoba môže náhradného dediča vyvoliť.“

(K zvereneckému nástupníctvu) Fideikomisárna substitúcia

Osoba činiaca posledný poriadok môže menovať viac osôb aj takým spôsobom dedičmi, že jedna z nich má byť dedičom len do určitého termínu alebo do nastania určitého prípadu, – a že potom má byť dedičom iná z týchto osôb. Toto je menovanie dediča následného alebo sverenská substitúcia.

V takomto prípade je predný dedič len obmedzeným vlastníkom dedičtva, ktorému patrí voči následnému dedičovi – po hospodárskej stránke – len právo požívať dedičtvo; po uplynutí stanovenej doby alebo po nastaní stanoveného prípadu je povinný vydať dedičtvo následnému dedičovi.

opatření o svěřenstvích platnosti. (3) Zejména zanikají bez náhrady také substituční nároky stanovené ve zřizovací listině pro odpadnutí všech čekatelů a jiné nároky kromě nároků vyhrazených v § 6.“

„Zákonem č. 179/1924 Sb. z. a n. zrušené byly svererstvá (rodinné fideikomisy) všetkého druhu: bolo ním vyrieknuté, že nové svererstvá nemôžu byť zriaďované, ďalej že dňom účinnosti zákona pozbývajú – pokiaľ sa ich zákon výslovne nedovoľáva – ustanovenia zriaďovacích listín, rodinných usnesení a iných opatrení o svererstvách platnosti, najmä že zanikajú bez náhrady tiež substitučné nároky stanovené v zriaďovacej listine pre odpadnutie všetkých čakateľov a iné nároky kromé nárokov v tomto zákone (§ 6) vyhradených; bolo ním ponechané držiteľovi svererstva, čakateľom a opatrovníkovi potomstva, aby do 6 mesiacov dohodou upravili pomery uvoľneného sverenského imania; takáto dohoda nesmela sa priečiť účelu zákona o zrušení svererstva (tedy na pr. nesmela mať ustanovenia, ktoré by boli v rozpore s materiálnym právom čo do prípustnosti menovania následných dedičov) a k jej platnosti vyžadovalo sa schválenie sverenským súdom. Ak nebola dohoda v 6 mesačnej lehote predložená sverenskému súdu, tento súd – podľa podrobných smerníc zákona – vyslovil usnesením, komu sa odovzdáva sverenské imanie do vlastníctva (zpravidla držiteľovi svererstva s obmedzením fideikomisárnej substitúcie v prospech prvého čakateľa).“

Menovanie následného dediča môže sa stať i takým spôsobom, že následný dedič dostane len ten majetok, ktorý zbudne v čase smrti zostaviteľa (následné dedenie zbytku, *fideicommissum eius, quod supererit*). V tomto prípade môže síce dedič voľne uzavierať o majetku oplatné úkony medzi živými, avšak nesmie skracovať právo následného dediča ani darovaniami, ani opatreniami pre prípad smrti.

Závetca vo svojej záveti môže sveriť dedičovi, aby označil osobu následného dediča, ak presne určil kruh následných dedičov. Jestli dedič nepoužije práva: označiť osobu následného dediča osoby označené zostaviteľom rovnakým dielom dedia ako následní dedičia.

Ak menoval zostaviteľ dedičom osobu v čase jeho smrti ešte nepočatú: túto treba pokladať za následného dediča menovaného pre prípad, že sa narodí; do tej doby prednými dedičmi sú zákonní dedičia zostaviteľovi. Ak zostaviteľ ustanovil, aby dedič len od určitého termínu alebo od nastania určitého prípadu bol dedičom, ale nemenoval predného dediča: za predných dedičov treba pokladať zákonných dedičov zostaviteľa; naproti tomu ak ustanoví zostaviteľ, aby dedič bol dedičom len do určitého termínu alebo do nastania určitého prípadu, ale nemenoval následného dediča za následných dedičov treba pokladať tie osoby, ktoré vtedy – totiž v stanovenom termíne resp. vo chvíli, keď nastane stanovený prípad – boly by povolané dedič podľa zákona po zostaviteľovi bez zreteľa na jeho závet.

Zostaviteľ môže menovať kolkokolvek následných dedičov po sebe nasledujúcich; avšak jestli už raz nastal prípad následného dedenia, následné dedenie po druhý raz už nemôže nastať a *dedictvo* stane sa voľným v rukách prvého následného dediča, ktorý ho nadobudol.

Následný dedič nadobudne *dedictvo* aj v tom prípade, keď ho predný dedič nenadobudne, krome že by bolo v poslednom poriadku inak stanovené. To znamená, že následného dediča treba v pochybnosti pokladať za dediča námesného.

Ak neprežije následný dedič zostaviteľa, menovanie následného dediča je bezúčinné. Ak prežije síce následný dedič zostaviteľa, ale nedožije sa nastania prípadu následného dedenia, bude predmetom vykladania záveti, či chcel závetca menovanie následného dediča rozšíriť aj na dedičov následného dediča, alebo nie. V pochybnostiach treba rozhodnúť na prospech predného dediča.

Ak menoval rodič svojmu nedospelému dieťaťu následného dediča, takéto opatrenie stratí účinnosť, len čo dieťa dospeje. Vôbec stratí účinnosť menovanie následného dediča, učené rodičom, keď dieťa dedičom menované nemalo v čase záveti potomka a pozdejšie narodil sa mu potomok.

Jestli rodič svojmu nezletilému dieťaťu ustanovil následného dediča pre prípad, že by dieťa ako nezletilé zomrelo, menovanie následného dediča stratí účinnosť aj vyhlásením dieťaťa za zletilé, hoci by zomrelo pred dosiahnutím 21. roku.

Predný dedič má právo odovzdať pozostalosť už za svojho života následnému dedičovi.

Z pôvodnej judikatúry: Výňatky a judikáty z Komentáre k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, zpracovaného a usporiadaného profesormi dr. Františkom Roučkom a dr. Jaromírem Sedláčkem, díl třetí, Praha 1936, s. 170, 180:

Podľa súdnej praxi fideikomisná substitúcia prípustná je len pri priamo nasledujúcom substituovanom dedičovi alebo odkazovníkovi; nie je dovolená ďalšia substitúcia, to jest ustanovenie substitúta substitútovi; každý má síce právo, aby ustanovil svojmu dedičovi alebo odkazovníkovi zo svojich vrstovníkov podľa ľúbosti viac substitútov a aby medzi nimi stanovil poradie, v akom nasledujú, - avšak akonáhle jeden z nich nadobudne dedičstvo alebo odkaz ako substitút, stane sa substitúcia dotyčne všetkých ostatných substitútov bezúčinnou. – Ak nemožno podľa súdnej praxi podržať v platnosti menovanie následných dedičov v takom rozsahu, aký stanovil zostaviteľ, treba uplatniť toto menovanie aspoň v jednom stupni (Kúria, zásadné rozhodnutie, č. 275, Fajnor-Zátúrecký: Zásadné rozhodnutia, str. 1003).

Je materiálnym právny pravídlom, že predný dedič je povinný udržiavať podstatu pozostalosti a odovzdať ju po nastaní určenej podmienky následnému dedičovi; ak bolo však následné dedenie podmienené smrťou predného dediča, zákaz scudzenia a zafaženia, stanovený v záveti voči prednému dedičovi, možno pokladať za zriadený len v záujme následného dediča, z čoho logicky plynie, že predný dedič je oprávnený na to, aby už za svojho života, teda ešte pred nastaním testamentárnej podmienky, prepustil pozostalosť následnému dedičovi do vlastníctva a voľnej dispozície (Kúria, zásadné rozhodnutie, č. 584, Fajnor-Zátúrecký: Zásadné rozhodnutia, str. 999).

Keď zostaviteľ menoval svojho univerzálneho dediča s tým obmedzením, že ustanovil pre majetok, ktorý tu bude po smrti dediča, následného dediča: univerzálny dedič môže síce voľne disponovať o tomto majetku úkonmi uzavretými oplatne medzi živými, ale nemôže naštrbovať práva následného dediča ani darovaniami, ani opatreniami pre prípad smrti (Kúria, zásadné rozhodnutie, č. 279, Fajnor-Zátúrecký: Zásadné rozhodnutia, str. 995).

Ako ustanovenia následného dediča platia vyjadrenia: „Jestli by niektorý z mojich synov zomrel, vtedy... (Kúria, č. 2260/1909); „jestli moje dcera zomrie bez zákonných dedičov“ (Kúria, č. 1751/1912).

Jestli rodičia v závete učinia opatrenie, podľa ktorého nechajú svoj majetok svojmu nezletilému dieťaťu, ale s tým, že tento majetok má pripadnúť tretej osobe, „jestli dieťa zomrie ešte za svojej nezletilosti“ alebo „jestli dieťa zomrie pred dosažením svojej zletilosti“ alebo „jestli dievča zomrie dříve než by sa vydalo“, takéto opatrenie sa nevzťahuje na povinný podiel dieťaťa; následkom toho neobmedzuje toto opatrenie dieťa v tom smere, že by nemohlo urobiť posledný poriadok po onu výšku jemu zanechaného majetku, ktorá odpovedá jeho povinnému podielu, ani v tom smere, že by v prípade nemalo miesto po ňom zákonné dedenie. Naproti tomu môžu rodičia čo do tej hodnoty pozostalosti, ktorá presahuje zákonný podiel dieťaťa, menovať úplne voľne následného dediča nielen pre svoje nedospelé alebo dospelé, ale aj pre moje zletilé dieťa; z čoho nasleduje, že ich substitučné opatrenie v tomto smere účinné vylučuje poriadkové právo ich k dedeniu povolaného dieťaťa čo do posledne spomenutej časti pozostalosti (Kúria, zásadné rozhodnutie, č. 281, Fajnor-Zátorecký: Zásadné rozhodnutia, str. 909).

Pôvodná judikatúra k fideikomisnej substitúcii:

Podľa súdnej praxe fideikomisná substitúcia prípustná je len pri priamo nasledujúcom substituovanom dedičovi alebo odkazovníkovi; nie je dovolená ďalšia substitúcia, to jest ustanovenie substitúta substitútovi; každý má síce právo, aby ustanovil svojmu dedičovi alebo odkazovníkovi zo svojich vrstovníkov podľa ľúbosti viac substitútov a aby medzi nimi stanovil poradie, v akom nasledujú, – avšak akonáhle jeden z nich nadobudne dedičstvo alebo odkaz ako substitút, stane sa substitúcia dotyčne všetkých ostatných substitútov bezúčinnou. – Ak nemožno podľa súdnej praxe podržať v platnosti menovanie následných dedičov v takom rozsahu, aký stanovil zostaviteľ, treba uplatniť toto menovanie aspoň v jednom stupni. Z. R. 275.

Ak učinil zostaviteľ vo svojej záveti opatrenie, ktorým menoval následného dediča pre prípad, že by dedič zomrel bez potomkov, a ak došlo na pozostalostnom pojednávaní na základe záveti medzi zainteresovanými k dohode: nemôže dedič napadnúť závet na tom základe, že menovanie následného dediča bolo už pôvodne neplatné, – a nemôže požadovať s úspechom zbavenie účinnosti menovanie následného dediča ani na tom základe, že sa jemu (dedičovi) pozdejšie narodilo dieťa a tak že už nemôže zomrieť bez potomkov, lebo úmrtie bez potomkov má ten význam, aby dotyčná osoba nemala detí v čase svojej smrti. Z. R. 278.

Keď zostaviteľ menoval svojho univerzálného dediča s tým obmedzením, že ustanovil pre majetok, ktorý tu bude po smrti dediča, následného dediča: univerzálny dedič môže síce voľne disponovať o tomto majetku úkonmi uzavrenými oplatne medzi živými, ale nemôže naštrbovať práva následného dediča ani darovaniami, ani opatreniami pre prípad smrti. Z. R. 279.

Ak bol odkaz učinенý ku prospechu viac osôb v nerozdelenom spoločenstve, keď niektorý z odkazovníkov vypadol, jeho čiastka pripadne spoluodkazovníkom. Z. R. 282.

Podľa našich súkromnoprávných pravidiel a podľa stálej súdnej praxi môže byť následný dedič s právnou účinnosťou menovaný len v záveti, alebo v dedickej smluve, alebo v darovacej smluve pre prípad smrti. Z. R. 582.

Ak menoval rodič dedičom svoje nezletilé dieťa s tou podmienkou, že mu menoval následného dediča pre prípad, že by zomrelo za svojej nezletilosti, menovanie následného dediča stratí účinnosť vyhlásením dieťaťa za zletilé, a následné dedické právo nemôže byť uplatňované ani v tom prípade, keď dieťa zomrelo po svojom vyhlásení za zletilé, ale ešte pred dosiahnutím 21. roku svojho veku. Z. R. 583.

Je materiálnym právnym pravidlom, že predný dedič je povinný udržiavať podstatu pozostalosti a odovzdať ju po nastaní určenej podmienky následnému dedičovi; ak bolo však následné dedenie podmienené smrťou predného dediča, zákaz scudzenia a zataženia, stanovený v záveti voči prednému dedičovi, možno pokladať za zriadený len v záujme následného dediča, z čoho logicky plynie, že predný dedič je oprávnený na to, aby už za svojho života, teda ešte pred nastaním testamentárnej podmienky, prepustil pozostalosť následnému dedičovi do vlastníctva a voľnej dispozície. Z. R. 584.

Opatrenie záveti obsahuje v prípade a) zriadenie odkazu, – v prípade b) ustanovenie následného dediča. V prípade b) môže zostaviteľ prenechať označenie osoby následného dediča samému dedičovi, jestliže určil presne kruh následných dedičov, ktorí môžu byť menovaní; jestliže však dedič menovaním poverený opominul vykonať toto menovacie právo, v takomto prípade budú účastní testamentárnej výhody rovnakým dielom všetci tí, ktorých označil zostaviteľ. Z. R. 578.

Inštitút náhradníctva pomerne podrobne upravoval aj Všeobecný rakúsky občiansky zákonník z roku 1811, ktorý platil na území dnešnej Českej republiky až do roku 1950.

OBECNÝ ZÁKONÍK OBČANSKÝ č. 946/1811 ze dne 1. června 1811

A1 1. 1. 1925–31. 12. 1950

B. Hlava desátá. O dědictví náhradních a o svěřenstvích (§ 604–646)

Náhradnictví obecné

§ 604 Každý zůstavitel může pro případ, že ustanovený dědic dědictví nenabude, povolati jiného, a když ani ten ho nenabude, druhého, a ve stejném případě třetího nebo také ještě několik náhradních dědiců. Toto ustanovení nazývá se náhradnictvím obecným. Ten, kdo je povolán v řadě nejbližší, stane se dědicem.²⁵

§ 605 Ustanovil-li zůstavitel z uvedených případů, kdy ustanovený dědic dědit nemůže, nebo dědit nechce, pouze jeden, jest druhý případ vyloučen.

Práva z něho

§ 606 Břemena, uložená dědici, vztahují se také na náhradního dědice, vstupujícího na jeho místo, pokud nejsou omezena na osobu dědicovu buď výslovně vyjádřenou vůlí, nebo povahou okolností.

§ 607 Byli-li vzájemně povoláni k náhradnictví spoludědicové sami, předpokládá se, že zůstavitel rozšířiti chtěl podíly, vyměřené při ustanovení dědiců, také na náhradnictví. Povolá-li se však k náhradnictví kromě spoludědiců ještě někdo jiný, přibude uvolněný dědický podíl všem rovným dílem.

Náhradnictví svěřenské

§ 608 Zůstavitel může svému dědici uložit za povinnost, aby dědictví, které přijal, přenechal po své smrti nebo v jiných určitých případech druhému ustanovenému dědici. Toto opatření nazývá se náhradnictvím svěřenským. V náhradnictví svěřenském obsaženo jest mlčky náhradnictví obecné.

Pokud smějí rodiče určití náhradníky svým dětem

§ 609 Také rodiče mohou svým dětem ustanovit dědice nebo náhradníka, ba i v případě, jsou-li tyto nezpůsobilé činiti závěť, toliko vzhledem ke jmění, které jim zůstavují.

Mlčky učiněné svěřenské náhradnictví

§ 610 Zakázal-li zůstavitel dědici, aby nečinil posledního pořízení o tom, co mu zůstavuje, jest to svěřenské náhradnictví a dědic jest povinen, co bylo zůstaveno, uchovati pro svoje zákonné dědice. Zákaz neprodávati věc nevylučuje práva o ní poříditi.

Omezení svěřenského náhradnictví

§ 611 Řada, ve které mají po sobě následovati dědicové svěřenští, není nikterak omezena, jsou-li všichni zůstavitelovými současníky; může se vztahovati na třetího, čtvrtého a ještě další.

²⁵ I odkazovníku mohl zůstavitel stanovit náhradníky (substituty). Substitut se musel delace dožít a být způsobilým dědicem nebo odkazovníkem. Substituční vylučovala transmissi, akrescenci i dědické právo dědiců ze zákona.

§ 612 Nejsou-li to současníci, nýbrž takoví náhradní dědicové, kteří v době zřízení závěti ještě nejsou zrozeni, může se svěřenské náhradnictví vzhledem k peněžitým částkám a k jiným movitým věcem vztahovati až na stupeň druhý. Se zřetelem k nemovitým statkům platí jen pro stupeň první, při určování stupňů se však počítá jen ten náhradní dědic, který nabyl držby dědictví.

Práva dědicova při svěřenském náhradnictví

§ 613 Dokud nenastane případ svěřenského náhradnictví, náleží povolanému dědici omezené vlastnické právo a závazky poživatele.

Výklad náhradnictví

§ 614 Je-li náhradnictví neurčitě vysloveno, budiž vykládáno tak, aby dědicova svoboda nakládati vlastnictvím byla co nejméně omezena.

Způsoby zániku náhradnictví obecného a svěřenského

§ 615 Obecné náhradnictví zanikne, jakmile ustanovený dědic nastoupil dědictví; svěřenské náhradnictví zanikne, nezbyvá-li již žádný z povolaných dědiců náhradních, nebo přestane-li případ, pro který bylo zřízeno. Pokud nelze míti za to, že vůle zůstavitelova byla jiná, přechází právo svěřenského dědice i tehdy na jeho dědice (§ 537), když se nedožije uskutečnění případu náhradnictví.

§ 616 Zejména pozbude své moci svěřenské náhradnictví (§ 608 až 609) ustanovené nepřičetnému, dokáže-li se, že v době svého posledního porřízení byl úplně přičetným, anebo jestliže soud mu pro nabytí užívání rozumu vyhradil volnou správu jmění, a náhradnictví neožije, kdyby pro návrat choroby byl dán znovu pod opatrovníka a v mezidobí neučinil posledního porřízení.

§ 617 Náhradnictví, které zůstavitel ustanovil svému dítěti v době, kdy nemělo potomstva, zanikne, zanechalo-li toto dítě potomky způsobilé dědití.²⁶

Rozdíl mezi svěřenstvím a nadacemi

§ 646 Od náhradnictví a svěřenství rozeznávají se nadace, jimiž se příjmy z jistin, pozemků nebo práv určují na všechny budoucí časy ústavům obecně užitečným, jako: na duchovní prebendy, školy, nemocnice, chudobince; nebo k výživě určitých osob. Předpisy o nadacích obsaženy jsou v nařízeních politických.

²⁶ Ustanovení § 618 až 645 o svěřenství byla zrušena. Svěřenství byla zrušena zákonem č. 179 Sb. z. a n. ze dne 3. července 1924.

Inštitút náhradníctva navrhoval v rámci právnej úpravy dedenia upraviť aj prvý návrh občianskeho zákonníka v roku 1900.²⁷ Navrhovala sa nasledujúca právna úprava tohto inštitútu:

III. Náhradníctví a svěřenské nástupnictví.

Náhradníctví.

§ 566. Zůstavitel může pro případ, že ten, kdo byl za dědice povolán, nenabude dědictví, povolati dědice jiného; a podobně může povolati i další náhradníky. Tímto ustanovením se zřizuje náhradníctví. Dědictví napadne tomu, kdo je v řadě nejbližší.

§ 567. I když zůstavitel ustanoví náhradníctví buď toliko pro ten případ, že by osoba povolaná dědití nechtěla, nebo toliko pro ten případ, že by dědití nemohla, jest v pochybnosti rozuměti, že by náhradníctví ustanoveno pro oba ty případy.

Právní následky náhradníctví.

§ 568. Břemena uložená dědici postihují také náhradníka, který vstupuje na jeho místo, ač nevychází-li z vůle zůstavitelovy nebo z povahy věci najevo, že se vztahují jediné k osobě dědicově.

§ 569. Jsou-li povoláni za náhradníky spoludědicové sami, má se za to, že zůstavitel chtěl podělití náhradníky v takovém poměru, v jakém podělil dědice. Povolá-li se však za náhradníka mimo spoludědice ještě někdo jiný, případně uvolněný podíl všem, a to rovným dílem.

Svěřenské nástupnictví.

§ 570. Zůstavitel může naříditi, že dědictví po smrti dědicově nebo v jiných určitých případech má přejíti na jinou osobu. Tímto ustanovením se zřizuje svěřenské nástupnictví. V povolání svěřenského nástupníka je obsaženo povolání náhradníka.

§ 571. Zřízení nástupnictví je spatřovati v tom, když zůstavitel svému dědici ustanoví dědice nebo když u zakáže, aby o zanechaném jmění pořizoval, když povolá za dědice někoho, kdo v době smrti zůstavitelovy není ani zplozen, když povolá dědice pod výminkou nebo se lhůtou. Zákaz určitý předmět zciziti nevylučuje práva o něm pořizovati.

Obmezení svěřenského nástupnictví.

§ 572. Řada, v které mají po sobě následovati nástupníci, není obmezena, jsou-li všichni zůstavitelovými současníky.

²⁷ Návrh občianskeho zákonníka publikovaný v roku 1900 (v rámci pokračujúcich kodifikačných snáh bol po úpravách v roku 1913 vydaný druhý text návrhu Občianskeho zákonníka), ale ani prepracovaný návrh OZ z r. 1914 a 1915 nebol pri opätovnom predložení v r. 1916 schválený a ďalšie práce na kodifikácii súkromného práva dlho nepokračovali.

§ 573. Nejsou-li to současníci, nýbrž takoví nástupníci, kteří v době smrti zůstavitelovy ještě nejsou zplozeni, zanikne svěřenský závazek, jakmile jmění nabude první nástupník nesoučasník.

Výklad náhradnictví a svěřenského nástupnictví.

§ 574. Je-li povolání za dědice, které podle toho, co je ustanoveno výše, by bylo pokládati za náhradnictví nebo za svěřenské nástupnictví, vyjádřeno pochybně, vyloží se tak, aby dědicova volnost nakládati s dědictvím byla obmezena co nejméně. Proto také, je-li pochybnost, zdali jde o náhradnictví či o svěřenské nástupnictví, je nařízení pokládati za náhradnictví.

Zanik náhradnictví a svěřenského nástupnictví.

§ 575. (1) Náhradnictví pomine, jakmile se povolaný dědic přihlásí k dědictví. Svěřenské nástupnictví pomine, když z povolaných nástupníků již nikoho není nebo když je rozhodnuto, že případ, pro který nástupnictví bylo zřízeno, nenastane.

(2) Není-li jiná vůle zůstavitelova zřejmá, přechází právo nástupníka na jeho dědice i tehdy, když se nástupník nedožije případu, pro který bylo nástupnictví zřízeno.

§ 576. Není-li jiná vůle zůstavitelova zřejmá, pozbude moci nástupnictví svěřenské, ustanovené osobě choromyslné nebo slabomyslné, zanechá-li platné poslední pořízení, anebo jestliže soud její úplné zbavení svéprávnosti zruší nebo přemění v částečné; a nástupnictví svěřenské neožije ani tehdy, když ona osoba pro choromyslnost nebo slabomyslnost znovu pozbude způsobilosti poříditi, neučinivši dříve, než se tak stalo, poslední pořízení.

§ 577. Není-li jiná vůle zůstavitelova zřejmá, zanikne náhradnictví nebo svěřenské nástupnictví, které zůstavitel ustanovil svému dítěti v době, kdy nemělo potomstva, zanechá-li toto dítě pokrevní potomky způsobilé děditi.

Obdoba svěřenského nástupnictví.

§ 578. Právní poměry, jaké vznikají svěřenským nástupnictvím, lze zakládati také jednáním mezi živými.“

Inštitút fideikomisarnej substitúcie platil na našom území až do roku 1950. Ako už bolo vyššie uvedené, jeho podstata spočívala v tom, že fideikomisárnou substitúciou ukladal poručiteľ – osoba činiaca posledný poriadok – dedičovi povolanému závetom povinnosť, aby dedičstvo, ktoré prijme, po svojej smrti alebo v určitých iných prípadoch prenechal ďalšiemu ustanovenému dedičovi, tzv. poddedičovi.

V prípade fideikomisarnej substitúcie išlo v podstate o ustanovenie viacerých postupných dedičov k tej istej pozostalosti, a to tak, že predný dedič bol ustanovený

bezpodmienečne, ale s obmedzením, ďalší dedičia – poddedičia – boli ustanovení *sub conditione*, ale bez obmedzenia. Inštitút fideikomisárnej substitúcie umožňoval poručiteľovi majetok, ktorý tvoril dedičstvo, zanechať dedičovi s tým, že v prípade nejakej udalosti, ktorá nastane (napr. smrť dediča), má zdedený majetok pripadnúť ďalšiemu dedičovi (substitútovi). Tak pôvodný dedič, ako aj poddedič (náhradný dedič) mali postavenie poručiteľových dedičov, ale keďže k prechodu zanechaného majetku na nich nedochádzalo v rovnakom čase, nemali postavenie spoludedičov. Dedičovi povolanému na prvom mieste – prednému dedičovi – majetok síce patrilo, ale vzhľadom na následného dediča bol pri nakladaní s týmto majetkom obmedzený – patrili mu totiž úžitky z vecí, ale pri nakladaní s týmto majetkom potreboval súhlas substituenta. Účel fideikomisárnej substitúcie spočíval tak najmä v tom, aby sa majetok poručiteľa udržal v rodine poručiteľa, ale na druhej strane aby úžitky z neho slúžili dedičovi.

Keďže fideikomisárnou substitúciou ukladal poručiteľ povinnosť dedičovi povolanému závetom, aby dedičstvo, ktoré prijme, po svojej smrti alebo v iných dôležitých prípadoch prenechal ďalšiemu ustanovenému dedičovi, mala fideikomisárna substitúcia povahu inštitútu dedenia zo závetu, a to dediča toho poručiteľa, ktorý vo svojom záвете túto fideikomisárnou substitúciu v jeho prospech zriadil.

Fideikomisárna substitúcia bola odstránená Občianskym zákonníkom, zákon č. 141/1950 Zb.

1.3 ZRIEKNUTIE SA DEDIČSTVA

Ďalším staronovým inštitútom dedičského práva, o znovuzavedenie ktorého sa v novej právnej úprave dedenia uvažuje, a ktorý už v minulosti naša právna úprava poznala, je inštitút zrieknutia sa dedičstva. Súčasné dedičské právo na Slovensku umožňuje dedičovi odmietnuť dedičstvo, a to buď ústnym vyhlásením na súde alebo písomným vyhlásením jemu zaslaným. Vyhlásenie o odmietnutí dedičstva je však podmienené jednomesačnou lehotou, ktorá začína plynúť odo dňa, keď bol súdom o možnosti odmietnuť dedičské právo a o následkoch s tým upovedomený.

V novom Občianskom zákonníku sa navrhuje popri tomto odmietnutí dedičstva zároveň obnoviť staronový inštitút zrieknutia sa dedičstva. Ten by umožňoval zrieknuť sa dedičstva uzavretou písomnou zmluvou dediča s poručiteľom o zrieknutí sa dedičstva ešte za života poručiteľa, pričom takáto zmluva nesmie obsahovať podmienky alebo výhrady (ak by obsahovala podmienky alebo výhrady, bola by zo zákona neplatná). Podstata zrieknutia sa dedičstva spočíva v tom, že osoba, ktorá by sa dedičstva takto zriekla, by nededila a hľadá sa na takúto osobu, ako keby sa vôbec nedožila poručiteľovej smrti.

Dedičstva by sa bolo možné zrieknuť aj s účinkami pre svojich potomkov, v takom prípade by platilo, podobne ako u osoby, ktorá sa sama dedičstva zriekla, že by sa aj na jeho potomkov hľadalo, ako keby sa poručiteľovej smrti nedožili – to znamená, že ani oni nededia.

Aj v tomto prípade, ako už bolo uvedené, ide o starý inštitút, ktorý poznalo právo platné na Slovensku, a to tak do roku 1950, ako aj následne, pretože jeho úpravu Občiansky zákonník č. 140/1960 Zb. poznal a upravoval. Podľa vtedy platnej právnej úpravy mohol sa ten, kto by sa v budúcnosti stal dedičom, tohto svojho práva „zrieknuť“ zmluvou. Išlo teda o dvojstranný právny úkon medzi tým, kto sa má stať v budúcnosti dedičom, a budúcim poručiteľom. Potenciálny dedič podľa predpisov o dedení zo zákona, ktorý už získal svoj podiel, sa vlastne právnym úkonom medzi živými zrieka dedičstva po tom, kto mu poskytol majetkový prospech. Mohol tak urobiť aj s účinkami pre svojich potomkov. Právne následky zrieknutia sa dedičstva spočívali v tom, že sa na toho, kto sa dedičstva vopred zriekol (ako aj na jeho potomkov, ak sa zriekol i za nich), pozerá, ako keby sa poručiteľovej smrti nedožil – t. j. tieto osoby nededili po poručiteľovi. Aj v minulosti mala zmluva o zrieknutí sa dedičstva predpísanú písomnú formu.

Zrieknutie sa dedičstva poznali v minulosti a poznajú tento inštitút aj dnes aj zahraničné právne úpravy (napr. nemecký BGB, rakúsky ABGB, či švajčiarsky ZGB).

Nový Občiansky zákonník v ČR, ktorý mal pôvodnú právnu úpravu dedenia rovnakú z logických dôvodov ako máme dnes my v SR, sa vybral trochu inou cestou. Jednak zostáva pri pojme „odmietnutie dedičstva“, čím sa zachováva zmysel tohto inštitútu podľa slovenského OZ s niektorými modifikáciami. Pozná ale aj inštitút zrieknutia sa dedičstva, ktorý považuje za zmluvu medzi predpokladaným dedičom a budúcim poručiteľom, pričom umožňuje zrieknuť sa dedičského práva aj v prospech tretej osoby, ktorá ak napriek tomu nededí, platí, že deti dedič, ktorý sa dedičského práva v prospech tejto osoby vzdal, ak nie je dohodnuté inak. Do tretice upravuje nový český OZ aj vzdanie sa dedičstva, ktoré má význam v tom, že umožňuje dedičovi, ktorý dedičstvo neodmietol, aby sa ho vzdal v konaní o dedičstve pred súdom v prospech iného dediča.

Aj v tomto prípade ide o veľmi praktický inštitút, ktorý umožní dedičovi, aby sa ešte za života poručiteľa na základe písomnej zmluvy zriekol svojho dedičstva do budúcnosti, napríklad môže sa tým riešiť situácia, keď jeden z dedičov (syn poručiteľa) išiel študovať na finančne veľmi nákladné štúdium do zahraničia, ktoré jeho otec celé financoval, ale podmienil to tým, že tento syn sa zriekne svojho dedičského nároku, čím chcel poručiteľ ešte za svojho života upraviť majetkové pomery tak, aby to bolo spravodlivé pre jeho dve deti (dedičov), keďže má ešte dcéru. Tým sa nemusí čakať napr. na inštitút

započítania, ako je tomu dnes. Zrieknuť sa dedičstva je možné aj v prospech konkrétneho dediča, to znamená, že v neposlednom prípade sa môže tento syn zrieknuť svojho dedičského podielu v prospech svojej sestry.

1.4 DEDIČSKÁ ZMLUVA

V novej právnej úprave dedičských titulov sa uvažuje znovuzaviesť aj tretí dedičský titul. Konkrétne to znamená, že okrem závetu a zákona by ďalším dedičským titulom mala byť dedičská zmluva.

Dedičská zmluva je dvojstranný právny úkon pre prípad smrti, ktorým jedna zmluvná strana (poručiteľ) ustanovuje (povoláva) už za svojho života druhú zmluvnú stranu za dediča svojej pozostalosti (alebo jej časti) a druhá zmluvná strana (zmluvný dedič) toto povolenie prijíma.

Dedičská zmluva je inštitút dedičského práva, ktorý mal v našej právnej úprave až do roku 1950 svoje pevné miesto (preto „staronový inštitút“) a dodnes ho poznajú viaceré zahraničné právne úpravy (Rakúsko, Nemecko, Francúzsko, Švajčiarsko a dnes už aj ČR). Dedenie zo zmlúv zakotvovali tiež také významné zákonníky v minulosti ako rakúsky AGB (1911), švajčiarsky ZGB (1907) a francúzske Code Civil (1804) na rozdiel od rímskeho práva, ktoré nepoznalo dedičskú zmluvu (tam bol testament nielen právo, ale aj prvoradá mravná povinnosť každého).²⁸

Naša súčasná právna úprava dedenia dedičskú zmluvu nepozná, o jej znovuzavedení sa uvažuje za účelom posilnenia postavenia a zmluvnej voľnosti poručiteľa ohľadom svojho majetku po jeho smrti, pričom sa kladie dôraz na rešpektovanie vôle poručiteľa v zmysle toho, aby bolo nakoniec naložené po smrti s jeho majetkom tak, ako si sám praje.²⁹

Opätovným zavedením inštitútu dedičskej zmluvy sa bude dediť na základe troch dedičských titulov – na základe dedičskej zmluvy, zo závetu alebo zo zákona, pričom tieto dôvody môžu pôsobiť aj vedľa seba. To znamená, pribudne ďalší dedičský titul. Po roku 1950 až dodnes právna úprava tohto najsilnejšieho dedičského titulu v našej právnej úprave absentuje. V prípade zavedenia dedičskej zmluvy ako ďalšieho dedičského titulu

²⁸ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezínok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 54–55.

²⁹ Príklad: Poručiteľ vybudoval počas svojho života veľmi dobre prosperujúci lukratívny penzión. Celý čas mu pri tom pomáhal jeho syn, ktorý dostal lukratívnu ponuku odísť pracovať do zahraničia, preto si poručiteľ želá, aby po jeho smrti syn pokračoval v budovaní penziónu, a preto chce mať možnosť už počas svojho života ustanoviť (povolať) za svojho dediča syna, aby tento vedel, že po smrti poručiteľa mu bude penzión patriť, a v tomto prípade sa mu „oplatí“ teda neodísť pracovať do zahraničia, ale spolupodieľať sa ďalej na budovaní a rozvíjaní predmetnej nehnuteľnosti.

bude potrebné previesť súčasne aj zmeny v právnej úprave vymenovania jednotlivých dedičských titulov podľa ich právnej sily, pričom dedičská zmluva bude vždy predstavovať najsilnejší dedičský titul. To, že pôjde o najsilnejší dedičský titul, sa premietne do vymenovania jednotlivých dedičských titulov v zákone, konkrétne tak, že tento dedičský titul bude vymenovaný pred závet a zákon, čo znamená, že dedičská zmluva bude mať väčšiu právnu silu ako ostatné dedičské tituly, a nebude môcť byť jednostranne zmenená alebo zrušená.³⁰

Ako už bolo uvedené, na základe dedičskej zmluvy si porúčiteľ bude môcť už počas svojho života určiť (povolať) dediča (a to bezodplatne alebo za odplatu) svojej pozostalosti (pričom sa predpokladá dať možnosť výberu za zmluvného dediča čo najširšie) a zmluvný dedič toto prijme, resp. akceptuje, keďže ide o dvojstranný právny úkon (na rozdiel od testamentu). Dedičská zmluva je zmiešaný právny útvar medzi zmluvou a závetom, jedná sa vo svojej podstate o dvojstranné, záväzné ustanovenie dediča, a tak naň dopadajú jednak ustanovenia o zmluve, jednak ustanovenia o závete. Závažnosť tohto úkonu vedie k niektorým zmluvným obmedzeniam, tento úkon môžu urobiť zmluvné strany len osobne, v plnom rozsahu spôsobilé na právne úkony. Nakoľko sa jedná o dvojstranný právny úkon – zmluvu, neuplatňujú sa ustanovenia o podmienkach v závete, ale všeobecné ustanovenia o podmienkach pre právne úkony.

Predmetom dedičskej zmluvy môže byť celý porúčiteľov majetok alebo len jeho časť, pričom ale táto zmluva neobmedzí dispozičné právo porúčiteľa so svojím majetkom, keďže jej predmetom je len majetok, ktorý tu zostane po smrti porúčiteľa. To znamená, že porúčiteľa zmluva nijako neobmedzuje v jeho práve nakladať so svojím majetkom počas celého jeho života, keďže účinnosť zmluvy je časovo viazaná na moment smrti porúčiteľa, čo znamená, že porúčiteľ môže so svojím majetkom, ktorý je predmetom zmluvy, voľne disponovať až do svojej smrti. Ak napríklad predá svoj dom po uzavretí dedičskej zmluvy, je to jeho právo a nie je v ňom nijako obmedzený.³¹ Jediná prípadná možnosť zmluvného dediča je domáhať sa (ale až po smrti porúčiteľa) neúčinnosti prevodov – darovania a vydania bezdôvodného obohatenia, resp. ešte za života porúčiteľa využiť zabezpečovacie

³⁰ LAZAR, J. a kol. 2008. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., ISBN 978-80-89363-14-8, s. 80.

³¹ Podľa nemeckej judikatúry zmluvný dedič určený v dedičskej zmluve pred smrťou porúčiteľa nedisponuje žiadnym právom na majetok porúčiteľa, t. j. zmluvný dedič nemá z dedičskej zmluvy žiadny konkrétny majetkový nárok, o čo by mohol oprieť svoje právo, keďže zmluvný dedič nemá právo na nadobudnutie majetku, keďže zmluva je účinná až od momentu smrti porúčiteľa.

prostriedky – predkupné právo, zriadenie záložného práva k nehnuteľnosti – keďže je zmluvný obligačný vzťah.³²

Z hľadiska odplatnosti môže byť dedičská zmluva uzavretá v dvoch režimoch.³³ V prvom prípade ide o povolanie za dediča zo strany poručiteľa bez plnenia, či už v peňažnej alebo v naturálnej forme. V druhom prípade sa v dedičskej zmluve dedič povolaný zmluvou môže zaviazat k plneniu v naturálnej podobe, ktorým môže byť starostlivosť o poručiteľa, alebo v peňažnej podobe – poskytovanie životnej renty poručiteľovi. V druhom prípade je potrebné riešiť situáciu, ak poručiteľ zomrie pred dedičom povolaným zmluvou. V tomto prípade môže sa dedič od dediča povolaného zmluvou domáhať vydania toho, o čo bol poručiteľ obohatený, nakoľko záväzok z dedičskej zmluvy zanikol. Ďalej situácia, ak dedič povolaný zmluvou plní poručiteľovi, ktorý však za svojho života slobodne nakladá so svojím majetkom, ktorý je aj predmetom dedičskej zmluvy, zároveň však prijíma plnenie od dediča povolaného zmluvou. V tom prípade sa môže dedič povolaný zmluvou brániť uplatnením dovolania sa neúčinnosti tých úkonov, ktorými poručiteľ ukrátil nároky dediča povolaného zmluvou.

Ponecháva sa súčasne platná úprava povinného dielu, s tým rozdielom, že sa posilňuje testovacia sloboda, maloletému potomkovi sa tak musí dostať podiel 1/2 zákonného podielu, u plnoletého potomka sa znižuje jeho povinný podiel na 1/4 jeho zákonného podielu. Upravuje sa, čo je potrebné rozumieť pod pojmom povinný diel, zároveň tiež priamo zákon definuje pojem neopomenuteľného dediča. Upravuje sa možnosť zriadiť tzv. negatívny závet, a to možnosťou opomenúť z dedičskej zmluvy alebo závetu dediča zo zákona. Tiež sa upravuje, v akom rozsahu možno opomenúť z dedičskej zmluvy alebo zo závetu neopomenuteľného dediča.

Ako bolo vyššie uvedené, predmetom dedičskej zmluvy môže byť v zásade celý poručiteľov majetok alebo iba jeho časť. Konkrétne je to dané konkrétnou právnou úpravou. Zákomom môže byť stanovené, že predmetom dedičskej zmluvy nemôže byť celá pozostalosť – tak je to napr. podľa rakúskej úpravy alebo aj podľa úpravy českej v ich novom Občianskom zákonníku, podľa ktorého sa dedičská zmluva môže týkať len najviac ¾ budúcej pozostalosti. To znamená, že najmenej jedna štvrtina pozostalosti musí zostať

³² DULAKOVÁ, D. 2015. *Zverejnenie paragrafového znenia prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka, odovzdaného dňa 16. 10. 2015 (online)*. 2015 (cit. 19. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/557>; tiež DULAK, A. 2015. *Vnútna systematika zmluvného záväzkového práva v prvom odovzdanom pracovnom návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka (online)*. 2015 (cit. 22. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/556>.

³³ Tamtiež.

voľná pre poručiteľa k jeho voľnej dispozícii (známe v rímskom práve ako tzv. *Falcidiánska kvarta*).³⁴

V prípade znovuzavedenia dedičskej zmluvy ako staronového inštitútu do novej právnej úpravy dedenia bude potrebné zvážiť i konkrétnu podobu dedičskej zmluvy, pretože tá môže byť rôzna. Poznáme totiž dedičskú zmluvu medzi poručiteľom ako jednou stranou a kýmkoľvek ako druhou stranou (t. j. nemusí to byť len príbuzný, môže to byť aj právnická osoba alebo akákoľvek iná osoba), naopak niektoré krajiny umožňujú uzavrieť dedičskú zmluvu len medzi manželmi, kde sa manželia povolávajú za svojich dedičov vzájomne (ide o osobitný druh dedičskej zmluvy), pričom ustanovenia právnej úpravy takejto dedičskej zmluvy sa môžu aplikovať aj na právne pomery snúbencov za predpokladu, že uzatvoria manželstvo. To znamená, že táto dedičská zmluva sa stane platnou len v tom prípade, keď snúbenci naozaj manželstvo uzatvoria.³⁵ Podľa českej právnej úpravy v ich súčasnom Občianskom zákonníku (ale to isté platí napr. i podľa švajčiarskeho modelu), dedičská zmluva medzi manželmi rozvodom nezaniká.³⁶

To znamená, že zmluva sa rozvodom manželstva neruší, pričom ale zákon dáva rozvedeným manželom možnosť, aby sa domáhali na súde zrušenia dedičskej zmluvy. Pokiaľ by to však znamenalo majetkovú ujmu toho z manželov, ktorý rozvod manželstva nespôsobil a ktorý s rozvodom nesúhlasí, súd návrh na zrušenie dedičskej zmluvy zamietne a manželská zmluva zostane naďalej v platnosti. Naopak, súd dedičskú zmluvu zruší v prípade, že návrh na jej zrušenie podáva ten z manželov, ktorý rozvod nezapríčinil a s rozvodom nesúhlasil.

Predpokladá sa zákonom predpísaná forma dedičskej zmluvy, a to konkrétne vo forme notárskej zápisnice, čo sa zdá byť plne odôvodnené z hľadiska právnej istoty, keďže sa uzatvára pre prípad smrti poručiteľa ako jednej zo zmluvných strán.³⁷

³⁴ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezínok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 45, 50–51.

³⁵ Tamtiež, s. 49.

³⁶ DULAK, A. 2015. *Vnútrotná systematika zmluvného záväzkového práva v prvom odovzdanom pracovnom návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka (online)*. 2015 (cit. 22. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/556>; tiež DULAK, A. 2015. *K prvej ucelenej verzii pracovného návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka (online)*. 2015 (cit. 12. 3. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/555>.

³⁷ Odporúča sa, aby všetky závet, príp. iné poriadky pre prípad smrti (zmluva o zrieknutí sa dedičstva, dedičská zmluva) z dôvodu právnej istoty boli evidované v jednotnom centrálnom registri. Takýto register pozná platný právny poriadok v zákone č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov, v ustanovení § 73c je upravený NCRza, v ktorom je uvedené, že: „Komora vedie Notársky centrálny register závetov, ktorý obsahuje evidenciu nevyhlásených závetov, listín o vydedení, odvolania týchto úkonov alebo iných úkonov pre prípad smrti a zoznam vyhlásených závetov, listín o vydedení, odvolania týchto úkonov alebo úkonov pre prípad smrti (ďalej len „závet“), ktoré boli spísané vo forme notárskej zápisnice alebo ktoré notár prijal do úschovy.“ Týmto je daná garancia, že každý jeden takýto úkon v prípade smrti poručiteľa bude vylustrovaný a predložený v dedičskom konaní, práva z neho vyplývajúce

V prípade znovuzavedenia inštitútu dedičskej zmluvy do právnej úpravy dedenia v novom Občianskom zákonníku ide tiež o staronový inštitút, známy právnej úprave dedenia na našom území v minulosti. Aj právo na Slovensku do roku 1950 (uhorské obyčajové právo) poznalo nadobúdanie dedičstva titulom dedenia zo zákona, titulom dedenia zo závetu, ale aj titulom dedičských zmlúv. Dedičská zmluva bol dvojstranný právny úkon, v ktorom jedna strana svoj posledný poriadok záväzne prejavovala voči druhej zmluvnej strane, a tá ho prijala.³⁸ Bolo možné aj to, aby v dedičskej zmluve obe strany záväzne prejavili svoje posledné poriadky navzájom jedna voči druhej – tzv. vzájomná dedičská zmluva. Dedičskú zmluvu v dôsledku jej povahy nemohla ani jedna strana jednostranne odvolať (s výnimkou dovoleného odvolania pre prípad nevďaku). Dedičskú zmluvu mohli uzavrieť len svojprávne osoby.³⁹

Dedičskú zmluvu uzatvárali poručiteľ a dedič a upravovali ňou práva a povinnosti dediča na čas po smrti poručiteľa. Medzi takéto zmluvy patrila aj darovacia zmluva s darovaním pre prípad smrti (s plnením až po darovacej smrti) – *donatio mortis causa*. Ak bola uzavretá platná dedičská zmluva, musela sa rešpektovať pri odovzdaní dedičstva. V uhorskom dedičskom práve neplatila rímska zásada *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* („po nikom nemožno dediť sčasti na základe závetu a sčasti na základe zákona“). Preto bolo v zásade možné, že si rôzne delačné dôvody navzájom konkurovali, čo znamená, že rôzne osoby mohli byť povolané k tomu istému podielu buď z rôznych, alebo rovnakých delačných dôvodov – t. j. dedenie podľa zákona a dedenie podľa posledného poriadku mohli existovať aj popri sebe a bolo možné dediť aj zo zákona, aj zo závetu. Bolo to najmä v týchto prípadoch, keď bol posledný poriadok sčasti neplatný, sčasti

v dedičskom konaní nebudú opomenuté. Notárska zápisnica navyše dáva garancie ako verejná listina, navyše zo zákona (§ 73k Not. por.) je v deň svojho spisania povinne ukladaná v elektronickej podobe v NCRI.

³⁸ Dedičská smluva je dvojstranným právnym úkonom, v ktorom jedna strana svoj posledný poriadok záväzne prejavuje voči druhej smluvnej strane, a táto ho prijíma. Nie je treba, aby strana činiaca posledný poriadok, poskytovala niečo pre prípad svojej smrti práve druhej smluvnej strane. A zase je možné, že v tejto smluve obe strany záväzne prejavia svoje posledné poriadky navzájom jedna voči druhej (budto ku prospechu druhej strany, alebo ku prospechu tretej osoby); toto je vzájomná dedičská smluva. Dedičskú zmluvu v dôsledku tejto jej povahy nemôže ani jedna strana jednostranne odvolať (vyjímč dovolené odvolanie v prípade nevďaku), ale je treba novej smluvy k jej premeneniu alebo zrušeniu. Ktorákoľvek svojprávna osoba môže s ktoroukoľvek inou osobou uzavrieť dedičskú zmluvu. Dedičská smluva neobmedzuje zostaviteľa v práve: medzi živými voľne disponovať. Avšak tento nie je oprávnený zmariť dedické právo smluvného dediča, plynúce zo smluvy, tým, že majetok, ktorý je predmetom dedičkej smluvy, rozdaruje; kto tedy nadobudne nehnuteľnosti od zostaviteľa bezoplatne, viediac, že sú ony predmetom smluvného práva dedického, povinný je vydať ich smluvnému dedičovi. (viď podrobnejšie LUBY, Š. 1946. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota v Bratislave, s. 435 a nasl.)

³⁹ Podľa § 33 zákonného článku XVI/1876 boli, čo do formálnych záležitostí, dedičské zmluvy platné len vtedy, ak mali náležitosti predpísané zák. čl. XVI/1876.

bezúčinný alebo nevyčerpával celú pozostalosť. Potom pozostalosť dedil jeden dedič zo zákona, druhý podľa testamentu, tretí podľa dedičskej zmluvy.⁴⁰

Dedičské konanie sa skončilo uznesením o odovzdaní dedičstva, a to či už v súlade s dohodou dedičov o rozdelení dedičstva, alebo v súlade so zisteným dedičským právom toho-ktorého dediča. Právo neopomenuteľných dedičov bolo chránené inštitútom povinného (po)dielu, na ktorý mali nárok potomkovia poručiteľa, a ak prichádzali do úvahy ako dedičia rodičia poručiteľa, tak aj oni. Povinný (po)diel zakladal len právo na výplatu, a to vo výške polovice dedičského podielu zo zákona „opomenutého“ dediča.⁴¹

Potomok, ktorý by dedil po poručiteľovi, keby po ňom nezostal posledný poriadok, ak bol opomenutý, mohol požadovať polovicu toho, čo by bol dostal, keby bol poručiteľ zomrel bez posledného poriadku. Tento povinný podiel mohol žiadať od dedičov v hotových peniazoch, ale do neho musel započítavať všetko, čo dostal vopred, za života poručiteľa na svoje dedičstvo, alebo čo by musel dať do delby, keby nebolo posledného poriadku. Aj rodič mohol požadovať, aby mu bola v peniazoch vyplatená, ako povinný podiel, polovica toho, čo by sa mu bolo dostalo, keby nebol závet. Ak nebolo potomkov po poručiteľovi, ale zostal manžel, v takomto prípade mohol rodič požadovať ako povinný podiel len polovicu vetvového majetku, pochádzajúceho z jeho vetvy, ak však nezostala vdova, mohol okrem toho požadovať ešte aj polovicu nadobudnutého majetku ako povinný podiel.⁴²

Ak prežila osoba oprávnená na povinný podiel poručiteľa, ale zomrela skôr, než uplatnila svoje právo na povinný podiel, mohli jej dedičia – tak dedičia podľa zákona, ako aj dedičia zo zväzu – toto právo uplatniť. Ak sa osoba oprávnená na povinný podiel zadĺžila, jej veritelia ju nemohli prinútiť, aby si uplatnila svoje právo.

Poručiteľ mal právo osobu oprávnenú na povinný podiel vydediť zo zákonného dôvodu. V prípade, ak poručiteľ v poslednom poriadku osobe oprávnenej na povinný podiel neodkázal nič, nešlo o vydedenie, ale o opomenutie. O vydedenie išlo vtedy, ak závetca v poslednom poriadku výslovne prejavil, že vydeduje osobu oprávnenú na povinný podiel z určitého zákonného dôvodu, že jej upiera povinný podiel. Rozdiel medzi opomenutím a vydedením spočíval práve v tom, že osoba oprávnená na povinný podiel mohla požadovať

⁴⁰ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 45 a nasl.

⁴¹ Medzi dedičmi zo zákona boli aj takí príbuzní, ktorých nemohol poručiteľ opomenúť ani vo svojom poslednom poriadku, ale musel im nechať určitý zákonný podiel. V prípade, keby im nenechal nič alebo menej ako tento podiel, mohli títo oprávnení dedičia požadovať, aby im bol ich zákonný podiel, tzv. povinný podiel vydaný alebo doplnený. Na povinný podiel mali právo potomkovia a rodičia (pozri Luby, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1946, s. 438.).

⁴² LUBY, Š. 1946. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota v Bratislave, s. 440 a nasl.

svoj povinný podiel v prípade opomenutia; naproti tomu v prípade vydedenia, ak bol dôvod vydedenia opodstatnený, stratila právo na svoj povinný podiel.

Upraviť inštitút dedičskej zmluvy navrhoval v minulosti už aj návrh Občianskeho zákonníka publikovaný v roku 1900 (konkrétne v ustanoveniach § 558–564) nasledujúcim spôsobom:

„Smlouva dědická

Náležitosti smlouvy dědické.

§ 558. (1) Manželé mohou uzavříti smlouvu dědickou, podle níž jedna strana druhou ustanovuje za dědice a tato druhá ustanovení přijímá, nebo se takto za dědice ustanoví navzájem. Takovou smlouvu mohou uzavříti i snoubenci, ale jest platná jen tenkrát, dojde-li mezi nimi k manželství.

(2) K platnosti smlouvy dědické jest potřebí formy notářského spisu.

(3) Je-li smlouva dědická neplatná z toho důvodu, že nebyly zachovány obřadnosti pro ni předepsané, může míti přes to platnost posledního porřízení, má-li jinak veškeré náležitosti takového porřízení.

§ 559. Všeobecné předpisy o způsobilosti ke smlouvám a k posledním porřením platí též pro smlouvu dědickou. Je-li taková smlouva neplatná z toho důvodu, že nevyhovuje předpisům o způsobilosti ke smlouvám, může míti přes to platnost posledního porřízení, vyhovuje-li předpisům o způsobilosti pořizovati.

Výminky při smlouvě dědické.

§ 560. Co jest všeobecně ustanoveno o výmkách při smlouvách, platí též při smlouvách dědických, vyjma § 813.

Právní následky smlouvy dědické.

§ 561. Smlouva dědická nebrání manželům, aby nakládali se svým majetkem podle své libosti, dokud žijí.

§ 562. Smlouvou dědickou nelze porřiditi o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti zůstává podle zákona volná, aby o ní zůstavitel podle své vůle pořídil, i když byla smlouvou zůstavena smluvnímu dědici pozůstalost celá. Chce-li zůstavitel zanechatí dědici smluvnímu i tuto čtvrtinu, může tak učiniti jen zvláštním posledním porřením.

§ 563. Bylo-li porřeno dědickou smlouvou, přísluší dědicům nepominutelným tatáž práva jako při jiné posloupnosti dědické.

Jak smlouva dědická pomíjí.

§ 564. (1) Všeobecné předpisy o tom, jak pomíjejí smlouvy, platí též o smlouvě dědické.

(2) Dédickou smlouvu môže zústaviteľ zrušiť i posledným porúzením, jestliže se dědic dopustil něčeho, co je důvodem rozluky manželství z jeho viny, ačli v době onoho posledního porúzení nezaniklo už právo domáhati se rozluky.

§ 565. Dojde-li na rozvod nebo na rozluku, platí, není-li ve smlouvě dědické ustanoveno jinak, tato pravidla: Dobrovolný rozvod se dědické smlouvy nedotýká. Jsou-li nedobrovolným rozvodem vinny strany obě nebo není-li jím vinna strana žádná, může každá odvolati dědickou smlouvu jednostranným posledním porúzením. Je-li nedobrovolným rozvodem vinna jen strana jedna, má toto právo jen strana nevinná. Rozluka dědickou smlouvu sice ruší, ale povolání nevinného manžela zůstává v platnosti.“

Inštitút dedičskej zmluvy medzi manželmi bol zrušený ako možný dedičský titul, (bez náhrady) Občianskym zákonníkom z roku 1950.

1.5 PRIVILEGOVANÝ ZÁVET

Ďalším zo staronových inštitútov, o ktorých znovuzavedení sa pri príprave nového Občianskeho zákonníka v SR v rámci právnej úpravy dedenia uvažuje, je i privilegovaný závet. Ide o inštitút dedičského práva, ktorý poznalo už rímske právo⁴³ a dodnes ho poznajú mnohé zahraničné právne úpravy. Takúto formu závetu poznala aj naša právna úprava dedenia v minulosti.

Vo všeobecnosti platí, že závet (testament) by mal človek urobiť v klude, po zrelej úvahe a s rozvahou, vzhľadom na závažnosť obsahu závetu. Mimoriadne udalosti, ktoré ľudský život prináša, vyžadujú aj mimoriadne riešenia, a preto už od dávnej minulosti existovali určité možnosti, akým osobitným spôsobom mohol (a môže) človek urobiť tzv. „posledný poriadok“ vo výnimočných situáciách a v bezprostrednom ohrození života o svojom majetku pre prípad smrti. Išlo o osobitný druh závetu, ktorý bolo možné zriadiť v mimoriadnych situáciách, nazývaný tiež privilegovaný závet, čo znamená, že tento druh závetu má veľmi dlhú tradíciu.⁴⁴

Právna úprava závetu v rímskom práve

⁴³ S rozkvetom Rímskej ríše stala sa základom dedenia slobodná vôľa zomrelého, t. j. sloboda závetom určiť dediča (závetná sloboda), a zákonom určení dedičia prichádzali do úvahy len vtedy, ak zomrelý nezanechal po sebe platný závet. Závet bol jedným z najdôležitejších právnych úkonov, ktoré rímsky občan robil. Dedenie zo závetu malo nielen prednosť, ale aj prevahu nad dedením zo zákona. Malo to taký veľký sociálny dôsledok a význam, že právnici sa všetkými prostriedkami usilovali zachrániť závetnú dispozíciu, ak závetu hrozila neplatnosť alebo neúčinnosť, a teda ak sa črtala možnosť dedenia zo zákona (*favor testamenti*).

⁴⁴ DULÁKOVÁ, D. 2015. *Zverejnenie paragrafového znenia prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka, odovzdaného dňa 16. 10. 2015 (online)*. 2015 (cit. 19. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/557>; tiež DULÁK, A. 2015. *K prvej ucelenej verzii pracovného návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka (online)*. 2015 (cit. 12. 3. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/555>.

V spojitosti so smrťou človeka sa nastoľuje už od dávnej minulosti otázka ďalšieho osudu práv a povinností, ktoré mal zomrelý. História svedčí o tom, že rôzne spoločenské zriadenia riešili tento problém rôznym spôsobom, rímsko-právna koncepcia dedenia spočívala v tom, že v zásade do právneho postavenia zomrelého, teda do jeho všetkých zdeditelných (najmä majetkových) práv a záväzkov vstúpil niekto druhý, dedič alebo dedičia. Rímske právne pramene hovoria, že niekto „vstúpi na miesto zomrelého“ (*succedere in locum defuncti*), alebo inokedy, že „vstúpi do celého práva zomrelého“ (*succedere in universum ius defuncti*), teda do jeho právneho postavenia ako celku.⁴⁵

To znamená, že predmet dedenia podľa rímskeho ponímania bol celý majetok zomrelého, pričom tento majetok sa chápal ako jednota, ako celok zdeditelných práv a záväzkov zomrelého.

So zreteľom na právnu štruktúru rímskej rodiny a na účel dedenia, ktorým bolo zachovať pre rodinu hospodárstvo a kultovú jednotku, už Zákon XII tabúl povolával za dedičov len agnátov.⁴⁶ Ak ich nebolo, mohol sa ktokoľvek zmocniť dedičstva a vydržať ho (*usucapio pro herede*). Zdá sa všaka, že už Zákon XII tabúl pripúšťal, aby si poručník voľne určil dediča, ak neboli po ňom *sui heredes* (členovia rodiny podriadení priamo jeho moci).

Avšak len čo začal ustupovať roľnícky spôsob života a hospodárenia, najmä rozkvetom Rímskej ríše, stala sa základom dedenia slobodná vôľa zomrelého, t. j. sloboda závetom určiť dediča (závetná sloboda), a zákonom určením dedičia prichádzali do úvahy len vtedy, ak zomrelý nezanechal po sebe platný závet.

V priebehu času sa vykryštalizovali a ustálili aj dôvody, z ktorých sa povolávali dedičia. Boli dva základné dôvody povolávania dedičov:

- závet (*testamentum*),
- zákon.

Podľa toho aj rozoznávame dedenie zo závetu z testamentu (*vocatio ex testamento*), a ak nebol závet, tak dedenie zo zákona. To znamená, že dedenie sa ponúklo zo závetu alebo zo zákona, preto závet a zákon boli dielčimi dôvodmi dedenia. V rímskom práve platilo, že dedenie ako univerzálna sukcesia sa v konkrétnom prípade muselo zakladať len na jednom dôvode; „po nikom nemožno dediť sčasti na základe závetu a sčasti na základe zákona“ (*nemo pro parte testamentus, pro parte intestatus decedere protest*).

Dedenie zo závetu bolo v Ríme oveľa rozšírenejšie a rozhodne sa uplatňovalo častejšie než dedenie zo zákona, ktoré prichádzalo do úvahy, iba keď zomrelý nezanechal závet (testament). Základom dedenia zo závetu bol závet. Rozumel sa ním jednostranný

⁴⁵ REBRO, K. 1980. *Rímske právo*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 249.

⁴⁶ Tamtiež, s. 248 a nasl.

formálny právny úkon pre prípad smrti, ktorým poručiteľ ustanovoval dediča. Ustanovenie dediča tvorilo podľa klasického práva rímskeho podstatu závetu; od tohto prvku závisela platnosť celého závetu. S rozkvetom Rímskej ríše stala sa základom dedenia slobodná vôľa zomrelého, t. j. sloboda závetom určiť dediča (závetná sloboda), a zákonom určení dedičia prichádzali do úvahy len vtedy, ak zomrelý nezanechal po sebe platný závet. Závet bol jedným z najdôležitejších právnych úkonov, ktoré rímsky občan robil. Dedenie zo závetu malo nielen prednosť, ale aj prevahu nad dedením zo zákona. Malo to taký veľký sociálny dôsledok a význam, že právnici sa všetkými prostriedkami usilovali zachrániť závetnú dispozíciu, ak závetu hrozila neplatnosť alebo neúčinnosť, a teda ak sa črtala možnosť dedenia zo zákona (*favor testamenti*).

Závet bol osobitný druh právneho úkonu, ktorý charakterizovala⁴⁷ jednostrannosť prejavu vôle, prísne osobná povaha závetu, veľmi prísna formálnosť (jej nedodržanie znamenalo neplatnosť závetu), úkon *mortis causa* bol účinný až v momente smrti (dovtedy ho poručiteľ mohol kedykoľvek odvolať a zmeniť), a nebol výslovne úkonom „štedrosti“, lebo zo závetu mohlo pre dediča vyplývať bremeno, najmä ak bolo dedičstvo pasívne.

Pre účasť na závete právo vymedzilo osobitnú spôsobilosť. Spôsobilosť zriadiť závet bola priznaná len rímskym občanom *sui iuris*, pokiaľ boli spôsobilí na právne úkony. Spôsobilosť byť v závete ustanovený za dediča, príp. odkazovníka sa priznávala všetkým osobám, ktoré boli spôsobilé mať majetok.

Forma závetu sa v priebehu spoločenského vývoja menila. Vytvorila sa jednak forma riadneho závetu, totiž prístupného všetkým právnym subjektom, a jednak forma mimoriadneho závetu, prispôbeného len určitým subjektom alebo subjektom, ktoré sa nachádzali v mimoriadnych situáciách. Riadny verejný závet predpokladal účasť verejného činiteľa.

Mimoriadne formy závetu boli:

Testamentum in procinctu – poručiteľ – vojak v podmienkach bezprostredného boja prejavil svoju poslednú vôľu pred spolubojovníkmi. Podrobne bol známy závet vojaka (*testamentum militis*), pri ktorom sa nevyžadovali nijaké formalities, len jasný prejav poslednej vôle – ústne alebo písomne;

- vidiecky závet (*testamentum ruri conditum*);
- závet v čase moru (*testamentum tempore pestis conditum*) bol tiež poklasický závet, ktorý mohli dosvedčiť aj osoby neprítomné (nemuseli byť prítomné odrazu) pri písaní a nebolo ich treba sedem.⁴⁸

⁴⁷ REBRO, K. 1980. *Rímske právo*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 249–251.

⁴⁸ Tamtiež, s. 250–251.

Závet bol hneď od začiatku neplatný (*testamentum nullum*) v prípade, ak poručiteľ nebol spôsobilý zriaďiť závet (*testamenti factio activa*), ak sa nedodržali formálne náležitosti a ak v ňom chýbalo ustanovenie dediča.

Závet bol jedným z najdôležitejších právnych úkonov, ktoré rímsky občan ako súkromník robil. Dedenie zo závetu malo nielen prednosť, ale aj prevahu nad dedením zo zákona. Rímsky individualizmus a liberalizmus v súkromnej oblasti, rodinné a hospodársko-politické záujmy veľmi ovplyvnili rozvoj dedenia zo závetu. Pochopiteľne, závet bol nástrojom len v rukách majetných. Len majetní mohli pomocou závetu robiť rodinnú majetkovú politiku. Závetom mohol *pater familias* regulovať dedenie podľa svojej vôle a diferencovane, mohol ním výrazne ovplyvňovať vytváranie veľkých poľnohospodárskych celkov, latifundií, a tým do spoločenského a politického popredia posúvať vlastnú rodinu.⁴⁹

Možnosť zriaďiť privilegovaný závet, ktorú poznalo už i rímske právo (ako bolo uvedené vyššie) vo forme mimoriadnych závetov (napr. v čase vojny, v čase moru), umožnili i veľké kodifikácie občianskeho práva v 19. storočí, čo znamenalo definitívny návrat privilegovaných závetov do občianskeho práva (*Code Civil*, Všeobecný občiansky zákonník z r. 1811), pričom konkrétny výpočet prípadov, resp. životných situácií, kedy bolo možné zriaďiť privilegovaný závet, sa rôznil.⁵⁰ Vždy ale možnosť zriaďiť privilegovaný závet bola viazaná na nejakú mimoriadnu situáciu, keď sa človek ocitol v bezprostrednom ohrození života. Všeobecný občiansky zákonník z r. 1811 zovšeobecnil tieto dôvody na tri prípady, ktoré boli tradične sa opakujúce vo všetkých právnych úpravách v Európe, ktoré tento druh závetu poznali a poznajú aj v súčasnosti.⁵¹ Konkrétne ide o tieto typické prípady: 1. prípad epidémie – kde poručiteľ zomiera, 2. prípad námornej plavby, ktorá je spojená s rizikom, a 3. prípad vojenského závetu v prípade vojny, keď je človek

⁴⁹ REBRO, K. 1980. *Rímske právo*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 254–255.

⁵⁰ ELIAŠ, K. a kol. 2012. *Nový občiansky zákonník s aktualizovanou dôvodovou správou a rejstříkom*. Ostrava: Nakladatelství Sagit, 2012, ISBN 978-80-7208-922-2, s. 601 a nasl.

⁵¹ Obecný zákonník občianský č. 946/1811 ze dne 1. června 1811, A1 1. 1. 1925–31. 12. 1950: A. O úlevách při posledních pořízeních.

§ 597 Při posledních pořízeních, která se učiní za námořské plavby a v místech, kde panuje mor nebo jiné podobné nákazy, jsou způsobilými svědky i osoby, které dosáhly roku čtrnáctého.

§ 598 K těmto posledním pořízením s úlevami požadují se jen dva svědci, z nichž jeden může psáti závěť. Při nebezpečí nákazy není ani třeba, aby byli oba současně přítomni.

§ 599 Poslední pořízení s úlevami pozbývají své platnosti uplynutím šesti měsíců od doby, kdy plavba nebo nákaza skončila.

§ 600 Úlevy vojenských závětí obsaženy jsou ve vojenských zákonech.

Neplatnost bezforemních posledních pořízeních

§ 601 Neplatno jest poslední pořízení, jestliže zůstavitel zanedbal některou z náležitostí zde předepsaných a nikoli výslovně pouze doporučených jako opatrnost.

v bezprostrednom ohrození života. Samozrejme novšie právne úpravy reagovali vo výpočte mimoriadnych prípadov na rôzne iné situácie, kedy sa človek ocitne v bezprostrednom ohrození života v modernej dobe, ale podstata zostáva rovnaká – dať možnosť zriadiť privilegovaný závet v prípade, že je tu dôvodná obava, že by poručiteľ mohol zomrieť skôr, než by mohol zriadiť závet vo forme predpísanej zákonom (napr. pred notárom).

Aj v prípade privilegovaných závetov ide o tzv. staronový inštitút, ktorý poznala aj naša právna úprava dedenia v minulosti. Zrušený bol až Občianskym zákonníkom v roku 1950 z dôvodov, že v socialistickej spoločnosti sa preferuje dedenie zo zákona a situácie, za ktorých sa môže zriadiť takýto závet (t. j. epidémie a vojnové konflikty sa nepredpokladajú...),⁵² pričom ale uvedenú formu závetu aj naďalej upravovali (a aj upravujú) právne poriadky v celej Európe (napr. Španielsko, Poľsko, Taliansko, Litva, Moldavsko, Nemecko, Portugalsko, Švajčiarsko – okrem SR, a do r. 2014 aj ČR).

Súčasný Občiansky zákonník v Českej republike sa k privilegovaným závetom vrátil. Dôvod jeho zavedenia formuluje všeobecne „nenadálost udalostí a bezprostrední ohrození života“.⁵³ V takýchto prípadoch umožňuje zriadiť závet ústne pred tromi súčasnými prítomnými svedkami. Nová právna úprava dedenia v Čechách pozná i tzv. mimoriadne závety (majú formu verejnej listiny), ktoré umožňujú poručiteľovi v prípade, že je tu dôvodná obava, že by zomrel skôr, ako by mohol zriadiť závet zákonom predpísanou formou, zaznamenať svoju poslednú vôľu pred starostom obce, na území ktorej sa práve nachádza, za prítomnosti dvoch svedkov. Pripúšťa sa tiež zriadiť tzv. námorný testament (známy ako veľmi starý inštitút, ktorý stále pozná veľa právnych úprav), pre prípad, keď niekto pláva na námornej lodi a je tu na to vážny dôvod, môže zriadiť takýto testament pred kapitánom lode. V prípade vážnej situácie v lietadle zákon (OZ ČR) pripúšťa zriadiť privilegovaný závet zas pred kapitánom lietadla. Súčasná česká právna úprava pozná (upravuje) aj tzv. vojenský testament. V prípade účasti v ozbrojenom konflikte môže vojak alebo iná osoba patriaca k ozbrojeným silám zaznamenať svoju poslednú vôľu vo forme vojenského testamentu pred veliteľom vojenskej jednotky.⁵⁴

Tak ako v minulosti, aj súčasný právne úpravy (vrátane tej českej), ktoré upravujú privilegované závety, konštatujú ich dočasnú platnosť (v ČR takýto závet platí len dva týždne odo dňa jeho zriadenia), v prípade, že poručiteľ mimoriadnu situáciu, keď bol v bezprostrednom ohrození života, prežije.

⁵² ELIÁŠ, K. a kol. 2012. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Nakladatelství Sagit, 2012, ISBN 978-80-7208-922-2, s. 601 a nasl.

⁵³ ELIÁŠ, K. a kol. 2012. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Nakladatelství Sagit, 2012, ISBN 978-80-7208-922-2, s. 600 a nasl.

⁵⁴ Tamtiež, s. 603 a nasl.

Aj pri prebiehajúcich rekodifikačných prácach pri príprave nového slovenského Občianskeho zákonníka sa uvažuje o znovuzavedení stanového inštitútu – ústneho závetu – do našej právnej úpravy dedenia. Taktiež samozrejme s obmedzenou časovou platnosťou. Rozpravy k možnému znovuzavedeniu tohto inštitútu boli rozsiahle a názorovo rozdielne, uvedomujúc si existenciu rôznych rizík, ktoré ústny závet so sebou logicky nesie, ale na druhej strane vnímajúc aktuálnosť možnosti účasti našich príslušníkov ozbrojených síl v rôznych vojenských misiách v zahraničí, a dnes už možno znovu aj epidémií a reálnej hrozby vojenských konfliktov. V každom prípade by znovuzavedenie tohto staronového, zabudnutého či strateného inštitútu do nášho právneho poriadku znamenalo návrat k tradíciám, resp. návrat k európskym štandardom právnej úpravy dedenia.

S možnosťou za určitých podmienok a v určitých mimoriadnych situáciách zriadiť privilegovaný závet rátať aj uhorské dedičské právo. V období feudálneho uhorského práva najprv konkrétne šľachtické dedičské právo. Staré feudálne uhorské právo nebolo jednotným, bolo právom stavovským, to znamená, že šľachtic, mešťan a poddaní podliehali rôznym právnym poriadkom. Preto sa v tomto období rozlišovalo šľachtické, meštianske a poddanské dedičské právo, ktoré poznalo zákonné dedenie a dedenie podľa posledného poriadku. Pri zákonnom dedení, ktoré sa opieralo o zákon alebo o obyčajové právo, a nie o vôľu poručiteľa, sa utvorili dedičské triedy, takže sa rozoznávalo: dedenie potomkov, dedenie predkov, dedenie bočných príbuzných, dedenie manželky a dedenie fíšku. Pri dedení podľa posledného poriadku (posledným poriadkom bol právny úkon poručiteľa, ktorý predstavoval opatrenie poručiteľa o svojom majetku pre prípad jeho smrti) uhorské právo rozlišovalo medzi viacerými druhmi tzv. posledných poriadkov ako úkonov *mortis causa*, t. j. závetom, dedičskou zmluvou, darovaním pre prípad smrti a kodicilom.⁵⁵

Závet (testament) ako forma posledného poriadku bol jednostranný právny úkon poručiteľa, ktorý musel spĺňať určité obsahové a formálne náležitosti.⁵⁶ Pôvodne bola forma závetov (testamentov) upravená zásadami recipovanými z rímskeho a kanonického práva. Až zák. č. XXVII/1715 upravil formálne náležitosti testamentov, pričom rozlišoval náležitosti spoločné a náležitosti osobitné podľa jednotlivých druhov testamentov.⁵⁷

⁵⁵ GÁBRIŠ, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z r. 1861*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2014, ISBN 978-80-8078-601-4, s. 130 a nasl.

⁵⁶ Darovanie pre prípad smrti a dedičská zmluva predstavovali dvojstranný právny úkon pre prípad smrti. Dedičskú zmluvu ako darovanie pre prípad smrti mohli platne uzavrieť ktorékoľvek dve plne spôsobilé osoby. Dedičskú zmluvu uzatvárali poručiteľ a niektorý z dedičov a upravovali ňou práva a povinnosti tohto dediča na čas po smrti poručiteľa.

⁵⁷ K náležitostiam závetu (testamentu) patrili spôsobilosť zriadiť testament – vek 12 rokov, zdravý rozum, spôsobilosť dediť, pravá, vážna a slobodná vôľa a dispozičné právo s majetkom. Svedkovia museli byť zásadne toho istého stavu ako poručiteľ. Testament bol platný len vtedy, keď boli splnené jeho predpísané obsahové a formálne náležitosti, a aj po smrti poručiteľa sa plnili podmienky jeho účinnosti.

Testamenty sa rozlišovali podľa stavu poručiteľa (šľachtické, meštianske, poddanské), pretože pre príslušníkov stavov boli predpísané rôzne formy testovania.⁵⁸

Ako už bolo uvedené, najstaršie právo poznalo aj kodicil (*codicillus*) ako posledný poriadok dopĺňajúci alebo vedľajší k závetu, tak ako ho poznalo recipované rímske právo, ktoré cirkevné súdy v tejto oblasti zovšeobecnil a udomácnili. Formálne náležitosti kodicilu priblížil zákonný čl. XXVII/1715 formálnym náležitostiam závetov natoľko, že aj pre kodicil predpísal všetky obsahové a formálne náležitosti stanovené pre testament. Rozdiel bol len v počte potrebných svedkov a v tom, že v kodicile bolo možné disponovať len určitou menšou časťou majetku.⁵⁹ Ďalší podstatný rozdiel medzi kodicilom a závetom spočíval v tom, že kým závet bol jednostranným právnym úkonom, ktorým poručiteľ určoval dediča, kodicil bol jednostranným právnym úkonom, ktorý obsahoval iný pokyn pre prípad smrti zriaďovateľa kodicilu, ako je ustanovenie dediča (napríklad pokyn dedičovi určenému v záвете, aby istý predmet z dedičstva odovzdal tretej osobe).

V ďalšom texte sa budeme snažiť poukázať najmä na dedenie podľa posledného poriadku, s osobitným zreteľom na možnosti a podmienky zriaďovať privilegovaný závet ako osobitný druh závetu, v jednotlivých fázach vývoja právnej úpravy dedenia na našom území v minulosti, ako inštitútu dedičského práva, ktorý naša právna úprava dedenia poznala a umožňovala.

Privilegovaný závet poznalo v prvo počiatkoch len šľachtické právo. Šľachtické dedičské právo bolo upravené v Tripartite, zahŕňalo dedenie zo zákona, dedenie podľa posledného poriadku (druh závetu) a umožňovalo sa dediť aj z oboch týchto dôvodov súčasne. Prednostné postavenie pritom malo dedenie podľa posledného poriadku (dedenie zo závetu). Vyplýva to z toho, že podľa zákona sa dedilo len vtedy (t. j. výlučné dedenie zo zákona prichádzalo do úvahy), ak poručiteľ nezanechal závet, alebo ak bol tento neplatný, prípadne ak dedič dedičstvo odmietol, zriekol sa ho, bol „nehodný“ dedič, alebo ho poručiteľ vydedil, alebo poručiteľ síce závet zanechal, ale bol neplatný. Čiastočné dedenie zo zákona (popri dedení zo závetu) prichádzalo do úvahy najmä vtedy, ak sa poručiteľov závet týkal len časti jeho majetku alebo závet bol neplatný len sčasti. V takýchto prípadoch sa umožňovalo dediť z oboch dedičských titulov, pretože neplatila zásada platná v rímskom práve: *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* (po nikom nemožno dediť sčasti na základe závetu a sčasti na základe zákona).

⁵⁸ LUBY, Š.–FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A. 1935. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Praha: Všehrd, č. 17, r. 1935, s. 86.

⁵⁹ SVOBODA, E. 1921. *Dědické právo*. Praha, 1921, s. 29.

Rozlišoval sa: súkromný šľachtický testament a verejný šľachtický testament. Dôležité je upozorniť na to, že okrem toho sa u šľachticov rozlišovali už aj privilegované závetý (podľa zák. čl. IX/1830 o majetku zomrelých vojakov), a to v prípadoch hodných osobitného zreteľa, ako boli napríklad vojna, búrka na mori alebo epidémia, kedy závetca nemusel dodržať všetky formálne náležitosti závetu. Tieto testamenty bolo možné zriadiť ako písomné formou holografnej listiny bez svedkov, to znamená tak, že poručiteľ sám vlastnoručne testament napísal a podpísal. Výsadné závetý mohli byť urobené aj ústne pred dvoma svedkami. Privilegované závetý však mali iba časovo obmedzenú platnosť, keďže sa predpokladalo, že ak závetca nebezpečenstvo prežil, môže už zriadiť riadny verejný alebo súkromný závet.

Meštianske dedičské právo vzniklo na základe privilégií, ktoré dostávali mestá od počiatku kolonizácie a zakladania miest, a preto malo povahu partikulárneho práva. Mestské právo tvorili tzv. štatúty, ktoré ako všeobecne záväzné normy vydávali mestá na základe kráľovských privilegií. Princípy dedičského práva mestá prevzali najmä z práva tej oblasti, odkiaľ prisťahovalci prichádzali. V najstaršej dobe poznali len zákonné dedenie, až neskôršie, po uznaní testovacej slobody, aj dedenie podľa posledného poriadku.⁶⁰

Testamentárne dedenie prichádzalo do úvahy len vtedy, ak ho mestské právo toho-ktorého mesta vôbec pripúšťalo, a keď sa pripúšťalo, bolo v rôznych smeroch obmedzené, napr. testamentárne dedenie sa vzťahovalo len na hnuťelný majetok. Forma meštianskeho testamentu (*testamentum civicum*) bola verejná alebo súkromná. Verejný testament písomný alebo ústny sa robil pred mestskou radou, alebo pred jej dvoma vyslanými členmi a notárom, testament sa zaprotokoloval a uložil do archívu. Súkromný testament spísal poručiteľ pred piatimi svedkami a bol nimi podpísaný. Poručiteľ o ňom vyhlásil, že obsahuje jeho poslednú vôľu ohľadom hnuťelného majetku pre prípad smrti.⁶¹ Na základe zák. čl. XIV/1840 bolo možné zriadiť vlastnoručný (holografný) závet aj bez svedkov. Odúmrtí po mešťanovi, ktorý nezanechal ani zákonných ani testamentárnych dedičov, patrila mestu.

Poddanské dedičské právo. Pri zákonnom dedení sa utvorili postupne aj tu, podobne ako aj v iných dedičskoprávných systémoch známe dedičské triedy, t. j.

⁶⁰ K určitej unifikácii meštianskeho dedičského práva došlo za kráľa Žigmunda na konci 15. stor., keď vtedajšie tavernikovské mestá (Budín, Pešť, Bratislava, Košice, Prešov, Trnava, Bardejov a Šoproň) unifikovali svoje právo v zbierke tavernikovského práva: *Articuli Iuris Tavernicalis*. Z toho istého obdobia pochádza aj zbierka *Velusta iura civitatum seu iura civilia*, ktorá obsahuje aj dedičské právo. Nové zmeny priniesol zákonný článok 117/1659, ktorý meštianske dedičské právo čiastočne priblížil právu šľachtickému. Vid': SIVÁK, F. 1998. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska do roku 1918*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1998, s. 385.

⁶¹ TILSCH, E.–SVOBODA, E. 1925. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Všehrd, 1925, s. 117.

rozoznávalo sa: dedenie potomkov, dedenie predkov, dedenie bočných príbuzných, dedenie manželky a dedenie fišku.⁶²

Zákonné dedenie bol len náhradné, preto podľa zákona sa dedilo len vtedy, ak poručiteľ nezanechal posledný poriadok, alebo ak bol tento neplatný. Pôvodne mohli poddaní testamentárne disponovať iba s polovicou nadobudnutého nehnuteľného majetku, od rokov 1836 a 1840 mali už úplnú testovaciu slobodu, to znamená právo zriadiť testament a voľne nakladať s majetkom *mortis causa*. Poddaní zriaďovali závetý pred richtárom, obecnou radou alebo pred piatimi svedkami.

Vo vývoji dedičského práva v Uhorsku rozoznávame viacero období. Vlastná a zásadná reforma dedičského práva bola vykonaná v roku 1861 Judexkuriálnou konferenciou.⁶³ Táto definitívne zrušila viaceré prežívajúce inštitúty feudálneho práva.⁶⁴

Ustanovenie § 5 Dočasných súdnych pravidiel s názvom: Formálne náležitosti závetu (neskôr zrušené zák. čl. XVI/1876) potvrdilo platnosť dovtedajšej právnej úpravy posledných poriadkov v podobe zák. čl. XXVII/1715 o formálnych náležitostiach závetov. Zároveň toto ustanovenie zrušilo dôsledky neplatnosti v prípade, že nebola dodržaná závetná forma s ohľadom na spoločenský status.⁶⁵

Dotvorenie a pevné právne formy pre testamentárne dedenie priniesol až zák. čl. XVII/1876. Bolo tomu tak v dôsledku toho, že Judexkuriálna konferencia síce uznala testamentárnu voľnosť, ale nekreovala pravidlá pre formálne náležitosti testamentov. Formálne náležitosti závetov, dedičských zmlúv a darovaní pre prípad smrti upravil za dualizmu tak po novom až spomenutý zák. článok.

⁶² LUBY, Š. 1944. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1944, s. 516.

⁶³ Októbrový diplom z roku 1860 ukončil absolutistický a centralistický režim viedenskej vlády v Uhorsku. Rozhodnutie o tom, čo sa má zachovať z práva rakúskeho a čo zo starého uhorského práva, vykonala krajinská právnická konferencia, tzv. Judexkuriálna konferencia. Svoj názov dostala podľa toho, že jej predsedal *iudex curiae regiae*. Okrem neho sa jej zúčastnilo vyše 60 odborníkov a funkcionárov. Konferencia v roku 1861 vypracovala rozsiahly elaborát pod názvom „Dočasné súdne pravidlá“. Konferencia znamenala obnovenie kontinuity uhorského právneho vývinu, nie však kodifikáciu súkromného práva. Aj naďalej existovala vláda obyčajového práva, ktorá pretrvávala napriek všetkým pokusom o vypracovanie nového kódexu.

⁶⁴ Išlo napr. o zrušenie inštitútu dedovizne (aviticity), zavedenie testamentárnej voľnosti, zanikli rozdiely medzi majetkom donacionálnym a nedonacionálnym, medzi majetkom zemanov a nezemanov, medzi vetvami mužskými a ženskými, došlo k zániku inštitútu dievčej štvrti a pod. Z feudálneho dedičského práva však zostali aj naďalej v platnosti inštitúcie upravujúce manželské dedenie, vdovské dedenie, inštitút zvereneckého majetku, vrátane panenského práva, ktoré s ním súviselo. Ďalej zostala v platnosti zásada, že zdedený majetok, tzv. vetevný majetok, pokiaľ niet potomkov, prechádza podľa svojho pôvodu na predkov a vedľajších príbuzných. Na manželku iba vtedy, ak sa uvoľní.

⁶⁵ § 5 Dočasných súdnych pravidiel: Formálne náležitosti závetu. Vo veci formálnych náležitostí závetu a dodatku k závetu (*codicillus*) predpisujú spočívajúce na uhorských zákonoch, štatútoch a súdnej praxi majú rovnakú účinnosť bez ohľadu na občianske postavenie; a závetý šľachticov z dôvodu, že boli urobené podľa predpisov vzťahujúcich sa na nešľachticov, a naopak, nemožno vyhlásiť za neplatné pre nedostatok formálnych náležitostí.

Súvisiace predpisy: zák. čl. XVI/1876 o formálnych požiadavkách závetov, dedičských zmlúv a darovaní pre prípad smrti; zák. čl. XXVII/1715 o formálnych náležitostiach závetov; zák. čl. IX/1830 o majetku zomrelých vojakov; zák. čl. XIV/1840 o zmene § 7 zák. čl. XXVII/1715.

Podľa zákonného článku XVI/1876 o formálnych náležitostiach závetov, dedičských zmlúv a darovaní pre prípad smrti, ktorý upravoval formálne náležitosti závetov, existovali závety súkromné a verejné. Písomný súkromný závet bez svedkov bolo možné zriadiť v prospech potomkov poručiteľa alebo jeho manžela (manželky). V tomto prípade musel poručiteľ závet sám vlastnou rukou napísať a podpísať a uviesť miesto a čas zriadenia. Každé iné opatrenie vykonané v takomto závete bez svedkov bolo neúčinné. V ďalších prípadoch sa na platnosť súkromného závetu vyžadovali dvaja svedkovia, ak poručiteľ závet v plnom rozsahu sám napísal a podpísal, a štyria svedkovia v každom inom prípade. Ďalej pri týchto závetoch bolo potrebné, aby bolo označené miesto a čas, keď bol závet spísaný.⁶⁶ Osobitným druhom súkromných závetov boli závety privilegované.

O privilegovaných (výsadných) závetoch zák. čl. XVI/1876 ustanovoval nasledovné:

„§ 27. Privilegované závety možno zriadiť v čase moru alebo inej životu nebezpečnej a zároveň chytľavej a prudko prebiehajúcej epidemie v obciach, v ktorých mor alebo epidemia panuje.

§ 28. Tiež osoby, ktoré sú na lodi na šírom mori, môžu zriadiť privilegovaný závet.

§ 29. V čas vojny od doby, keď telesá sú mobilizované, môžu privilegovaný závet zriadiť tiež členovia brannej moci, zariadení do týchto telies, ako aj každý, kto je na bojišti alebo na obleženom mieste alebo do vzdialenosti 8 kilometrov od týchto miest.

§ 30. Privilegovaný písomný závet lze v prípade § 1, lit. a) zriadiť bez užitia svedkov, v prípade lit. b) však, ako aj privilegovaný závet ústny, v prítomnosti dvoch svedkov a v prípade lit. b) stačí, jestli jeden zo svedkov vie čítať a písať. Vo všetkých prípadoch možno ako svedkov užiť osôb, ktoré dokonaly 14. rok veku, jestli nie sú vylúčené podľa § 2. Pri chytľavej chorobe sa nevyžaduje, aby svedkovia boli súčasne prítomní.

§ 31. (1) Privilegovaný závet zriadený podľa §§ 27 a 30 platí len vtedy bezpodmienečne, jestli závetca zomre do troch mesiacov po zániku mimoriadnych okolností, ktoré boli základom privilegovaného závetu.

(2) Privilegovaný závet platí však aj po tejto lehote,

a) a jestli ten, kto zo závetu chce uplatniť právo, preukáže, že závetca bol v čase od trojmesačnej lehoty až do smrti v takom stave, že nemohol zriadiť závet nový;

⁶⁶ ROUČEK, F.–SEDLÁČEK, J. 1936. *Komentár k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl třetí. Praha: Právnícké nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 74.

b) jestli zázetca bude následkom mimoriadnych okolností, ktoré byly základom privilegovaného zázetu, podľa [(§ 523 zák. čl. LVI/1868, bodu c)] vyhlášený za mrtvého.⁶⁷ Bližšie boli privilegované zázety špecifikované v úprave ministerstva spravodlivosti č. 27564/1887, ktorá povoľovala zriaďovať aj kodicily (dovetky).⁶⁸

Ústny súkromný zázet mal platnosť len vtedy, ak poručiteľ zomrel do troch mesiacov po jeho ústnom vykonaní. Ak poručiteľ zomrel po tejto lehote, ústny zázet bol platný len vtedy, ak ten, kto chcel uplatňovať práva zo zázetu, preukázal, že poručiteľ bol od trojmesačnej lehoty do smrti v takom stave, že nemohol vykonať nový zázet. Na platnosť ústneho zázetu sa vyžadovala prítomnosť štyroch svedkov, ktorí rozumeli jazyku používanému porúčiteľom.

Ako už bolo uvedené, zák. čl. XVI/1876 upravoval i osobitný druh súkromných zázetov – privilegované (výsadné) zázety. Zákon poznal dva druhy privilegovaných (výsadných) zázetov:

- výsadné zázety prvého druhu, ktoré mohli byť vykonané kedykoľvek a mali trvalý účinok,
- výsadné zázety druhého druhu, ktoré mohli byť vykonané len za istých okolností a ich účinnosť trvala len istú dobu.

V prípade zázetu prvého druhu poručiteľ vykonal opatrenie v prospech svojich potomkov alebo svojho manžela (manželky), bol platný, čo sa týka opatrení vykonaných v prospech týchto osôb aj bez prítomnosti svedkov, ak bol spísaný a podpísaný vlastnou rukou porúčiteľa. Každé iné opatrenie vykonané v takomto vlastnoručne napísanom a podpísanom zázete bez prítomnosti svedkov bolo neúčinné. Okolnosť, že takéto opatrenie vykonané v prospech niektorej privilegovanej osoby poškodzuje inú privilegovanú osobu, sa nedotýka platnosti takéhoto opatrenia. Avšak také opatrenie, ktoré by viedlo priamo k ujme niektorej privilegovanej osoby, t. j. ktoré by ju zbavilo jej dedičského práva, by v takejto forme nemalo účinok.

Privilegované zázety druhého druhu bolo možné vykonať v prospech alebo na ujmu ktorejkoľvek osoby za týchto okolností:

⁶⁷ Vid': ROUČEK, F.–SEDLÁČEK, J. 1936. *Komentár k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl třetí. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 158–160.

⁶⁸ Kodicily (dovetky) neobsahovali ustanovenie dediča, ale len iné opatrenia (napr. zriadenie odkazu). Platné právo totiž aj počas dualizmu (1867–1918) rozoznávalo dediča a odkazovníka, pričom dedič bol univerzálnym právnym nástupcom porúčiteľa, kým odkazovník (legát) len singulárnym sukcesorom. Odkazovník neniesol bremená pozostalosti a za dlhy porúčiteľa bol zodpovedný len v druhom rade (t. j. pokiaľ ich nebolo možné uspokojiť z majetku dedičov) a len do výšky odkazu. Dedič zodpovedal za porúčiteľove dlhy takisto len do výšky dedičstva, prípadne vôbec nemusel dedičstvo prijať, ak bolo predĺžené (t. j. ak pasíva prevyšovali aktíva).

- v prípade moru (*pestis*) alebo iných životu nebezpečných, prudko prebiehajúcich epidémií na území tej obce, kde takáto epidémia panovala,
- na lodi na šírom mori,
- v čase vojny, a to:
 - členovia mobilizovaných zoskupení mohli vykonať takýto závet kedykoľvek,
 - iné osoby, ktoré sa združovali na bojisku, alebo na vojensky obliehanom mieste, alebo v obvode ležiacom od takéhoto miesta nie ďalej než 8 km.

Privilegovaná forma pri takomto závete spočívala v tom, že pri jeho vykonaní bolo potrebné o dvoch svedkov menej než pri riadnom závete, t. j. vlastnoručne spísaný a podpísaný závet mohol byť vykonaný aj bez svedkov, iný závet – aj ústny – mohol byť vykonaný v prítomnosti dvoch svedkov, v prípade bodu a) nemuseli byť svedkovia (vzhľadom na nebezpečenstvo nákazy) naraz prítomní, časová platnosť takýchto závetov bola obmedzená. Boli platné len pod tou podmienkou, že porúčiteľ zomrel do troch mesiacov počítaných odvtedy, čo pominuli okolnosti slúžiace ako základ privilégia. Ak zomrel porúčiteľ neskôr, zostal takýto privilegovaný závet v platnosti len v tom prípade, ak sa dokázalo, že porúčiteľ bol od plynutia týchto troch mesiacov až do svojej smrti nepretržite v takom stave, že nemohol vykonať nový závet.

Ďalším druhom závetov boli verejné závety. Verejný závet bolo možné vykonať pred verejným notárom alebo na okresnom súde. Spisovanie verejných závetov sa vykonávalo v oboch prípadoch podľa pravidiel zákonného článku XXXV/1874 o verejných notároch.

Uhorské obyčajové právo stále poznalo nadobúdanie dedičstva titulom dedenia zo zákona, titulom závetného dedenia, ako aj titulom dedičských zmlúv.

Návrh právnej úpravy dedenia obsahoval aj Návrh občianskeho zákonníka z roku 1900, ktorý plne nadväzoval na tradície uhorského práva. Konkrétne tento návrh občianskeho zákonníka obsahoval úpravu zákonného dedenia a dedenia podľa posledného poriadku (vrátane dedičských zmlúv). V rámci zákonného dedenia sa navrhovalo obmedziť neobmedzené parentelné dedenie, zavedené Dočasnými súdnymi pravidlami.⁶⁹

V rámci závetného dedenia upravoval Návrh občianskeho zákonníka problematiku zriaďovania závetu tak, že rozlišoval jednak verejný závet, ktorý mohli zriaďovať pred notárom vo forme notárskej zápisnice aj maloletí od veku 14 rokov, ďalej súkromný závet, ktorý však mohli zriaďovať až osoby od veku 18 rokov (pre súkromný závet uložený

⁶⁹ Jednotlivé triedy pri zákonnom dedení podľa tejto osnovy, ktorá sa nikdy nestala zákonom, predstavovali: 1. deti porúčiteľa, 2. manžel, rodičia a ich potomkovia, 3. starí rodičia a ich potomkovia, 4. prastarí rodičia a ich potomkovia. Viď podrobnejšie FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A. 1998. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela, Šamorín: Heuréka, ISBN 80-967653-4-5, s. 527 a nasl.

u notára sa používalo v návrhu označenie „verejný závet“), a napokon zachované boli aj prípady privilegovaných závetov, označených ako závety mimoriadnej formy, ktoré platili, len ak ich zriaďovateľ zomrel do troch mesiacov po ich zriadení.⁷⁰

Návrh ďalej upravoval určenie dediča, náhradného dediča, problematiku odkazu, straty platnosti závetu, vykonania závetu a problematiku spoločného závetu. Spoločný závet bol prípustný len pre manželov alebo snúbencov – mohol mať buď písomnú súkromnú podobu, alebo mohol byť zriadený vo verejnej forme. Ďalší titul osnovy Občianskeho zákonníka upravoval problematiku dedičských zmlúv – tie sa po novom mali pripúšťať iba medzi manželmi alebo snúbencami. Návrh OZ obsahoval i úpravu povinného dielu – ten mal v prípade potomka predstavovať polovicu jeho zákonného podielu, v prípade manžela mal spočívať v užívacom práve na polovicu dedičstva a v prípade rodičov predstavoval polovicu z toho, čo poručiteľ od nich alebo ich predkov dostal za posledných 32 rokov (typické stredoveké uhorské časové ohraničenie), maximálne však vo výške polovice dedičstva.⁷¹

V poslednej časti návrhu Občianskeho zákonníka boli upravené právne účinky dedičskej postupnosti, konkrétne otázky, kedy dedičstvo prechádza na dediča – v tejto otázke návrh určil, že ide o okamih smrti poručiteľa.⁷² V tejto časti návrh upravoval aj právne postavenie dediča vo vzťahu k spoludedičom, veriteľom poručiteľa a k nepravému dedičovi, resp. neoprávnenému držiteľovi pozostalosti.

Inštitúty kodicilu, darovania pre prípad smrti a dedičskej zmluvy boli na našom území opustené Občianskym zákonníkom z r. 1950, ktorý zachoval iba jeden úkon *mortis causa* – závet.

Prijatím Občianskeho zákonníka z r. 1950 došlo v oblasti právnej úpravy dedičského práva oproti predošlému stavu k jeho zásadnému zjednodušeniu. Keďže do vydania tohto Občianskeho zákonníka nebolo ani dedičské právo jednotne upravené, znamenal aj zjednotenie právnej úpravy dedičského práva na celom území štátu. Dedičské právo tvorilo piatu časť Občianskeho zákonníka a jeho právna úprava bola rozdelená do štyroch hláv (XXXIV.–XXXVII., § 509–561). Prejednanie dedičstva a vyporiadanie záväzkov poručiteľa bolo upravené v zákone o občianskom súdnom poriadku (ZOSP č.

⁷⁰ GÁBRIŠ, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. 2. prepracované vydanie, Bratislava: Vydavateľstvo Wolters Kluwer, s. r. o., ISBN 978-80-8076-601-4, s. 134.

⁷¹ GÁBRIŠ, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. 2. prepracované vydanie, Bratislava: Vydavateľstvo Wolters Kluwer, s. r. o., ISBN 978-80-8076-601-4, s. 135.

⁷² Návrh teda nepoznal *haereditas iacens*, ktorú nepoznalo uhorské právo ani v podobe zavedenej v Dočasných súdnych pravidlách.

142/1950 Zb.), ktorý bol ďalším dôležitým prameňom dedičského práva. Prejednanie dedičstva bolo upravené v VI. hlave druhej časti tohto zákona (§ 310–342).⁷³

Občiansky zákonník z roku 1950 privilegované závety zrušil.⁷⁴

Občiansky zákonník z r. 1964, ktorý – až na niekoľko ustanovení – nahradil zrušený Občiansky zákonník z roku 1950, bol jedným z výsledkov rozsiahlych kodifikačných prác v bývalom Československu v prvej polovici 60. rokov. Nový civilný kódex znamenal definitívny odklon od celého radu tradičných inštitútov súkromného práva. V oblasti dedičského práva opätovne poprel jeho pôvodný obsah a ideovú náplň danú jeho vývojom od roku 1848 a vytvoril základ tzv. socialistického dedičského práva. Občiansky zákonník nadobudol účinnosť dňom 1. apríla 1964 a platí s mnohými novelami dodnes. Jeho aktuálna podoba je však výsledkom desiatok čiastkových aj zásadných zmien prijatých v priebehu doby jeho platnosti.

Z obsahového hľadiska zákonník vo vzťahu k úprave dedenia a pomerov, ktoré majú alebo môžu mať súvislosť s dedením nadväzoval na Občiansky zákonník z roku 1950. Rovnako v ďalšom období, v rokoch socialistického práva (1964–1989) došlo len k čiastkovým zmenám právnej úpravy dedenia oproti stavu, ktorý priniesol Občiansky zákonník z roku 1950.

⁷³ Okrem týchto základných noriem patrilo do oblasti prameňov dedičského práva ešte celý rad iných predpisov, ktoré dopĺňali úpravu hmotného a procesného dedičského práva. Treba spomenúť najmä zákon č. 116/1951 Zb. o štátnom notárstve, ďalej zákon č. 139/1947 Zb. o rozdelení pozostalosti s poľnohospodárskymi podnikmi a o zamedzení drobenia poľnohospodárskej pôdy, zákon č. 115/1953 Zb. o autorskom práve a zákon č. 6/1952 Zb. o vynálezoch a zlepšovacích návrhoch a zákon o práve rodinnom, t. j. zákon č. 265/1949 Zb. Nový zákon o práve rodinnom nadobudol účinnosť 1. 1. 1950. Súvislosť s dedičským právom vykazovali jeho ustanovenia § 22 až 29, ktoré do nášho právneho poriadku zakotvili dovtedy neznámy inštitút zákonného majetkového spoločenstva manželov.

⁷⁴ Ďalšie najdôležitejšie zmeny v oblasti dedičského práva, ktoré priniesol Občiansky zákonník z roku 1950 v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou. Išlo najmä o tieto inštitucionálne novoty a zmeny: Zlikvidoval inštitúciu ležiacej pozostalosti, ktorá sa uplatňovala na území dnešnej Českej republiky. Obmedzil odkazy (nebolo už možné odkázať právo, pohľadávku ani nehnuteľnosť), odkazovník za určitých predpokladov (pozri § 537) zodpovedal za záväzky poručiteľa a vzťahovali sa naňho primerané ustanovenia o dedičstve a o dedičovi. Zrušil bez náhrady inštitút dedičskej zmluvy medzi manželmi. Zrušil bez náhrady inštitút darovania pre prípad smrti. Preferoval dedenie zo zákona oproti dedeniu zo závetu. Podľa § 513, ak nadobudol dedičstvo dedič zo závetu, nadobúdajú dedičstvo dedičia zo zákona; nedochádzalo teda k prirastaniu uvoľneného dielu ostatným dedičom zo závetu. Obmedzil testovaciu voľnosť poručiteľa v tom smere, že poručiteľ nemohol pod hrozbou sankcie neplatnosti uviesť v záвете podmienky obmedzujúce dedičov, ustanovenie o tom, že dedič zo závetu má dedičstvo nadobudnúť na určitú dobu, alebo naopak, až po určitej dobe od úmrtia poručiteľa, ustanovenie o tom, na koho má dedičstvo prejsť po smrti dediča, ani príkaz uložený dedičovi, aby dedičstvo alebo jeho časť použil určitým spôsobom, alebo aby niečo vykonal (§ 550). To všetko však paradoxne posilnilo postavenie dediča zo závetu, ktorý nadobudol neobmedzenú moc nad zdedeným majetkom, oslobodenú od záväzkov, okrem zodpovednosti za záväzky poručiteľa, ktoré prechádzajú na dediča, ktorá bola ešte znížená (v dôvodovej správe zákonodarca deklaroval záujem na tom, aby dedič nebol obmedzovaný v slobodnom nakladaní so zdedeným majetkom). Zrušil bez náhrady inštitút zvereneckého náhradníctva. Zrušil možnosť zriadiť spoločný závet manželov. Zrušil rozlišovanie medzi závetom a jeho dodatkom. Obmedzil počet dedičských skupín: do prvej skupiny zákon zaradil potomkov a manžela, do druhej skupiny manžela, rodičov, súrodencov, prarodičov a nových členov spoločnej domácnosti. V postavení zákonných dedičov zrovnoprávnil manželské a nemanželské deti.

Ako už bolo uvedené v úvode, už niekoľko rokov prebiehajú v Slovenskej republike rekodifikačné práce pri príprave nového Občianskeho zákonníka Slovenskej republiky. Je samozrejmé, že súčasťou nového Občianskeho zákonníka bude aj právna úprava dedičského práva. Zásadnou zmenou novej právnej úpravy dedenia oproti súčasnej právnej úprave má byť posilnenie postavenia a zmluvnej voľnosti poručiteľa ohľadom svojho majetku pre prípad smrti, k čomu smeruje i navrhovaná úprava závetu v rámci právnej úpravy dedičského práva v novom Občianskom zákonníku.

V súvislosti s navrhovanou úpravou závetu je možné konštatovať, že podľa posledného zverejneného paragrafového znenia návrhu nového Občianskeho zákonníka návrh právnej úpravy dedenia na rozdiel od doterajšej úpravy pristúpil k vymedzeniu pojmu závet. Podstatnou obsahovou náležitosťou prejavu vôle je ustanovenie dediča k dedičstvu ako celku alebo jeho časti. Ide o prísne formálny prejav vôle, ktorý môže byť vykonaný jedine osobne poručiteľom, priamo zákon vylučuje zastúpenie.

Preberá sa doterajšia koncepcia s tým, že závet môže obsahovať prejav vôle iba jedného závetcu. Testamentárnu spôsobilosť má len fyzická osoba, ktorá má plnú spôsobilosť na právne úkony a ktorá nebola tejto spôsobilosti zbavená, ani jej nebola obmedzená súdom. Z tejto zásady je výnimka, podľa ktorej môže maloletý – starší ako 15 rokov – zriadiť závet vo forme notárskej zápisnice. Závet ako právny úkon musí spĺňať všetky náležitosti právneho úkonu. Spoločný závet viacerých poručiteľov, tak ako bol v našom práve známy do roku 1950, návrh nepreberá.

Návrh sa vracia k deleniu závetov na verejné a súkromné, verejné môžu byť zriadené vo forme notárskej zápisnice, všetky závety musia byť zriadené v písomnej forme,⁷⁵ pričom sa zavádza jedna výnimka, kedy návrh umožňuje za výnimočných okolností zriadiť i ústny závet (privilegovaný závet, *testamentum nuncupativum*). V záвете musí byť uvedený deň, mesiac a rok, kedy bol zriadený, pod čím je potrebné rozumieť naplnenie všetkých formálnych náležitostí závetu ako právneho úkonu, vrátane podpisu závetcu.

⁷⁵ DULAKOVÁ, D. 2015. Zverejnenie paragrafového znenia prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka, odovzdaného dňa 16. 10. 2015 (online). 2015 (cit. 19. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/557>.

DULAK, A. 2015. Vnútoraná systematika zmluvného záväzkového práva v prvom odovzdanom pracovnom návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka (online). 2015 (cit. 22. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/556>.

DULAK, A. 2015. K prvej ucelenej verzii pracovného návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka (online). 2015 (cit. 12. 3. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/555>.

Písomný súkromný závet bude možné napísať buď vlastnou rukou (holografný závet) alebo ho možno vytvoriť v inej písomnej forme (alografný závet).⁷⁶ Pri holografnom záвете sa vyžaduje, aby celý text holografného závetu bol napísaný vlastnou rukou poručiteľa, musí byť v ňom vlastnou rukou uvedený dátum (deň, mesiac a rok) a musí byť poručiteľom vlastnoručne podpísaný. Alografný závet nie je napísaný vlastnou rukou poručiteľa, môže byť napísaný inou osobou vlastnoručne alebo mechanickými prostriedkami, osobou spravidla odlišnou od poručiteľa.

Nová právna úprava dedenia ráta so znovuzavedením privilegovaných závetov. Návrh teda zavádza novú možnosť, ak sa poručiteľ z dôvodu nepredvídateľných okolností ocitne v stave bezprostredného ohrozenia života, zriadiť ústny závet pred tromi súčasne prítomnými svedkami.⁷⁷ K zriadeniu závetu je potrebné pristupovať po zrelej úvahe a dôkladnom zvážení všetkých okolností, ktoré smerujú k prejavu vôle, ako naložiť s majetkom pre prípad smrti. Nemožno však vylúčiť mimoriadne udalosti, ktoré nemožno ovplyvniť, kedy sa poručiteľ môže ocitnúť v ohrození života, ktoré vylučujú možnosť zriadiť závet štandardným spôsobom. Preto zahraničné právne úpravy poskytujú pre tieto prípady úľavy, ktoré umožňujú poručiteľovi prejsť poslednú vôľu neštandardným spôsobom – ústne. Úmyselne sa tieto mimoriadne okolnosti v znení zákona presne nešpecifikujú, a to ani príkladmo, nakoľko rozsah týchto okolností môže byť veľmi rozmanitý, a nedá sa ich preto rozumne kazuistickým spôsobom upraviť. Navrhuje sa, aby takýto privilegovaný závet za uvedených okolností bolo možné zriadiť pred tromi súčasne prítomnými svedkami, pred ktorými poručiteľ v jazyku zrozumiteľnom pre všetky zúčastnené osoby jednoznačne prejaví svoju poslednú vôľu a zároveň vyhlási, že toto jeho slovné vyhlásenie je závetom. Zákon dáva dostatočne dlhú lehotu na to, aby poručiteľ v prípade pominutia nepredvídateľných okolností zriadil závet štandardným spôsobom, príp. aby v tej istej lehote, ak poručiteľ tieto okolnosti neprežije, vykonali aspoň dvaja z troch svedkov súhlasne vyhlásenie o obsahu ústneho závetu pred notárom vo forme notárskej zápisnice. Týmto sa obligatórne zabezpečí zároveň zaevidovanie takéhoto závetu v NCRza a jeho uloženie v elektronickej podobe v NCRIs.

Podstatnou obsahovou náležitosťou závetu je ustanovenie dediča, ktorým môže byť fyzická osoba, právnická osoba a štát. Zákon vyslovene zaručuje slobodnú vôľu poručiteľa pri určení závetného dediča, ktorým môže byť aj dedič zo zákona. Zavádza sa nový inštitút náhradníctva z dôvodu, že závet je úkonom poručiteľa pre prípad smrti (*in mortis causa*),

⁷⁶ LAZAR, J. 2008. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2008, ISBN 987-80-89363-14-8, s. 83.

⁷⁷ Tamtiež, s. 84.

v čase závetu nie je jasné, či sa závetný dedič dožije smrti poručiteľa. Pri obnove tohto inštitútu sa vychádzalo z rozsahu úpravy inštitútu všeobecného náhradníctva, ktorý platil na našom území až do roku 1950, ide teda o tradičný inštitút v minulosti osvedčený. (Podrobnejšie sme sa právnej úprave tohto inštitútu v minulosti venovali v predchádzajúcom texte.)

Poručiteľ môže povolať závetom k dedeniu jednu osobu alebo viac osôb (fyzických alebo právnických), môže určiť ich podiely v pomere k celému dedičstvu, napr. percentom alebo zlomkom, alebo ich povolať za dediča jednotlivých vecí alebo práv. Ak sa zvolil tento spôsob, hrozí tu nebezpečenstvo, že do smrti poručiteľa niektoré z týchto vecí alebo práv už poručiteľ nemusí vlastniť, predá ich, daruje, príp. dôjde k zániku veci alebo práv. Pre takýto prípad návrh predpokladá, že takéto ustanovenie zákona sa stane neúčinným, čo však neplatí pre prípad, ak bol niekto povolaný k dedeniu určitej peňažnej sumy.

Ako už bolo uvedené na iných miestach, v rámci novej právnej úpravy závetu sa uvažuje zaviesť i staronový inštitút, ktorý naše právo poznalo v minulosti, a to odkaz. Odkazom sa rozumie nadobudnutie určitej jednotlivkej veci alebo určitého práva z majetku dedičstva. Doteraz platné právo nerozlišuje medzi odkazom a dedičstvom. Rozdiel medzi dedičstvom a odkazom je v tom, že právo na odkaz síce vzniká smrťou poručiteľa, ale toto právo je právom odkazovníka voči dedičovi, odkazovník nesie zodpovednosť za dlhy poručiteľa. Pokiaľ určitá vec alebo právo, ktorá je predmetom odkazu, nie je predmetom dedičstva, takýto odkaz nemá právne následky, s výnimkou peňazí, ktoré sa nenachádzajú v dedičstve, v tom prípade sú dedičia povinní odkazovníkovi v odkaze určenú sumu vyplatiť. V prípade odúmrť túto povinnosť znáša štát. Podmienky platnosti odkazu sú: zriadenie platného závetu a v rámci neho spôsobilý odkaz a spôsobilý odkazovník. V rámci jedného závetu môže poručiteľ zriadiť viac odkazov v prospech viacerých odkazovníkov, avšak cena všetkých odkazov nesmie presiahnuť 1/4 aktív dedičstva.⁷⁸

Zákon predpokladá možnosť kombinácie úkonov pre prípad smrti v rámci jednej listiny, závet môže obsahovať samotný závet a zároveň odvolanie predchádzajúceho závetu, ustanovenie alebo odvolanie odkazu, a zároveň tiež listiny o vydedení.

Zriaďuje sa nový inštitút, a to vykonávateľ závetu.⁷⁹ Hlavnou úlohou vykonávateľa závetu je vykonať všetko tak, aby závet poručiteľa bol naplnený, pričom výkon funkcie vykonávateľa závetu nastáva momentom, keď tento pred notárom prejednávajúci dedičstvo vykoná vyhlásenie, že túto funkciu prijíma. Poručiteľ môže priamo v závete pri

⁷⁸ LAZAR, J. 2008. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2008, ISBN 987-80-89363-14-8, s. 86.

⁷⁹ LAZAR, J. 2008. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2008, ISBN 987-80-89363-14-8, s. 83.

ustanovení vykonávatele závětu určit jeho úlohy, příp. ak tak nevykoná, jeho úlohy sa sústredia na naplnenie vôle poručiteľa, odstraňovanie prípadných nezhôd alebo sporov medzi dedičmi. V prípade, ak túto funkciu odmietne, má sa za to, ako keby nebol v závete ustanovený.

Ustanovenie o neprípustnosti podmienok pripojených k závetu, neplatnosti príkazom, aby dedič použil dedičstvo alebo jeho časť určitým spôsobom, alebo niečo vykonal, je odôvodnené snahou neobmedzovať dediča čo do nadobudnutia dedičstva, ani čo do dispozície s ním, ktoré by mu bránili k určitému využitiu dedičstva. Zároveň sa dáva výkladové stanovisko ohľadom nezrozumiteľných alebo odporujúcich si ustanovení v závete.⁸⁰

S poukazom aj na systematiku úpravy dedenia bude mať dedenie zo zmluvy prednosť pred dedením zo závetu, čo znamená, že poručiteľ môže aj po uzavretí dedičskej zmluvy napísať závet, pokiaľ však dôjde ku konfliktu medzi dedením zo zmluvy a zo závetu, závet nebude mať právne účinky. Takisto nebudú mať právne účinky ustanovenia závetu, ak ním niekto bude povolaný k dedeniu jednotlivé veci alebo práva, ktoré však nebudú v zachovanom majetku. Toto sa nebude vzťahovať na prípad, ak bude niekto povolaný k dedeniu určitej peňažnej sumy, ktorá nebude v zanechanom majetku, ktorá povinnosť bude ťažiť dedičov až do výšky ceny nadobudnutia majetku.⁸¹

Možnosť zrušenia závetu je jedným z charakteristických znakov prejavu poslednej vôle. K zrušeniu závetu môže dôjsť zriadením nového závetu, pokiaľ nemôže obstať vedľa pôvodného závetu, pričom skorší závet možno zrušiť dedičskou zmluvou, pokiaľ skorší závet nemôže popri nej obstať, závet možno zrušiť odvolaním závetu, ktorý úkon môže závetca urobiť aj v dedičskej zmluve, a pokiaľ ide o súkromný závet, zrušuje sa aj jeho zničením.

Dediť bude možné zo závetu, zo zákona, alebo z oboch týchto dôvodov. Ak dedičstvo nenadobudne žiaden z dedičov (závetných alebo zákonných), pripadne štátu ako odúmrté. (Uvažuje sa aj o trefom dedičskom titule – o dedičskej zmluve.)

Zo zákona budú môcť dediť iba fyzické osoby, ktoré majú spôsobilosť na práva a povinnosti, z testamentu (závetu) aj právnické osoby, vrátane štátu. V navrhnutej systematike právnej úpravy dedenia predchádza úprava dedenia zo závetu úprave dedenia

⁸⁰ DULAKOVÁ, D. 2015. *Zverejnenie parafrázového znenia prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka, odovzdaného dňa 16. 10. 2015 (online)*. 2015 (cit. 19. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/557>; tiež DULAK, A. 2015. *K prvej ucelenej verzii pracovného návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka (online)*. 2015 (cit. 12. 3. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/555>.

⁸¹ LAZAR, J. a kol. 2008. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., ISBN 978-80-89363-14-8, s. 80–81.

zo zákona (rozdielne od doterajšej zákonnej systematiky). Dôvodom tejto zmeny je, že dedenie zo závetu má prednosť pred dedením zo zákona.

Zachovaný bude pojem závetu tak, ako ho pozná súčasná právna úprava. Nový Občiansky zákonník sa nevrátil k pojmu posledná vôľa, ktorý poznala právna úprava pred r. 1950, keď sa v rámci všeobecného pojmu posledná vôľa rozlišoval závet (testament) a dodatok (testamentárny alebo intestátny kodícil).

Posilní sa sloboda zriaďovateľa závetu. Upraví sa prednosť závetného dediča pred zákonným. Upraví sa, že ak odpadne niektorý zo závetných dedičov, prirastie jeho podiel ostatným závetným dedičom. Dedenie zo závetu bude upravené pred dedením zo zákona, aby sa aj touto systematikou zdôraznila prednosť dedenia zo závetu pred dedením zo zákona.

II UHORSKÉ DEDIČSKÉ PRÁVO

2.1 PRVOPOČIATKY DEDIČSKÉHO PRÁVA NA NAŠOM ÚZEMÍ

História dedenia na území Slovenska, najmä pokiaľ ide o najstaršie obdobie, vzhľadom na dostupnosť prameňov (keďže najhlavnejším prameňom nášho súkromného práva od najstarších čias bolo obyčajové právo), je dosť sporná. Súkromnoprávny poriadok založený na obyčajovom práve, ktorý na území Slovenska existoval v prvom vývojovom období, t. j. od najstarších čias až po zánik Veľkej Moravy, mal od začiatku veľký význam a aj vplyv na celouhorský právny vývin, čo sa prejavovalo napríklad v terminológii latinského i maďarského jazyka, ktorá mala často slovenský (slovanský) pôvod. Pôvodné slovanské obyčajové právo sa však neskôr v Uhorsku dostalo pod silný vplyv germánskeho, kánonického a aj rímskeho práva. Najväčší vplyv na uhorské obyčajové právo v období 12. až 16. storočia malo rímske právo súkromné, hoci k všeobecnej recepcii rímskeho práva v Uhorsku nikdy nedošlo.

Pre rímske právo je typické, že už pred 2500 rokmi, v ranom, klasickom a aj poklasickom rímskom práve existoval ucelený a podrobne prepracovaný systém noriem a inštitútov, tvoriaci základ pre riešenie záujmov vtedajšej spoločnosti, a to platí aj pre oblasť dedičského práva. Rímske dedičské právo sa pozvoľne – pred vyše dvetisíc päťsto rokmi – začalo oddeľovať od rodinného práva. Pochopiteľne, že o prechode majetku z poručiteľa na dedičov sa ešte nedá hovoriť v rámci spoločného majetku rodu či veľkorodiny. Avšak aj v tomto spoločenstve, najprv latentne, neskôr už prostredníctvom inštitútu *ercto non cito* sa na pomedzí rodinného práva a vznikajúceho dedičského práva ukazuje existencia „doposiaľ nerozdeleného dedičstva“, ktorým disponovali všetci slobodní členovia veľkorodiny. Títo žili aj po otcovej smrti v rodinnom spoločenstve bez presne vymedzených podielov, a preto každý z členov mal oprávnenie užívať a disponovať s akoukoľvek spoločnou vecou tak, že bol viazaný rovnakým oprávnením ostatných členov. Od 5. storočia pred n. l. sa traktuje možnosť každého z členov spoločenstva domáhať sa rozdelenia pozostalosti prostredníctvom žaloby *actio familiae erciscundae*, a to podľa dedičských podielov, ktoré sa odvíjali od *ercto non cito*, t. j. podľa podielov určených už skôr, avšak fakticky pôsobiacich iba v latentnej podobe. Každý potomok poručiteľa, ktorý sa stal v dôsledku otcovej smrti *sui iuris*, vytváral dedičský kmeň, a to rovnocenný všetkým ostatným kmeňom. Tak napr. deti potomka, ktorý sa nedožil poručiteľovej smrti, nastupovali do jeho dedičského kmeňa. Rovnaké postavenie mala aj manželka poručiteľa *in manu*. Vytvárajúca sa dedičská sústava postupne zatlačila do úzadia *ercto non cito*. Jej základné pravidlá, vzťahujúce sa na rozdelenie pozostalosti ihneď po smrti otca, boli

zачытенé už v zákone XII tabúl. Tento zákon povolával postupne k dedičstvu poručiteľových agnátov, a to v troch triedach.⁸²

V neskoršom období, najmä po vytvorení Rakúsko-Uhorskej únie pod vládou Habsburgovcov, od roku 1526 sa súkromné právo v Uhorsku dostalo pod vplyv rakúskeho práva. Dokonca v období Bachovho absolutizmu bolo na krátky čas v plnom rozsahu zavedené rakúske právo. Októbrový diplom z roku 1860 ukončil absolutistický a centralistický režim viedenskej vlády v Uhorsku. Rozhodnutie o tom, čo sa má zachovať z práva rakúskeho a čo zo starého uhorského práva, vykonala krajinská právnická konferencia tzv. Judexkuriálna konferencia. Svoj názov dostala podľa toho, že jej predsedal *iudex curiae regiae*. Okrem neho sa jej zúčastnilo vyše 60 odborníkov a funkcionárov. Konferencia v roku 1861 vypracovala rozsiahly elaborát pod názvom „Dočasné súdne pravidlá“. Konferencia znamenala obnovenie kontinuity uhorského právneho vývinu, nie však kodifikáciu súkromného práva. Aj naďalej existovala vláda obyčajového práva, ktorá pretrvávala napriek všetkým pokusom o vypracovanie nového kódexu. A tak na Slovensku od najstarších čias až do roku 1950 bolo obyčajové právo hlavným prameňom súkromného práva.

V počiatkoch slovanského osídlenia dnešného územia Slovenska (pôvodné slovenské etnikum, ktorého kmene sa presťahovali na územie dnešného Slovenska v 5. a 6. stor.) ešte individuálne dedičské právo neexistovalo.⁸³ Bol to dôsledok tzv. rodinného nedielu, do ktorého vstupovalo každé narodené dieťa, a teda nebolo potrebné, aby sa majetok nadobudol poručiteľovou smrťou, ako je to v prípade individuálneho dedičského práva, ktoré u nás vzniklo pomerne neskoro.⁸⁴ To znamená, že pokiaľ majetkovoprávny systém spočíval na ustanovizni rodinného nedielu, neexistovalo ani dedičské právo, pretože každý nový člen sa stával už svojím narodením účastníkom rodinného majetku ako člen rodinného spoločenstva. Len vtedy a v tom rozsahu, ako bolo postupne pripustené

⁸² BARTOŠEK, M. 1988. *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988, s. 178 a nasl.

⁸³ LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 1. diel, 3. vydanie, Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 41 a nasl.

⁸⁴ Dědické právo řídilo se původně rodinným právem majetkovým a bylo vlastně jeho částí. Protože v nejstarší době spočívalo rodinné právo majetkové na rodinném nedělu a na společném vlastnictví, vytvářelo se dědické právo teprve poněmáhlu z rodinného práva majetkového. Vznik dědického práva je totiž v úzké souvislosti s vývojem vlastnictví individuálního a vzniká teprve tehdy, když se vyvíjí individuální vlastnictví. Proto vzniká dříve dědické právo na movitostech než na nemovitostech. Vid STIEBER, M.: *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě*; rovnako RAUSCHER, R.: *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, ISBN 978-80-7552-492-8, s. 132 a nasl., rovnako ADAMOŤOVÁ, K. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 73, ISBN 80-7179-283-1. Vid tiež *Dedické právo na Slovensku* (výťah z rukopisných prednášok doc. Dr. V. Fajnora na Univerzite Komenského v Bratislave v zimnom semestri 1922/23), uverejnené v Právnom Obzore, ročník VI., S. 9–18, 37–50, 71–81, 103–114 v časti o dedičskom práve vo všeobecnosti je zdôraznené, že „dedické právo je možné len v takých právne usporiadaných spoločnostiach ľudských, ktoré hospodária trvale na základe súkromného individuálneho vlastníctva“.

individuálne vlastníctvo k určitým častiam majetku, začalo sa vyvíjať aj dedičské právo.⁸⁵ Všeobecné individuálne vlastníctvo popri rodinnom nediele pripustil sv. Štefan. V súvislosti s tým uznal aj zákonné dedičské právo k tomuto majetku a v tej istej miere priznal jednotlivcom aj právnu dispozíciu týmto majetkom a to aj pre prípad smrti.⁸⁶

O dedení vo vlastnom zmysle slova a následne potom o rozvoji dedičského práva možno jednoznačne hovoriť len po vzniku individuálneho vlastníctva. Individuálne vlastníctvo človeka je skutočnosťou, ktorá je jednou zo základných všeobecných predpokladov dedenia a dedičského práva. Bez individuálneho vlastníctva niet dedenia a ani potreby dedičského práva.⁸⁷

Dedičské právo je svojou podstatou majetkové právo, v ktorom inštitút súkromného individuálneho vlastníctva vrcholí, pretože absolútny vlastník užíva svoje vlastníctvo nielen za života, ale určuje jeho osudy aj po svojej smrti. Práve v tomto majetkovom obsahu dedenia a dedičského práva tak v objektívnom aj subjektívnom zmysle sa prejavuje jeho ďalekosiahly sociálny a triedny význam i funkcia. Prirodzene, väčší význam má dedičské právo v spoločnosti s individuálnym vlastníctvom než v spoločnosti s kolektívnym vlastníctvom. Tieto otázky vždy napokon súvisia s úpravou vlastníctva a jeho rozdelením v spoločnosti. S tým súvisí aj otázka konkrétnej štruktúry dedenia, najmä kto je povolaný dediť, do akej miery môže zomretý ovplyvniť výber dediča (testovacia sloboda a jej vzťah k zákonu), do akej miery ho určuje zákon a aké dôsledky má nadobudnutie dedičstva.⁸⁸

⁸⁵ Dedičské právo se v základě neliší od jiných rodinných práv majetkových, které rovněž spočívají na rodinném příbuzenství a na majetkové nedílnosti v rodině. Kdo je dědicem, o tom rozhoduje především a nejprve krevní příbuzenství v rodině. Má tudíž přednost dědičná posloupnost podle příbuzenství (posloupnost přirozená) a nikoli posloupnost, která byla založena projevem vůle zůstavitelovy, t. zv. postloupnost zvolená. Zůstavitelův projev vůle je ve starším vývoji v dědicím právu odsunut do pozadí (*Solus deus heredem facere potest, non homo. Ubi sanguinis, ibi et successionis cessat ratio.*) Zůstavitel nemohl svým projevem rušiti a měniti posloupnost přirozenou a posloupnost zvolenou se připouštěla jen, pokud neporušovala posloupnost přirozenou. Tato charakteristická známka je vlastní všem právům v jejich prvotním vývoji a je ovšem charakteristickou pro práva, kde rodinný nedíl zůstal velmi dlouho, jako je tomu ve slovanských právech ve střední Evropě. Vid' STIEBER, M.: *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě* a RAUSCHER, R.: *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, ISBN 978-80-7552-492-8, s. 132 a nasl.

⁸⁶ KRČMÁŘ, J.: *Základy přednášek o právu občanském. Právo dědicí*. Praha: Vyšehrad, 1926. s. 28.

⁸⁷ LUBY, Š.: *Dějiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota 1946, s. 425.

⁸⁸ Pozůstalosti nabýval dědic ve starším právním vývoji bezprostředně smrtí zůstavitelovou, neboť odpadl důvod, pro nějž nemohl rodinného majetku plně užívat. Nabýtí dědictví bylo naprosto nezávislé od projevu vůle dědicovy. Také zůstavitel nemohl o tom učiniti žádného projevu své vůle. Proto se v německém právu vyskytá pravidlo: „der Tote erbt den Lebendigen“, t. j. mrtvý činí dědicem živého. (Stejně tak se pravidlo v právu francouzském: „le mort saisit le vif“.) Zásada tato se uplatnila, i když byl dědic v době smrti zůstavitelovy vzdálen anebo byl-li neznám, po př. měl-li kdo třetí pozůstalost neoprávněně v držbě. Z této zásady plyne, že ve středověku nebyla *hereditas iacens*. V novějším právním vývoji se dědičná posloupnost změnila. Byly recipovány římskoprávní zásady, zvláště že dědic nenabývá dědictví bezprostředně smrtí zůstavitelovou, nýbrž teprve prohlášením, že dědictví nastupuje. Zásadu tuto přijala některá partikulární práva a zvláště také občanský zákoník rakouský. Některá práva však přece podržela zásadu dřívější, podle níž není žádné *hereditas iacens*, nýbrž dědic nabývá dědictví smrtí zůstavitelovou. Zásada tato uplatnila se v občanském zákoníku německém a v právu uherském. Dědic ovšem může napadlé dědictví odmítnouti. Podle rak. obč. zákoníku jest také předepsáno, že dědic nesmí se uchopiti dědictví svémocně a nestačí ani přihláska dědicova, nýbrž jest třeba, aby pozůstalost byla ve zvláštním řízení projednána soudem a dědici pak odevzdána. Novější právní

Tieto otázky hrali v našej spoločnosti dôležitú úlohu, v dôsledku čoho si našlo dedenie dôležité miesto v jednotlivých právnych úpravách na našom území, a pochopiteľne aj v právnej praxi.⁸⁹

Vo vývoji dedičského práva na našom území možno sledovať niekoľko vývojových etáp:⁹⁰

- Prvá etapa – od najstarších čias až do r. 1514 – kde môžeme ešte bližšie špecifikovať dedičské právo od najstarších čias až do kráľa Kolomana, dedičské právo od kráľa Kolomana do Anjouovcov a dedičské právo za Anjouovcov.
- Druhá etapa – dedičské právo od Tripartita (r. 1514) až do r. 1848.
- Tretia etapa – dedičské právo po r. 1948 až do r. 1852.
- Štvrtá etapa – dedičské právo od r. 1852 do r. 1861.
- Piata etapa – dedičské právo od r. 1861 do r. 1918.
- Šiesta etapa – dedičské právo od r. 1918 do r. 1950.
- Siedma etapa – dedičské právo od r. 1951 do r. 1964.
- Ôsma etapa – dedičské právo od r. 1964.

Napriek tomu, že vo vývoji dedičského práva v Uhorsku rozoznávame viacero období, vlastná a zásadná reforma dedičského práva bola vykonaná až v roku 1861 judexkuriálnou konferenciou. Táto definitívne zrušila viaceré prežívajúce inštitúty feudálneho práva. Išlo napr. o zrušenie inštitúcie dedovizne (aviticity), zavedenie testamentárnej voľnosti, zanikli rozdiely medzi majetkom donacionálnym a nedonacionálnym, medzi majetkom zemanov a nezemanov, medzi vetvami mužskými a ženskými, došlo k zániku inštitútu dievčej štvrti a pod. Z feudálneho dedičského práva však zostali aj naďalej v platnosti inštitúcie upravujúce manželské dedenie, vdovské dedenie, inštitút zvereneckého majetku vrátane panenského práva, ktoré s ním súviselo. Ďalej zostala v platnosti zásada, že zdedený majetok, tzv. vetvový majetok, pokiaľ niet potomkov, prechádza podľa svojho pôvodu na predkov a vedľajších príbuzných. Na manželku iba vtedy, ak sa uvoľní. Dotvorenie a pevné právne formy pre testamentárne dedenie priniesol až zák. čl. XVI/1876. Bolo to tak v dôsledku toho, že judexkuriálna

vývoj stejně jako římské právo dal plnou volnost zvolené posloupnosti a připustil uplatnění vůle zůstavitelovy, omezuje ji jen nepatrně ve prospěch zákonných dědiců. Vid' STIEBER, M.: *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě* a RAUSCHER, R.: *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: Wolters Kluver ČR, a. s., 2016, ISBN 978-80-7552-492-8, s. 132 a nasl.

⁸⁹ LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné*. 1. diel, 3. vydanie, Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 43–46.

⁹⁰ LUBY, Š.: *Dějiny soukromého práva na Slovensku*. Právnická jednota, 1946, s. 526.

konferencia síce uznala testamentárnu voľnosť, ale nekreovala pravidlá pre formálne náležitosti testamentov.⁹¹

Na Slovensku nebolo občianske právo, a teda ani dedičské právo kodifikované. Hlavným prameňom uhorského dedičského práva boli *Planum tabulare, Verbőczyho Tripartitum* z r. 1514, ako aj pravidlá prijaté na judexkuriálnej konferencii r. 1861.

Planum tabulare je zbierka rozhodnutí starej uhorskej kráľovskej kúrie v rokoch 1723 až 1769, ktorú dala zozbierať Mária Terézia. Panovníčka dala zbierku redigovať, potvrdila ju pečaťou a vydala na všeobecné používanie pod názvom *Planum tabulare sive Decisiones Curiales*. Slúžila ako prameň dedičského práva vo veciach zákonnej dedičskej postupnosti, indignity a pod.

Najznámejším spísaním pravidiel obyčajového práva v uhorskej právnej histórii sa stalo právnické dielo Štefana z Vrbovca (Ištvána Verbőczyho) z roku 1514. Nesie titul *Opus tripartitum iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae partiumque adnexarum* (skrátene Tripartitum).⁹² Verbőczyho Tripartitum sa tešilo veľkej úcte v právnom živote Uhorska. Osobitný význam malo pre súdnu prax, ktorá sa ho pridŕžovala natoľko, že bolo *de facto* považované za platný prameň práva, a takto sa naň odvolávali aj neskoršie zákonné články. V skutočnosti však bolo Tripartitum napriek svojmu výnimočnému postaveniu súkromnou zbierkou obyčajového práva a jeho právna záväznosť sa neodvodzovala od diela samotného (k platnému potvrdeniu diela nedošlo pre nedostatok priloženia pečate), ale z moci vtedy platného obyčajového práva, ktoré sa Tripartita dovolávalo ako celku.

⁹¹ CIRÁK, J. a kol.: *Dedičské právo*. Heuréka, 2009, s. 27.

⁹² Tripartitum I: 8 (dedenie v prípade adopcie), 16 § 3 (dedenie pri treste smrti), 30 § 7 (dedičské právo vdovy), 40 (delenie majetku medzi bratmi), 48 § 1, 2 a 5 (dedičské vzťahy manželov), 52 (prípady delenia majetku medzi otcom a synom), 53 § 3 a 5 (syn môže žiadať od otca rozdelenie majetku, ak otec núti syna spáchať zlo alebo mu ubližuje), 67 § 2 (práva dcér a vdovy), 98 (vdova), 99 (delenie majetku medzi vdovou a potomkami), 101 (kone zomrelého), 106 (manželstvo medzi pokrvne príbuznými a jeho dedičskoprávne dôsledky), 108 (dedenie nezákonných detí z manželstva pokrvných príbuzných), II: 62 § 2–4 (dedenie synov po odsúdenom otcovi), zák. čl. X/1557 § 5 – *Ecclesiis libertates, immunitates et privilegia observentur* (o dodržiavaní slobôd a privilégií cirkví), LXXI/1715 – *De excisione portionum, quarumcunque religionem ingredientium personarum* (o dedičskom práve duchovných osôb); XLIX/1723 – *Qualinam intelligi debeant propria acquistica, de quibus unusquisque liberam disponendi facultatem habet* (o nadobudnutom majetku, ktorým možno slobodne disponovať). Posledné poriadky regulovalo osobitne Tripartitum v I: 51 § 9 (nakladanie synov s otcovským a vlastným majetkom); III: 30 § 4–5 (ustanovenie nhradného dediča u poddaných), zák. čl. XII/1647 § 4, 6 – *Ne dominus episcopus Jaurinensis in jura et jurisdictionem capituli sese intromittat* (aby rábsky biskup nezasahoval do práv kapituly), XVI/1715 – *De libera testandi facultate dominorum praelatorum* (o testovacej slobode prelátov), XXVII/1715 – *De excisione portionum quarumcunque religionem ingredientium personarum* a XLIX/1723 – *Qualinam intelligi debeant propria acquistica, de quibus unusquisque liberam disponendi facultatem habet*. Vid: KADLEC, K. 1902. *Verbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uhorské*. Praha, 1902; rovnako LUBÝ, Š. 1946. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1946, s. 425 a nasl.; rovnako GÁBRIŠ, T. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1961*. Wolters Kluwer (Iura Edition), s. 116; rovnako FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A. 1998. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Šamorín: Heuréka, 1998, s. 30 a nasl.

2.1.1 DEDIČSKÉ PRÁVO OD NAJSTARŠÍCH ČIAS AŽ DO ČIAS KRÁLA KOLOMANA

Počiatky dedičského práva, ako sme už uviedli, nutne súvisia s uznaním inštitúcie individuálneho vlastníctva. Dedičské právo sa ďalej vyvíja nerozlučne s jeho vzrastom a vývojom.

Najstarším bolo vlastníctvo antochtónnych slovenských čeladi (išlo o príslušníkov pôvodného slovenského obyvateľstva, ktorí mali pôdu z dôvodu pôvodného antochtónneho osadenia), potom kolektívne vlastníctvo maďarských kmeňov, ktoré sa sem prisťahovali a usadením nadobudli pôdu (tzv. vlastníctvo *descenzuálne*) a do kolektívneho vlastníctva rodín a rodov prechádzali tiež donácie, udelené prvými panovníkmi.

Keď antochtónnym alebo descenzuálnym usadením nadobudnuté majetky splynuli s donačnými, vytvorilo sa jednotné šľachtické vlastníctvo k nehnuteľnostiam.

Najstaršiu formu rodinného života tvorili nedielne rodiny – t. j. spoločenstvá príbuzných osôb, žijúcich zo spoločného nedielného majetku.⁹³ Všetci členovia nedielu boli povinní žiť v nedielnej rodinnej domácnosti. V zmysle majetkovoprávného základu rodinného pomeru (vzťahu) platila zásada, že majetok patrilo rodine, nie jednotlivým členom, a to ani hlave rodiny, ktorá ním preto nemohla voľne disponovať. Na spoločnom majetku patrilo všetkým členom ideálny podiel (na nehnuteľnostiach mali podiel len muži, pričom ženy mali niektoré náhradné majetkové nároky voči mužom). Všetci členovia nedielu spoločne znášali škodu, ktorá rodinný majetok postihla, a všetci členovia nedielu tiež spoločne znášali investície a iné náklady vynaložené na majetok. Scudzenie patrilo do dispozície jednotlivých členov len pokiaľ išlo o ideálne diely. Pokiaľ išlo o majetok ako celok, mohli ho scudziť len všetci nedielnici spoločne. Pôvodne mohli mať členovia nedielu len menšie *peculium*, t. j. osobný majetok samostatne nadobudnutý, ktorým mohli disponovať len medzi živými a ktorý v prípade, že ním nedisponovali do svojej smrti alebo do rozdelenia nedielného majetku, prechádzal do rodinného majetku.⁹⁴ Individuálne

⁹³ V nejstarší době, kdy mezi členy nedílné rodiny vládne společné vlastnictví, smrtí jedné osoby v rodině ničeho se nemění, jen jiné osoby se střídají v nedílné rodině a stejně užívají rodinného jmění. rodinný nedíl poskytuje otci v rodině právo, aby rodinu řídil, ale otec nemůže majetek volně zcizovati. Cílem těchto ustanovení jest, aby rodinný majetek zůstal neztencené zachován rodině. Zemře-li otec, vstupují na jeho místo synové, kteří nabývají plného práva k rodinnému majetku, k němuž měli právo již za života otce. Po smrti otcově mohli synové zůstávat dále na nerozděleném majetku rodinném a býti tudíž dále v nedílnosti. Původně v nedílné rodině není tudíž žádného práva dědického, nýbrž rodinný majetek přesouvá se s osob na osoby jiné, po př. zůstávají-li osoby v nedílném vlastnictví, jedná se pouze o akrescenci. V dalším vývoji, když zpravidla jen užší rodina žije v nedílnosti, kdežto vzdálenější příbuzní se již od nedílné rodiny oddělili, lišil se užší a širší kruh dědiců a rozeznáváno bylo mezi nedílnými a oddělenými příbuznými. Obě tyto skupiny se pak v dědickém právu řídily zvláštními předpisy. Vid' STIEBER, M.: *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě* a RAUSCHER, R.: *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, ISBN 978-80-7552-492-8, s. 132 a nasl.

⁹⁴ KRČMÁŘ, J.: *Základy přednášek o právu občanském. Právo dědické*. Praha: Vyšehrad 1926, s. 123.

vlastníctvo sa vyvinulo najskôr len k veciam hnutelným, pretože boli najbližšie osobe jednotlivca, išlo najmä o veci, ktoré slúžili výhradne jeho osobnej potrebe ako šatstvo, zbrane, šperky a podobne.

Kráľ sv. Štefan už pripustil aj individuálne vlastníctvo popri rodinnom nediele. Individuálne vlastníctvo bolo právne uznané už jeho slovami: „Zo svojej kráľovskej moci sme nariadili, aby každý jednotlivec mohol to, čo mu patrí, rozdeliť a dať svojej manželke, synom a dcéram, ako aj príbuzným.“ V súvislosti s tým uznal aj zákonné dedičské právo k tomuto majetku, a to pre descendantov aj iných príbuzných.⁹⁵ V tej istej miere priznal jednotlivcom aj právo dispozície týmto majetkom, a to aj na prípad smrti. Tým ešte nebolo povolené všeobecné testovacie právo, ani celkom voľná dispozícia s majetkom, pretože z dostupných materiálov je možné usudzovať, že ide len o právo deliť majetok medzi príbuzných a obdarovať cirkev a testovať len v prípade, ak nebolo descendantov, aj to len so súhlasom kráľa.⁹⁶ Postupne sa rozšíril princíp súkromného vlastníctva aj na iné hnutelné veci a časom aj na nehnuteľnosti.

Neskôr bolo uznané plné individuálne vlastníctvo jednotlivých členov nedielu (*patrimonium privatum*). Najprv totiž mohol mať takýto majetok len otec rodiny, ktorý mohol majetkom nadobudnutým vlastnou zásluhou voľne disponovať. Iní členovia nedielov nemohli mať *patrimonium privatum* a čo nadobudli, museli odvieť do rodinného majetku – do rodinného nedielu, ak chceli v ňom ostať, inak boli nútení z nedielu bez nároku vystúpiť. Povinnosť odvádzať nadobudnutý majetok rodinnému nedielu bola zrušená, a tým sa aj pre bratov (jednotlivých členov nedielu) zaviedla možnosť mať *patrimonium privatum* a zotrvať v nedieli.⁹⁷

Na nehnuteľnostiach vzniklo individuálne vlastníctvo vtedy, keď sa pôda začala poľnohospodársky obrábať a extenzívne hospodárenie rodín a rodov spočívajúce v chove dobytky a koní ustúpilo, i tu sa individuálne vlastníctvo vytvorilo najskôr pri poľnohospodárskej pôde, kým lesy a lúky zostali aj naďalej v kolektívnom vlastníctve.

Dedenie predpokladalo pozostalosť, t. j. majetok, ktorý bol spôsobilým objektom dedenia. V staršej dobe niektoré časti majetku neboli totiž vôbec dediteľné a niektoré len relatívne⁹⁸ (napr. avicitný majetok).⁹⁹

⁹⁵ HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do r. 1945*. I. diel, Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2002, s. 203.

⁹⁶ Pozri LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota v Bratislave 1946.

⁹⁷ RAUSCHER, R.: *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě – nástin přednášek*. Praha: Typus, 1934, s. 182.

⁹⁸ KRČMÁŘ, J.: *Občanské právo I.–V.* Praha-Všehrd, 1. vyd., 1929–1930, s. 69.

⁹⁹ Rozoznával sa majetok dedovizenský – bona avicita – a majetok nadobudnutý – bona acquista. Dedovizenský majetok bol majetok získaný dedením, považoval sa za majetok rodiny, ktorá s ním vôbec nemohla disponovať.

Všeobecným predpokladom dedenia, okrem existencie individuálneho vlastníctva človeka, bola smrť poručiteľa, lebo po živej osobe nie je možné dediť. Smrť bola dôvodom nadobudnutia dedičstva, *hereditas iacens*¹⁰⁰ nebola nášmu najstaršiemu právu známa.

Na strane dediča sa vyžadovali ako predpoklady dedenia jednak spôsobilosť dediča dediť, a tiež spôsobilosť dediča dedičstvo podržať. Pre nedostatok takej spôsobilosti nemohli dediť: osoba, ktorá neprežila poručiteľa; osoba, ktorá nemala pasívnu dedičskú spôsobilosť v užšom zmysle slova (a túto nemali osoby, ktoré neboli spôsobilé na určité práva, a preto nemohli tieto práva nadobudnúť ani dedením); osoby, ktoré zložili slávnostné sľuby chudoby, zásadne nemohli dediť ani podľa staršieho práva (v našom práve celkom zovšeobecnil túto zásadu zák. č. 71/1715 s výnimkou desatiny pozostalosti, ktoré im priznal zákon za podmienok tam podrobnejšie stanovených).¹⁰¹ Rozličné obmedzenia platili v jednotlivých fázach právneho vývinu aj pre cudzincov. Cudzinci boli vždy veľmi obmedzení v dedení nehnuteľnosti na základe závetu.

Dediť síce mohla, ale nemohla dedičstvo podržať a musela ho vydať taká osoba, ktorá bola podľa dedičského práva „nehodná“ dedenia.

V našom staršom práve sa totiž neriešila otázka nehodnosti vo vlastnom zmysle slova, ale otázka dôvodov, pre ktorú môže byť člen rodinného nedielneho spoločenstva od neho oddelený, resp. vylúčený. Tak rozoberá problém nehodnosti aj Tripartitum, ktoré uvádza jednak dôvody, pre ktoré mohol otec syna donútiť k rodinnej delbe, jednak dôvody, pre ktoré syn – i keď bol pod mocou otcovstva –, mohol nútiť otca k delbe majetku. V neskoršom práve (keď rodinný nediel zanikol) sa stali tieto dôvody dôvodmi dedičskej nespôsobilosti.¹⁰² Dôvody, pre ktoré bol potomok „nehodný“ dediť, boli tieto: a) ak sa dopustil ťažkého ublíženia alebo nekalej činnosti proti poručiteľovi; b) ak obžaloval rodičov z deliktu (s výnimkou oznámenia deliktov namierených proti kráľovi); c) ak sa spojil so zločinnými osobami, alebo utrácal majetok, alebo ak nevykúpil rodičov zo zajatia. Predok

Dedovizeň musel majiteľ zachovávať pre rodinu, a nemal právo ho scudziti s výnimkou prípadu, že išlo o záchranu slobody života alebo zdravia majiteľa, alebo iného člena rodiny. Nadobudnutý majetok bol všetok ostatný majetok, ktorý nebol dedoviznou – teda majetok nadobudnutý medzi živými. Nadobudnutým majetkom mohol vlastník celkom voľne disponovať. Rozoznávanie majetku vzniklo na základe § 11 Dekréty z r. 1351, ktorý obmedzil dispozičné právo šľachticov na zdedené majetky. Dedovizenstvo zrušil zákonný článok 15/1848, a tým dedovizenský majetok odovzdal do celkom voľnej dispozície vtedajšieho vlastníka.

¹⁰⁰ Podľa právnej úpravy Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníka z r. 1811 so smrťou poručiteľa bol spojený len vznik práva na dedičstvo a k nadobudnutiu zanechaného majetku dedičom došlo až na základe rozhodnutia súdu o odovzdaní dedičstva – t. j. dedičské právo sa najprv muselo prejednať na súde. Vzniklo medziobdobie, počas ktorého sa nevedelo, kto je dedičom, vedelo sa iba to, komu sa dedičstvo ponúkol. V tomto medziobdobí dedičstvo ležalo, spočívalo (iacet), odtiaľ názov ležiace dedičstvo (*hereditas iacens*).

¹⁰¹ SIVÁK, F.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska do r. 1918*. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1999, s. 121.

¹⁰² KRČMÁŘ, J.: *Základy přednášek o právu občanském. Právo dědické*. Praha-Všehrđ, 1926, s. 84.

bol „nehodný“ dedič pre mánotratnosť, bezdôvodné kruté zaobchádzanie s potomkom, ak plnoletému potomkovi bezdôvodne bránil sa oženiť alebo potomka nútil k deliktu.

Dedič už aj vtedy mohol dedičstvo odmietnuť. V takom prípade síce neprestával byť dedičom, ale v ďalšom sa na neho hľadalo, ako keby dedičstvo vôbec nebol nadobudol.

Dedičia a odkazovníci nadobúdali dedičské právo okamihom poručiteľovej smrti a mohli ho hneď uplatňovať pomocou príslušných žalôb, najmä dedičskou a odkazovníckou žalobou. Keďže v našom práve nebola známa *hereditas iacens*, preto pozostalostné pokračovanie malo vždy len deklaratórny význam.¹⁰³

2.1.2 DEDIČSKÉ PRÁVO OD KRÁLA KOLOMANA DO OBDOBIA VLÁDY ANJOUOVCOV

Pri charakteristike vývoja dedičského práva v tomto období musíme brať do úvahy rozvrstvenie obyvateľstva od najstarších čias asi do konca XIII. storočia na podklade pozemkovej držby. Základom stavovského členenia obyvateľstva bola držba pôdy. V tomto systéme každý, kto mal slobodnú a neobmedzenú držbu alebo vlastníctvo pôdy, bol slobodným, kto pôdu nemal, slobodný nebol. Podľa toho sa rozvrstvovalo obyvateľstvo na skupinu slobodných, podmiennečne slobodných a neslobodných. Slobodní boli všetci tí, ktorí mali pôdu z pôvodného antochtónneho osadenia (ako to bolo pri príslušníkoch pôvodného slovenského obyvateľstva), pokiaľ sa na nej zdržiavali. Ďalej slobodní boli aj tí, ktorí nadobudli pôdu vojnovou okupáciou, t. j. príslušníci maďarských kmeňov (t. j. tzv. descenzuálna pôda), a nakoniec slobodní boli aj tí, ktorí dostali pôdu od panovníka z jeho donácie.

Medzi antochtónne osadenou a descenzuálne získanou pôdou na jednej strane a donačným majetkom na druhej strane bol podľa nariadenia kráľa Kolomana rozdiel, lebo prvé majetky a donácie udelené sv. Štefanom sa dedili bez obmedzenia, ostatné donačné majetky dedili len bratia a ich potomkovia. Toto slobodné obyvateľstvo zaujímalo popredné postavenie a bolo základom pre vznik šľachtického stavu. Od konca XIII. storočia do r. 1848 sa vytvorilo z jednotlivých už uvedených skupín obyvateľstva niekoľko stavov, a to: stav šľachtický, stav mestský a stav poddanský.¹⁰⁴

Šľachty, ktorá mala vlastnú antochtónne osadenú alebo descenzuálnu pôdu, bolo postupne menej a menej, naopak, čoraz viac pribúdalo šľachty donačnej, lebo arpadovskí

¹⁰³ LUBY, Š.: *Slovenské všeobecné súkromné práva*. Bratislava 1941, s. 450.

¹⁰⁴ MALÝ, K. – SIVÁK, F.: *Dějiny státu a práva v Československu. Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku*. Sv. 1., Vydavatel HK, 1992, s. 153.

panovníci boli postupne štedrejší a štedrejší.¹⁰⁵ Táto štedrosť spôsobila, že postupne prechádzala do rúk šľachty veľká časť kráľovskej pôdy, ktorá bola hlavnou oporou kráľovskej moci. S kráľovskou pôdou prechádzalo do poddanstva šľachty aj všetko obyvateľstvo na nej usadené, čím sa moc šľachty ešte zvyšovala. Pri všetkej tejto štedrosti bolo by panovníkovi zostalo dosť pôdy jednak na ďalšie donácie, jednak na udržanie hradov, keby bol zostal v platnosti predpis kráľa Kolomana, že donačné majetky môžu dediť naďalej súrodenci a ich deti, nie ďalšie príbuzenstvo.

Lenže toto ustanovenie bolo Ondrejom II. v Zlatej bule z roku 1222 zmenené tak, že sa donačný majetok dedí sa aj ďalšími príbuznými, a len po vymretí tohto príbuzenstva pripadne majetok späť panovníkovi. V dôsledku toho všetka kráľovská pôda bola čoskoro vyčerpaná a nasledujúcim kráľom zostali takpovediac len hrady zbavené pôdy, ktorá prešla na šľachtu. Štvrtý článok Zlatej buly Ondreja II., ktorý ustanovoval, že šľachtici, ktorí nemajú mužské potomstvo, môžu na prípad smrti voľne disponovať svojím majetkom, zrušil opatrením kráľ Ľudovít Veľký, ktorý v roku 1351 potvrdil Zlatú bulu Ondreja II. (zrušil len článok IV.).

Zmena Zlatej buly za Ľudovíta Veľkého mala v skutočnosti ten význam, že umožnila zachovanie a ďalší vývin donačnej sústavy, ktorej hrozilo nebezpečenie zániku, lebo na základe testovacej slobody, priznanej šľachte Ondrejom II., stával sa donačný majetok bezpodmienečným a voľným majetkom šľachticov, nevracal sa späť do rúk panovníka, a to spôsobilo, že panovník nemal pôdu na donačné udeľovanie. Ľudovít Veľký odňal túto testovaciu slobodu šľachticom a od toho času kráľ, resp. koruna nadobúdala majetok, ktorý ďalšie zákonodarstvo prikazovalo udeliť znova, a to zaslúžilým jednotlivcom alebo rodom. Vývoj donačnej sústavy sa doriešil na konci XV. storočia, keď sa vytvoril systém, ktorý je dobre známy z Verböczyho Tripartita.¹⁰⁶

Vzhľadom na uvedené je možné konštatovať, že od kráľa Kolomana sa dedičské právo vyvíjalo rozličným smerom podľa toho, či išlo o majetok nedonačný, donačný alebo nadobudnutý a hnutelný.¹⁰⁷

- a) Nedonačný šľachtický majetok, t. j. majetok nadobudnutý pôvodnou okupáciou pred sv. Štefanom alebo donáciou sv. Štefanom udelenou, sa dedil rozličným spôsobom pred a po roku 1222. *Pred rokom 1222* upravovalo dedičské právo jednak ustanovenie kráľa Kolomana, jednak obyčajové právo. Toto dedenie vyzeralo

¹⁰⁵ LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1946, s. 321.

¹⁰⁶ LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1946, s. 216.

¹⁰⁷ HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do r. 1945*. I. diel, Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 1996, s. 208.

pravdepodobne takto: Predovšetkým dedili ako neopomenuteľní dedičia descendentí (t. j. potomkovia), popri nich mali ženy zákonný neopomenuteľný nárok na vydržovanie, alebo v prípade vydaja na výbavu, inak, t. j. keď takých nebolo, dedili testamentárni dedičia, ale len s kráľovským súhlasom, ktorý sa pravdepodobne udeľoval len v prospech príbuzných alebo cirkvi, a nakoniec dedili ostatní príbuzní ako zákonní dedičia.¹⁰⁸ Od roku 1222 až do roku 1351 opieralo sa dedičské právo najmä o IV. článok Zlatej buly a ďalej o zák. čl. 11/1231, 26, 30 a 33/1290 aj 6 a 9/1267, i obyčajové právo, a vyzeralo takto:

- descendentí boli zákonní neopomenuteľní dedičia,
- popri dedení descendentov bolo možno povolať ako testamentárneho dediča k jednému podielu aj cirkev, čo platilo pôvodne podľa obyčajového práva, neskôr podľa zák. čl. 26/1290,
- ďalej ženy mali zákonný neopomenuteľný nárok na jednu štvrtinu (*quarta puellaris*) podľa zák. čl. 4/1222 a 11/1231 (namiesto pôvodného nároku na alimentovanie alebo výbavu); dievčenská štvrtina mohla byť vydaná *in natura* alebo v peniazoch, alebo v nehnuteľnostiach, ale ak bola daná *in natura*, mali podľa zák. čl. 30/1290 príbuzní právo vykúpiť štvrtinu za skutočnú cenu,
- na ďalšom mieste prichádzali do úvahy testamentárni dedičia, lebo v nedostatku descendentov a s obmedzením dievčenskej kvarty bolo možno voľne testovať i podľa zák. čl. 4/1222, i podľa zák. čl. 26/1290,
- konečne dedili ostatní príbuzní ako zákonní dedičia; okrem tohto zákonného dedičského práva mali ešte podľa zák. čl. 33/1290 a podľa práva obyčajového právo odkúpiť od testamentárnych dedičov im odkázaný aviticitný majetok, aj aviticitný majetok odňatý poručiteľovi pre delikt.

Od roku 1222 sa opieralo dedičské právo najmä o čl. IV Zlatej buly, ďalej o zákonný článok 11/1231, a 33/1290, 9/1267 a obyčajové právo. Popri descendentov bolo možné povolať ako testamentárneho dediča k jednému podielu aj cirkev.

- b) Donačný majetok bol viazaný stále na *ius regium* (t. j. právo kráľa disponovať nehnuteľným donačným majetkom), a preto nemohlo byť pri ňom uznané dedičské právo v tom rozsahu, ako pri nedonačnom šľachtickom majetku. Pred rokom 1222 sa dedičské právo opieralo v donačných majetkoch o ustanovenia kráľa Kolomana, podľa ktorých dedili tento majetok len descendentí, bratia a ich potomkovia, inak sa vracal späť kráľovi. Po roku 1222 sa vyvíjalo dedičské právo väčšinou zákonnými

¹⁰⁸ Pozri: LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota v Bratislave 1946, s. 429 a nasl.

ustanoveniami. Dedili descendentí alebo bratia a ich potomkovia, ženy mali nárok na dievčenskú štvrtinu, ak takých nebolo, testamentárni dedičia (príbuzní, cirkev), ostatní zákonní dedičia dedili v donačných majetkoch len výnimočne (zákonný článok 9/1297). Boční príbuzní, až na výnimky, donačný majetok nededili. Keď nebol ani testament, dedil kráľ z titulu odúmrtie.

- c) Nadobudnutý majetok a hnutelnosti sa dedili:
- predovšetkým podľa testamentu, lebo týmto majetkom bolo možno veľmi skoro voľne disponovať a povolať k nemu testamentárnych dedičov,
 - inak podľa zákona, pričom nebol rozdiel medzi dedičmi mužskými a ženskými.

2.1.3 DEDIČSKÉ PRÁVO ZA ANJOUOVCOV

Až do konca XIII. storočia sa v oblasti dedičského práva posudzoval nedonačný a donačný majetok rozličným spôsobom, pričom rozdiel bol v tom, že:

- a) pri nedonačnom majetku mali zákonné dedičské právo všetci príbuzní a testovania voľnosť bola neobmedzená,
- b) pri donačnom majetku mali zákonné dedičské právo len descendentí, bratia a ich potomkovia a testovacie právo pôvodne nebolo. Pri nedonačnom majetku platil totiž tzv. princíp aviticity (dedovizenského majetku – dedovizne), pri donačnom majetku princíp *iuris regii* (právo kráľa disponovať nehnuteľným donačným majetkom), takže v prvom favorizovalo sa právo príbuzných, v druhom právo kráľovské.¹⁰⁹

Šľachta sa snažila dedičskú sústavu, platnú pre nedonačné šľachtické majetky rozšíriť aj na donačné, výrazom čoho bol spomenutý zákonný článok 9/1267, ktorý povolával bočných príbuzných aspoň vtedy, ak poručiteľ donačného majetku padol vo vojne; zákonný článok 26/1290 uznal testovacie právo vo veci donačného majetku; naopak, panovníci vyvíjali úsilie o rozšírenie *iuris regii* aj na nedonačný šľachtický majetok, t. j. o obmedzenie testovacej voľnosti a obmedzenie zákonného dedenia na descendentov a najbližších kolaterálov. Tento boj princípu aviticitného a *iuris regii* sa skončil víťazstvom posledného, a to za Anjouovcov, absolutistických panovníkov, ktorí sa vedeli inak postaviť proti nárokom šľachty ako slabí Arpádovci. Už Karol Róbert síce zaviedol prax, podľa ktorej sa ku každej testamentárnej dispozícii šľachtickým majetkom žiadal súhlas panovníka, čím sa testovacie právo veľmi obmedzilo, ale okrem toho obmedzil aj zákonné dedičské právo tým, že zaviedol inštitúciu prefekcie, ktorou umožnil, aby ženy ako testamentárni dedičia predišli bočných zákonných príbuzných, lebo prefekcia sa

¹⁰⁹ LUBY, Š.–FAJNOR, V.–ZÁTHURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Praha-Všehrd, 1935, s. 17.

povoľovala (ak bolo descendentov), i keď boli zákonní dedičia.¹¹⁰ Pochopiteľne, omnoho väčší význam malo opatrenie Ľudovíta Veľkého, ktorý, keď v roku 1351 potvrdil Zlatú bulu Ondreja II., vynechal z nej ustanovenie IV. článku a ustanovil, že majetok dedia descendenti, ak takýchto niet, boční príbuzní, a ak ani takýchto niet, prípadne majetok kráľovi bez ohľadu na testament alebo inú dispozíciu.¹¹¹

Na základe reformy Ľudovíta Veľkého vyvíjalo sa dedičské právo šľachtické ďalej právom obyčajovým, až nadobudlo podobu zakotvenú v Tripartite. V tejto podobe zostalo v podstate v platnosti až do roku 1848.

2.2 VERBÖCZYHO TRIPARTITUM (z r. 1514)

Ako už bolo uvedené vyššie, hlavným prameňom práva z doby pred rokom 1848 bolo Corpus Iuris Hungarici, ktorého najdôležitejšou časťou je Tripartitum Štefana Verböczyho z roku 1514.¹¹² Napriek úsiliu v tejto podobe kodifikovať obyčajové právo v Uhorsku, Tripartitum nebolo uzákonené a nestal sa z neho nikdy kódex. Vytvorenie Tripartita teda neznamenal koniec éry obyčajového práva v Uhorsku, ale len to, že nepísané obyčajové právo sa zmenilo na písané obyčajové právo.

Pri všeobecnej dominancii obyčajového práva v Uhorsku narastala tiež úloha súdnej praxe a judikatúry, čo sa prejavilo vo vydávaní zásadných a prejudiciálnych rozhodnutí kráľovskej kúrie (súdneho dvora). Ich zozbieranie a vydanie v systematickej zbierke nariadila Mária Terézia v r. 1768 a stalo sa tak v zbierke rozhodnutí kúrie pod názvom *Planum tabulare sive decisiones*, ktorá obsahovala judikatúru od r. 1723 a bola schválená kráľovnou i kúriou. Popri obyčajovom práve ako hlavnom prameni súkromného práva v Uhorsku existovali aj ďalšie právne pramene, z ktorých treba uviesť predovšetkým zákony, ktoré síce boli orientované najmä na sféru verejného práva, avšak od polovice 15. storočia sa začali postupne zameriavať aj na niektoré skupiny súkromnoprávných vzťahov. Ďalším prameňom súkromného práva bolo mestské právo, tvorené štatútmi, ktoré ako všeobecne záväzné normy vydávali mestá na základe kráľovských privilégií.¹¹³

Staré uhorské právo bolo právom stavovským; to znamená, že zeman (šľachtic), mešťan a poddaný podliehali rôznym právnym poriadkom. Preto v tomto období

¹¹⁰ LUBY, Š.: *Obyčajové právo a súdna prax. Civilistická štúdia zo slovenského práva*. Bratislava 1939, s. 123.

¹¹¹ MALÝ, K.–SIVÁK, F.: *Dějiny státu a práva v Československu. Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku*. Sv. 1., Vydavatel HK, 1992, s. 321.

¹¹² FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Heuréka 1998, s. 484.

¹¹³ LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné*. I. diel, 3. vydanie, Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 42.

rozlišujeme: šľachtické, meštianske a poddanské dedičské právo. Základnými inštitútmi, na ktorých spočívalo vtedajšie nejednotné feudálne uhorské súkromné právo, bola donatárna (donačná) a urbáriálna sústava a avicitný princíp.

Podstata donatárnej (údelnej) sústavy spočívala v tom, že kráľ udeľoval pôdu podľa panstva zemianskym rodinám, a tento údelný (donaciálny) majetok zostával v rukách rodiny až do vymretia vetví povolaných na nástupníctvo. Potom pripadol majetok späť korune, aby mohol byť predmetom nového údelu.

Donátorom, t. j. subjektom oprávneným na udeľovanie donácií, bol len panovník, keďže celá donačná sústava sa vyvinula ako základná inštitúcia štátu patrimonijného, v ktorom všetko právo pochádzalo od kráľa.

Donátorom, t. j. subjektom spôsobilým nadobudnúť donáciu mohol byť každý, lebo v dobe patrimonijného štátu nebol panovník nijako obmedzovaný v udeľovaní donácií, a preto mohol udeliť donáciu v zásade komukoľvek.

Predmetom donácie mohli byť hnutelnosti aj donačné práva. Do prvej skupiny patrili lesy, lúky, polia a podobne. K donačným právam patrili donačné privilégia. Udeliť bolo možné len majetok, ktorý patril pod *ius regium* – t. j. pod dispozičnú právomoc panovníka.¹¹⁴ Účinky donácie boli rôzne, a to ako v osobnom tak aj v majetkovom vzťahu.¹¹⁵ Vo vzťahu osobnom bola donácia pre donátara nobilitáciou – t. j. nadobudnutím šľachtictva, a to bez ohľadu na to, akého stavu bol donatár predtým. Ďalej donáciou nadobúdala donatár zemepanskú moc nad poddanými, usadenými na majetku, a to so všetkými atribútmi tejto moci. Vo vzťahu majetkovom znamenala donácia pre donátara nadobudnutie donačného vlastníctva, ktoré bolo právom dedičným, ale len pre potomkov, a to konkrétne len pre mužských potomkov.

Donačné vlastníctvo v dôsledku toho zaniklo vymretím mužských potomkov. Do obsahu donačného vlastníctva patrilo najmä právo dispozičné, t. j. právo predmet držať, užívať, požívať a vindikovať. Dispozičné právo bolo obmedzené, lebo len sám donatár mohol ním voľne disponovať, ale jeho dedič bol už povinný majetok zachovať ako zdedený a na dispozíciu s ním (okrem prípadu núdze) si musel vyžiadať súhlas príbuzných. Žiadna dispozícia sa nemohla dotknúť kráľovského práva na predmet. Aj scudzený donačný majetok vymretím rodu, ktorému bol udelený, vracal sa späť k panovníkovi bez ohľadu na to, komu práve patrila a ako ho nadobudol. Ak si ho nadobúdateľ chcel trvalo zaistiť, musel si k nadobudnutiu zaopatriť súhlas panovníka. Dedovizňou (*bona avicita*) bol majetok,

¹¹⁴ LUBY, Š.: *Príspevok k otázke donačného systému na Slovensku*. Bratislava: Právnická fakulta UK Bratislava 1937, s. 201.

¹¹⁵ LUBY, Š.: *Základy všeobecného súkromného práva*. 2. pozmenené a doplnené vydanie, Bratislava, 1947, s. 162.

ktorý zdedili descendentí od predkov zákonným dedením. Predpokladom zdedeného majetku bolo, aby pochádzal od predkov priamo alebo cez brata a aby majetok bol zdedený podľa zákona, a nie na základe testamentu alebo zmluvy. Aviticitný majetok sa považoval za spoločný majetok rodiny, t. j. majetok všetkých príbuzných, žijúcich a budúcich, pričom tento majetok po predkoch nástupca nemohol scudziť, a to ani za svojho života, ani pre prípad smrti, pretože majetok musel zostať v rodine, dokiaľ žil aspoň niektorý potomok predka nadobúdateľa. Aviticitný majetok dedili kolaterali (boční pokrvní príbuzní) bez obmedzenia na nejaký stupeň, kým svoje príbuzenstvo, zakladajúce ich dedičské nároky, mohli vôbec dokázať.¹¹⁶

Nadobudnutým majetkom bol potom všetok majetok, ktorý nespadal pod pojem aviticitný majetok. Pri dedení kolaterálov v nadobudnutom majetku sa rozoznával:

- a) majetok nadobudnutý po rodinnej delbe, ktorý kolateráli zásadne nededili,
- b) majetok nadobudnutý pred rodinnou delbou dedili kolateráli s výnimkou, že išlo o majetok donačný, ktorý sa zásadne udeľoval len donátárovi a jeho potomstvu.

Šľachtické dedičské právo

Šľachtické dedičské právo bolo upravené v Tripartite, zahŕňalo dedenie zo zákona, dedenie podľa posledného poriadku (druh závetu) a umožňovalo sa dediť aj z oboch týchto dôvodov súčasne. Prednostné postavenie pritom malo dedenie podľa posledného poriadku (dedenie zo závetu). Vyplýva to z toho, že podľa zákona sa dedilo len vtedy (t. j. výlučné dedenie zo zákona prichádzalo do úvahy), ak poručiteľ nezanechal závet, alebo ak bol tento neplatný, prípadne ak dedič dedičstvo odmietol, zriekol sa ho, bol „nehodný“ dediť, alebo ho poručiteľ vydedil, alebo poručiteľ síce závet zanechal, ale bol neplatný. Čiastočné dedenie zo zákona (popri dedení zo závetu) prichádzalo do úvahy najmä vtedy, ak sa poručiteľov závet týkal len časti jeho majetku alebo závet bol neplatný len sčasti. V takýchto prípadoch sa umožňovalo dediť z oboch dedičských titulov, pretože neplatila zásada platná v rímskom práve: *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* (po nikom nemožno dediť sčasti na základe závetu a sčasti na základe zákona).

¹¹⁶ LUBY, Š.-FAJNOR, V.-ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Praha-Všehrd, č. 17, 1935, s. 48.

A. Dedenie zákonné

Pri zákonnom dedení, ktoré sa opieralo o zákon alebo obyčajové právo, a nie o vôľu poručiteľa, sa utvorili dedičské triedy, takže sa rozoznávalo: dedenie potomkov, dedenie predkov, dedenie bočných príbuzných, dedenie manželky a dedenie fišku.¹¹⁷

Pri zákonnom dedení prvú triedu dedičov tvorili potomkovia poručiteľa. Medzi potomkami ako zákonnými dedičmi však nebola rovnoprávnosť, pretože niektoré časti pozostalosti patrili len mužským potomkom, ako napríklad donačné majetky, majetky kúpené, ktoré nadobúdateľ vyhradil mužskému potomstvu, zbrane, knihy a pečatné prstene, otcovský dom dostával *in natura* najstarší syn, ale musel vyplatiť ostatných podľa jeho hodnoty, a tiež rodinné listiny ostali v správe najstaršieho syna. Na druhej strane len ženským potomkom patrilo právo štvrtiny (*ius Quartalitii, ius quartae puellaris*) ako zvláštny dedičský podiel. Právo štvrtiny bolo zrušené zákonným článkom 15/1848. Naopak, potomkom oboch pohlaví patrili: donačné majetky, ktoré boli podľa privilégia deliteľné v potomstve oboch pohlaví, materské majetky i vtedy, ak boli zdedené, majetky hnuteľné a hotové peniaze, nehnuteľnosti, ktoré sa pokladali za prezentáciu peňazí, t. j. nehnuteľnosti kúpené alebo nadobudnuté záložným právom, nehnuteľnosti zaisťujúce právo štvrtiny a nehnuteľnosti nadobudnuté rozsudkom odsudzujúcim pre väčšie násilie alebo trestný čin.

Predkovia tvorili pri zákonnom dedení druhú triedu dedičov, t. j. keď nebolo dedičov prvej triedy (potomkov). Predkovia nikdy nededili donačný majetok. V tretej triede, t. j. ak nebolo dedičov prvej triedy (potomkov) a ani dedičov druhej triedy (predkov), potom dedili boční príbuzní (*collaterales*). Pri dedení bočných príbuzných sa rozoznávalo dedenie dedovizne a majetku nadobudnutom. Vdova bola v dedičskom práve vždy preferovaná pred vdovcom. Vdova dedila aj vtedy, ak boli dediční potomci, lebo konkurovala ich dedičskému právu. Vdova dedila z tohto titulu: snubný prsteň a parádny oblek manželov a záprah, polovicu žrebčince, jeden detský podiel z nadobudnutých záložných práv manžela a jeden detský podiel zo všetkých hnuteľností manžela s výnimkou zbraní, kníh a pečatného prsteňa. Ak manžel zomrel a nezanechal potomkov ani testament, dedila všetky hnuteľnosti.¹¹⁸ Novým vydajom vdova strácala svoje požíviacie právo, ale mohla namiesto toho žiadať, aby jej bola daná z pozostalosti primeraná výbava. Dedenie štátu (*successio fisci regii*) nastupovalo, ak neboli iní zákonní dedičia, ani dedičia ustanovení. Všetok majetok dedil z titulu odúmrtie kráľ, neskoršie štát.

¹¹⁷ HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do r. 1945*. I. diel, Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 1996, s. 206 a nasl.

¹¹⁸ KRČMÁŘ, J.: *Právo dědické*. Praha, Věhřd, 1919, s. 35.

B. Dedenie podľa posledného poriadku

Posledný poriadok bol právny úkon poručiťa, ktorým poručiťa disponoval svojím majetkom pre prípad smrti. Dedenie podľa posledného poriadku bolo známe odvtedy, odkedy bolo uznané súkromné vlastníctvo, teda už od doby sv. Štefana. Uhorské feudálne právo poznalo ako formu posledného poriadku: závet (testament) a kodícil (ktorý dnešnému právu nie je známy), a okrem toho dedičskú zmluvu (ktorú súčasné právo tiež nepozná).¹¹⁹ Závet (testament) ako posledný poriadok bol jednostranný právny úkon poručiťa, ktorý musel vyhovovať určitým obsahovým a formálnym náležitostiam. Pôvodne bola forma závetov (testamentov) upravená zásadami, recipovanými z rímskeho a kanonického práva. Až zák. čl. 27/1715 upravil formálne náležitosti testamentov, pričom rozoznával náležitosti spoločné a náležitosti osobitné, podľa jednotlivých druhov testamentov.

Testamenty sa rozlišovali podľa stavu poručiťa (šľachtické, meštianske, poddanské), pretože pre príslušníkov stavov boli predpísané rozličné formy testovania.¹²⁰

K náležitostiam závetu (testamentu) patrili spôsobilosť osoby zriadiť testament – vek 12 rokov, zdravý rozum, spôsobilosť dediť, pravá, vážna a slobodná vôľa a dispozičné právo s majetkom. Svedkovia museli byť zásadne toho istého stavu ako poručiťa. Testament bol platný len vtedy, keď sa zachovali jeho obsahové a formálne náležitosti a aj po smrti poručiťa sa plnili podmienky jeho účinnosti. Rozlišoval sa: súkromný šľachtický testament a verejný šľachtický testament. Okrem toho sa mohli zriadiť aj privilegované testamenty, napr. dobročinný testament, vojenský testament a testament zriadený v čase moru. Tieto testamenty bolo možné zriadiť ako písomné formou holografnej listiny bez svedkov, t. j. tak, že poručiťa sám vlastnoručne testament napísal a podpísal. Výsadné závetý mohli byť urobené aj ústne pred dvoma svedkami.

Najstaršie právo poznalo aj kodícil (*codicillus*) ako posledný poriadok doplnujúci alebo vedľajší, tak ako ho poznalo recipované rímske právo, ktoré cirkevné súdy v tejto oblasti zovšeobecňovali a udomácnili. Zák. čl. 27/1715 priblížil kodícil a testament natoľko, že aj pre kodícil predpísal všetky obsahové a formálne náležitosti stanovené pre testament. Rozdiel bol len v počte potrebných svedkov a v tom, že v kodícile bolo možné disponovať len určitou menšou časťou majetku.¹²¹

¹¹⁹ LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1944, s. 516.

¹²⁰ LUBY, Š.–FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Praha-Všehrd, č. 17, 1935, s. 86.

¹²¹ SVOBODA, E.: *Dědické právo*. Praha, 1921, s. 29.

Meštianske dedičské právo

Meštianske dedičské právo vzniklo na základe privilégií, ktoré dostávali mestá od počiatku kolonizácie a zakladania miest, a preto malo povahu partikulárneho práva. Mestské právo tvorili tzv. štatúty, ktoré ako všeobecne záväzné normy vydávali mestá na základe kráľovských privilégií. Princípy dedičského práva mestá prevzali najmä z práva tej oblasti, odkiaľ prisťahovalci prichádzali. V najstaršej dobe poznali len zákonné dedenie, až neskoršie po uznaní testovacej slobody, aj dedenie podľa posledného poriadku.

K určitej unifikácii meštianskeho dedičského práva došlo za kráľa Žigmunda na konci 15. stor., keď vtedajšie tavernikovské mestá (Budín, Pešť, Bratislava, Košice, Prešov, Trnava, Bardejov a Šoproň) unifikovali svoje právo v zbierke tavernikovského práva: *Articuli Iuris Tavernicalis*. Z toho istého obdobia pochádza aj zbierka *Velusta iura civitatum seu iura civilia*, ktorá obsahuje aj dedičské právo. Nové zmeny priniesol zákonný článok 117/1659, ktorý meštianske dedičské právo čiastočne priblížil právu šľachtickému.¹²²

Zákonné dedenie poznalo dedičské triedy a vyzeralo asi takto: V prvej triede dedili descendenti (rovnako muži ako ženy) a manželka, v druhej triede dedili ascendenti a boční príbuzní (muži a ženy rovnako) podľa toho, či išlo o majetok avicitný alebo nadobudnutý (avicitný majetok dedila tá vetva, od ktorej prešiel na poručiteľa, nadobudnutý majetok dedili príbuzní podľa blízkosti vetvy a stupňa).

Testamentárne dedenie prichádzalo do úvahy len vtedy, ak ho mestské právo toho ktorého mesta vôbec pripúšťalo, a keď sa pripúšťalo, bolo v rôznych smeroch obmedzené, napr. testamentárne dedenie sa vzťahovalo len na hnuťelný majetok. Forma meštianskeho testamentu (*testamentum civicum*) bola verejná alebo súkromná. Verejný testament písomný alebo ústny sa robil pred mestskou radou, alebo pred jej dvoma vyslanými členmi a notárom, testament sa zaprotokoloval a uložil do archívu. Súkromný testament spísal poručiteľ pred piatimi svedkami a bol nimi podpísaný. Poručiteľ o ňom vyhlásil, že obsahuje jeho poslednú vôľu ohľadom hnuťelného majetku pre prípad smrti.¹²³

Odúmrt po mešťanovi, ktorý nezanechal ani zákonných ani testamentárnych dedičov, patrila mestu.

¹²² HUBENÁK, F.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska do r. 1918*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 1996, s. 385.

¹²³ TILSCH, E.–SVOBODA, E.: *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha, Věhrd, 1925, s. 117.

Poddanské dedičské právo

Pri zákonomnom dedení sa utvorili postupne aj tu, podobne ako aj v iných dedičskoprávnych systémoch známe dedičské triedy, t. j. rozoznávalo sa: dedenie potomkov, dedenie predkov, dedenie bočných príbuzných, dedenie manželky a dedenie fišku.

Zákonné dedenie vyzeralo pravdepodobne takto: V prvej skupine dedili všetok majetok – teda zdedený aj nadobudnutý – potomkovia (muži aj ženy rovnako), a to s obmedzením, že dcéry, ktoré sa vydali za života otca, mali nárok na podiel z hnuteľného majetku, pričom jeho vydanie mohli žiadať už pri vydaji. Z nadobudnutého majetku mohli požadovať len výbavu. Ak poručiteľ nemal potomkov, dedil polovicu nadobudnutého majetku pozostalý manžel. Zdedený majetok dedili kolateráli. Keď neboli, tak dedili tento majetok rodičia poručiteľa.¹²⁴

Zákonné dedenie bolo len náhradné, preto podľa zákona sa dedilo len vtedy, ak poručiteľ nezanechal posledný poriadok, alebo ak bol neplatný, alebo ak dedenie podľa posledného poriadku sa nemohlo uskutočniť, lebo dedič sa dedičstva zriekol, odmietol ho alebo bol nespôsobilý dediť, alebo bol vydedený.¹²⁵

Zákonné dedenie nastupovalo tiež len vtedy, ak poručiteľ nedisponoval určitým majetkom, alebo ak posledný poriadok nebol platný vzhľadom na určitú časť majetku a pod., v patričnej miere dedilo sa podľa zákona, lebo v našom práve neplatila zásada: *meno pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*.¹²⁶

Dedenie podľa posledného poriadku (*testamentu colonicale*) záviselo od priznania dispozičného práva k majetku. Podľa Tripartita nadobudnutý hnuteľný majetok z polovice a zdedený nehnuteľný a hnuteľný majetok v celosti patrili pod voľnú dispozíciu poddaného. Polovicu nadobudnutého nehnuteľného majetku nemohol poddaný testovať, lebo tento majetok dedil zo zákona a neopomenuteľne zemepán.¹²⁷

Novú úpravu dostalo zákonné poddanské dedičské právo zákonným článkom 9/1836 a zákonným článkom 8/1840, ktorým získal poddaný dispozičné právo k majetku, takže už mohol testovať o všetkom svojom majetku (nie s obmedzením, ako bolo uvedené).

V takej podobe zostalo dedičské právo v platnosti v podstate až do roku 1848.

¹²⁴ LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota, 1944, s. 516.

¹²⁵ KRČMÁŘ, J.: *Základy přednášek o právu občanském. Právo dědické*. Praha, Všehrd, 1926, s. 97.

¹²⁶ SIVÁK, F.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska do roku 1918*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1998, s. 70 a nasl.

¹²⁷ HUBENÁK, L.: *Právne dejiny Slovenska do r. 1945*. 1. diel, Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 1996, s. 203.

2.3 DEDIČSKÉ PRÁVO PO ROKU 1848

Zásadné zmeny zaznamenalo dedičské právo reformami v roku 1848.

Ukutočnené reformy odstránili hlavné rozdiely medzi avicitným a nadobudnutým majetkom, aj medzi majetkom vyhradeným mužom a ženám. Vyhlásením právnej rovnosti obyvateľstva sa odstránili základy pre rozoznávanie majetku šľachtického, meštianskeho a urbárskeho, čím sa vytvorili predpoklady na vytvorenie jednotného dedičského práva bez ohľadu na pohlavie a rodové výsady.¹²⁸

V dôsledku revolučných udalostí v r. 1848 došlo v Uhorsku k zrušeniu základných princípov celého feudálneho súkromného práva. Reformami zrušený bol najmä systém donačný, urbáriálny a avicitný (zákonným článkom 15/1848 a zákonným článkom 9/1848), čím sa vlastne odstránilo celé súkromné právo založené na Tripartite a *Corpus Iuris Hungarici*. Keďže súkromné právo sa do roku 1848 opieralo v najväčšej miere o donačnú sústavu a sústavu dedovizentstva, mali opatrenia z r. 1848 za následok takpovediac úplné odstránenie súkromného práva.

Toto *vacuum iuris*¹²⁹ mal vyplniť nový občiansky zákonník, preto ešte v r. 1848 bol vydaný zákonný článok 15/1848, ktorý nariadil, aby ministerstvo vypracovalo návrh tohto občianskeho zákonníka. Cieľom kodifikácie malo byť zreformovanie súkromného práva, aby vyhovovalo novému stavu, ktorý sa utvoril zrušením poddanstva, princípu avicity a šľachtického práva.¹³⁰ Nielenže sa tak nestalo, ale v dôsledku Bachovho absolutistického režimu bolo v Uhorsku zavedené rakúske súkromné právo, teda od 1. mája 1853 začal platiť aj v Uhorsku Všeobecný rakúsky občiansky zákonník (ABGB) z r. 1811 a ďalšie súkromnoprávne zákony. Tento stav trval len do roku 1860, keď sa obnovila platnosť uhorského obyčajového práva. Vzhľadom na to, že rakúske právo sa už nedalo celé bezo zvyšku odstrániť, bolo treba určiť rozsah a spôsob reštitúcie uhorského práva. Touto úlohou bola poverená Judexkuriálna konferencia v r. 1861.¹³¹

¹²⁸ LUBY, Š.: Slovenské obyčajové právo a súdna prax. in *Právny obzor* 21, 1938, s. 53.

¹²⁹ MALÝ, K a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1997, s. 226.

¹³⁰ Sústava donačná a princíp avicitný zrušil zákl. čl. 15/1848 a pomer urbáriálny bol zrušený zákl. čl. 9/1848.

¹³¹ Rakúske právo nebolo síce jednoznačne a výslovne odmietnuté ako absolutistický oktroj, bolo to však len s ohľadom na snahy o kompromis (vyrovnanie) medzi rakúskym dvorom a uhorskými politickými elitami. V záujme kompromisu v ústavnoprávnej rovine bolo v roku 1861 dosiahnuté vyrovnanie, ktorému sa hovorí „súkromnoprávne“, hoci presnejšie by bolo jeho označenie ako „právne“, keďže sa netýkalo iba súkromného práva. Uhri dosiahli to, čo bolo skôr prejavom národnej a štátnej hrdosti než racionálneho prístupu k právnemu: opustili právnú istotu moderného písaného práva a uprednostnili medzerovité a nejasné uhorské právo. Tento nedostatok mali odstrániť Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie a spolu s neskoršou normotvornou činnosťou uhorského parlamentu a judikatúrnou decéznou silou Kúrie (najvyššieho súdu).

Dočasné súdne pravidlá namiesto úplnej právnej kontinuity s rokom 1848 zaviedli „reštauráciu“, obnovu uhorského právneho poriadku. Nepristúpili však k tejto reštaurácii absolútne, ale uznávajú potrebu „doplnení“, teda zmien, a to paradoxne v podobe čiastočnej právnej kontinuity s právnym poriadkom

Judexkuriálna konferencia z roku 1861. Dočasné súdne pravidlá

Ako sme už uviedli, reformy z roku 1848 odstránili takmer celé staré základy súkromného práva, ktoré sa dovtedy zakladalo na práve donačnom, princípe avicity a na inštitúcii urbárskeho systému. Uvedenými zásahmi tak vznikla medzera v právnej úprave dedičského práva, ktorá bola síce na čas zaplnená zavedením rakúskeho dedičského práva, ale vždy tu, práve vzhľadom na uvedené, existovala potreba vytvoriť celkom nový systém dedičského práva.¹³² Reforma z roku 1848 bola totiž jednostranná, zbúrала vtedajšie právo, ale zákonodarstvo z r. 1848 sa nepostaralo o to, aby súkromné právo bolo vybudované znova na moderných princípoch, čiže reforma nezaviedla následne právo nové, pričom zásahy reformy z r. 1848 a nasledujúcich rokov boli najmä v dedičskom práve také radikálne a také rozsiahle, že bolo nevyhnutné vytvoriť celkom nový systém dedičského práva.

Za účelom riešenia tohto neutešeného stavu uhorského súkromného práva bola zvolaná tzv. judexkuriálna konferencia, ktorá sa skladala z významných učencov a praktikov práva celej krajiny.¹³³ Konferencia mala riešiť otázku obnovy starého práva (samozrejme, prihliadajúc k zmenám z r. 1848) a otázku jeho používania do času kodifikácie.

Konferencia sa konala od 23. januára do 4. marca 1861 a uzniesla sa na Dočasných súdnych pravidlách. Tieto sa mali stať zákonníkom, ale nakoniec ich uzákonenie nebolo možné z formálnych dôvodov.

Dočasné súdne pravidlá v oblasti dedičského práva vykonali viacero rozsiahlych zásahov, ktoré zväčša zostali v platnosti až do prijatia Občianskeho zákonníka v roku

naoktrojovaným v Uhorsku počas Bachovho absolutizmu. Dočasné súdne pravidlá svojimi na viacerých miestach použitými formuláciami („zostáva zachované“) len potvrdili pretrvávajúcu kontinuitu niektorých rakúskych právnych predpisov. To znamená, že bez ohľadu na skutočný úmysel Judexkuriálnej konferencie a na hodnotenie neoabsolutistického právneho poriadku, už samotným uznaním kontinuity týchto vybraných právnych predpisov (aj s vykonávacími nariadeniami) zrejme došlo k recepcii obdobného účinku prekvalifikovania „rakúskeho práva“ na „uhorské právo“ a určite aj k jeho dodatočnej legitimizácii a legalizácii.

Prikláňame sa k názorom uvádzaným v literatúre, ktoré konštatujú, že Dočasné súdne pravidlá boli nástrojom reštaurácie, a teda nie *stricto sensu* kontinuity uhorského právneho poriadku. Naopak, boli nástrojom zachovania právnej kontinuity niektorých pôvodne rakúskych právnych úprav, za súčasne široko koncipovaného zachovania kontinuity nadobudnutých práv, právnych vzťahov a právnych skutočností, ktorým právne účinky priznávalo právo platné na území Uhorska do roku 1861. Toto riešenie vyplývalo nakoniec i z kompromisnej povahy Dočasných súdnych pravidiel. Vid: GÁBRIS, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Wolters Kluwer (Iura Edition), s. 197–200.

¹³² BEŇA, J.: *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 2001, s. 18 a nasl.

¹³³ LUBY, Š.: dielo citované v pozn. č. 1, s. 452.

1950, najmä neobnovilo sa v plnej miere tradičné, stavovsky členené (partikulárne) dedičské právo, ale vytvorili sa zväčša úplne nové pravidlá.

Dedenie zo zákona bolo upravené v § 1–18 I. časti Pravidiel. Platilo, že nemanželské dieťa nepožíva dedičské právo po svojom otcovi ani jeho príbuzných. Dedilo len po matke a jej príbuzných, prípadne namiesto matky. Naproti tomu osvojené dieťa dedilo aj po pokrvných príbuzných, aj po osvojiteľovi.

Dočasné súdne pravidlá nanovo formulovali jednotlivé dedičské triedy: v prvej triede dedili descendentí, v druhej ascendentí (vetvový majetok podľa vzkriesenej stredovekej zásady *materna maternis, paterna paternis*) a manžel/manželka (nadobudnutý majetok automaticky dedil v prvom rade pozostalý manžel alebo manželka). Nasledovala tretia trieda – bočných príbuzných, a to bez obmedzenia príbuzenského stupňa, čím bol vytvorený neobmedzený systém tzv. parentel, pričom bližšia parentela vylučovala vzdialenejšiu parentelu (napr. potomkovia starého rodiča vylučovali parentelu potomkov prastarého rodiča). V jednotlivých parentelách sa dedilo spoločne a skupinovo. Ak vetvový majetok nemal kto dediť, len vtedy majetok stratil vetvový charakter a mohol ho dediť manželský partner.

Nešlo teda už o rozlišovanie majetkov mužskej vetvy a oboch vetiev, ako ich poznalo uhorské právo do roku 1848; toto nové rozlišovanie medzi vetvovým a nadobudnutým majetkom už nepredstavovalo obmedzenie nakladania s týmto majetkom alebo jeho nadobúdania, ale iba obmedzenie dedenia manželského partnera v prípade bezdetného manželstva. To znamená, že počas života manželských partnerov ich táto kategorizácia majetkov vôbec neobmedzovala v dispozícii s majetkom a stávala sa relevantnou až v okamihu úmrtia manželského partnera v bezdetnom manželstve.¹³⁴

Zásadnou zmenou bolo dedičskoprávne zrovnoprávnenie mužských a ženských potomkov. Nerovnoprávnosť však stále pretrvávala (medzi mužmi a ženami, ako aj medzi šľachticmi a nešľachticmi) v rámci úpravy tradičných uhorských inštitútov vdovského dedenia, vdovského práva a dievčenského práva.

Vdovské dedenie sa týkalo iba šľachtických vdov a znamenalo dedenie snubného prsteňa, mužovho obleku, záprahu, polovice žrebcínov a jedného detského podielu z nadobudnutého majetku.

Vdovské právo sa obdobne pôvodne týkalo iba šľachticov, ale postupne sa rozšírilo aj na iné spoločenské vrstvy. Znamenalo právo vdovy zostať žiť na majetku poručiteľa a mať k nemu požívacie právo. Toto právo vdova mala do roku 1687 na celom

¹³⁴ GÁBRIŠ, T.: *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Wolters Kluwer (Iura Edition), 2014, s. 131 a nasl.

poručiteľovom majetku, po tomto roku už len na aviticitnom majetku, lebo nadobudnutý majetok dedila. Poručiteľ sa vdovskému právu mohol vyhnúť obmedzením tohto práva alebo jeho vykúpením, a to v poslednom poriadku. Obmedzenie však mohli žiadať aj zákonní dedičia – na mieru zabezpečujúcu slušnú výživu vdovy, prípadne ak išlo o nevlastnú matku (macochu), na ešte nižšiu úroveň. Vetvový dedič vo vzťahu k neskoršej kategórii vetvového majetku nemal právo požadovať obmedzenie vdovského práva. Vdovské právo na druhej strane neprislúchalo manželke, ktorá bola vinná, že svojho manžela opustila, a ďalej vdove, ktorá sa opätovne vydala.

Dievčenské právo (vlasové, panenské, *ius capillare*) bolo obdobne ako vdovské právo užívacím a požívacím právom vytvoreným v prospech dcér. Zásadne bol tento inštitút v Dočasných súdnych pravidlách zrušený, ale zachoval sa pre prípady fideikomisárneho majetku, ak zverenstvo koncentrovalo vlastnícke právo k rodovému majetku v rukách mužského člena rodu na úkor dcér (potomkov ženského pohlavia).

Dedenie zo zákona nastupovalo až vtedy, ak poručiteľ nezanechal posledný poriadok. Dočasné súdne pravidlá obnovili platnosť dovtedajšej právnej úpravy posledných poriadkov v podobe zák. čl. XXVII/1715 o formálnych náležitostiach závetov. Pri dedení zo závetu však Pravidlá po prvýkrát v krajiniskom práve (v mestskom bol prítomný už skôr) upravili povinný diel. Na rozdiel napríklad od rakúskeho práva ho však priznávali nielen potomkom, ale aj predkom, a to vo výške jednej polovice ich zákonného dedičského nároku. Povinný diel pritom obmedzoval poručiteľa už počas života – nemohol svoj majetok zmenšiť viac ako o polovicu, inak mohli jeho neopomenuteľní dedičia žiadať súdny sekvester (uzáveru), teda súdny zákaz adresovaný márnratnému vlastníkovi (budúcemu poručiteľovi) nakladať s majetkom v rozpore so záujmami dedičov. Opäť sa tu takto potvrdzuje snaha o právne zabezpečenie dedičského práva rodových príslušníkov, a to aj za cenu obmedzenia spôsobilosti voľne nakladať s majetkom počas života vlastníka-poručiteľa pod zámenkou obvinenia z márnratnosti.¹³⁵

Obdobne po smrti poručiteľa, ak poručiteľ počas života daroval väčšiu časť svojho majetku, než akú zanechal ako pozostalosť v prospech dedičov, dedičia mohli požadovať doplnenie dedičstva od obdarovanej osoby tak, aby dedič dostal plnú hodnotu svojho povinného dielu vypočítaného z hodnoty dedičstva určenej po započítaní darov poskytnutých tretím osobám poručiteľom počas jeho života. Dedič mal teda nárok na doplnenie svojho povinného dielu od obdarovaného. V prípade, že by obdarovaných bolo viac, boli povinní hradiť schodok v opačnom poradí, v akom boli obdarovaní, t. j. posledný

¹³⁵ GÁBRIŠ, T.: *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Wolters Kluwer (Iura Edition), 2014, s. 130 a nasl.

obdarovaný doplnil povinný diel dedičov ako prvý, a iba ak by vrátenie daru (jeho hodnoty) nestačilo na doplnenie povinného dielu neopomenuteľného dediča, potom prechádza povinnosť doplniť dedičstvo na predposledného obdarovaného a následne spätne až k prvému obdarovanému.

Inštitúty vydedenia a dedičskej nespôsobilosti v Pravidlách vychádzali z úpravy v Opus Tripartite, v tituloch I: 52 a 53. Odúmrtí pripadala fisku. V období dualizmu následne došlo k úprave formálnych náležitostí posledných poriadkov, resp. právnych úkonov *mortis causa* – závetu, privilegovaného závetu, kodicilu, dedičskej zmluvy a darovania *mortis causa* v zák. čl. XVI/1876 a naň nadväzujúcich vykonávacích právnych predpisoch (notársky poriadok z roku 1874, nariadenie ministra spravodlivosti č. 27564 z roku 1887).¹³⁶

Zákonný článok XVI z roku 1876 rozoznával závetý verejné (tie sa zriaďovali pred verejným notárom alebo okresným súdom) a súkromné. Súkromné delil na písomné, ústne a písomné súkromné závetý uložené u verejného notára. Osobitným druhom súkromných závetov boli závetý výsadné (privilegované) – v prospech potomkov alebo manžela. Tie bolo možné zriadiť aj bez svedkov, ak bol závet holografný (vlastnoručne napísaný) a zriadený v prípade moru, plavby loďou na šírom mori či v čase vojny. Privilegovaný závet však platil, iba ak porúčiteľ zomrel do troch mesiacov od skončenia morovej nákazy či vojny alebo od dorazenia do prístavu.

Kodicily na rozdiel od závetov neobsahovali ustanovenie dediča, ale len iné opatrenia – napríklad zriadenie odkazu. Platné právo totiž rozoznávalo dediča a odkazovníka – dedič bol univerzálnym právnym nástupcom porúčiteľa, odkazovník iba singulárnym. Odkazovník neniesol bremená pozostalosti a za dlhy porúčiteľa ručil len v druhom rade – pokiaľ ich nebolo možné vymôcť od dedičov, a aj to len do výšky odkazu. Dedič, samozrejme, takisto zodpovedal za porúčiteľove dlhy len do výšky dedičstva, prípadne vôbec nemusel dedičstvo prijať.¹³⁷

Osobitná bola úprava dedenia po cirkevných osobách – príslušníkoch katolíckej alebo pravoslávnej cirkvi, kde platil tzv. tretinový systém, podľa ktorého tretinu dedila cirkev, tretinu príbuzní a tretinu chudobní, prípadne v závislosti od postavenia v hierarchii a od vierovyznania sa tieto tretiny mohli priznávať rôznym subjektom (napr. tretina štátu).¹³⁸

¹³⁶ Tamtiež, s. 207.

¹³⁷ LUBY, Š.: *Základy všeobecného súkromného práva*. III. vydanie, Šamorín: Heuréka, 2002, ISBN 80-89122-00-0, s. 246.

¹³⁸ Luby, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 527–529.

Judexkuriálna konferencia v ustanoveniach § 1 – 18 Dočasných súdnych pravidiel, vytvorila celkom nový systém dedičského práva. Úprava dedičského práva daná Dočasnými súdnymi pravidlami upravovala dedičské právo na území Slovenska až do roku 1918 a po vzniku Česko-Slovenska v r. 1918 v podstate aj naďalej na základe recepcnej normy číslo 11/1918 Zb., podľa ktorej platilo na území Česko-Slovenska skoršie občianske právo: v Čechách platil Rakúsky všeobecný občiansky zákonník a na území Slovenska uhorské obyčajové právo, teda právna úprava daná Dočasnými súdnymi pravidlami.

2.4 DEDIČSKÉ PRÁVO OD ROKU 1861 DO ROKU 1918

Napriek pôvodnému zámeru Dočasné súdne pravidlá neboli uzákonené a ich právna záväznosť sa odvodzovala z moci obyčajového práva, ktoré tieto pravidlá recipovalo. Tak sa obnovila platnosť starého uhorského feudálneho práva so zohľadnením zmien vyplývajúcich z obsahu zákonných článkov prijatých v marci 1848. Zo zavedeného rakúskeho práva zostali v platnosti ustanovenia Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníka, týkajúce sa prevodu nehnuteľností, pozemkovo-knižného práva zavedeného v r. 1855, ako aj banského práva. V r. 1861 tak v Uhorsku čiastočne znova platilo pôvodné právo. Pre úplnosť treba dodať, že v Sedmohradsku nenadobudli Dočasné súdne pravidlá platnosť, tam aj naďalej platil Všeobecný rakúsky občiansky zákonník.

V Uhorsku tak v tomto období platilo dvojaké súkromné právo, a to:¹³⁹

1. v tzv. užšom Uhorsku platili staré uhorské zákony s doplnkami ustanovenými v Dočasných súdných pravidlách z judexkuriálnej konferencie a tie pravidlá Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníka, ktoré súviseli s nariadením o pozemkových knihách, a
2. v sedmohradských častiach Uhorska platil Rakúsky všeobecný občiansky zákonník.

Uhorské súkromné právo následne dopĺňali zákony súkromnoprávneho charakteru vydané po r. 1867, ktoré platili na celom území Uhorska.

Keď skúmame pramene úpravy dedičského práva v tomto období, je potrebné si uvedomiť, že staré uhorské súkromné právo nebolo kodifikované v jednotnom občianskom zákonníku napriek tomu, že na prípravách uhorského občianskeho zákonníka sa pracovalo už niekoľko rokov. Prvá úplná osnova vyšla už v r. 1900, druhá osnova v rokoch 1913, 1915, ale k jeho vydaniu nikdy nedošlo, a tak základným prameňom práva, a teda aj

¹³⁹ SVOBODA, E.: *Dědické právo*. Praha: Kompas 1946, s. 118.

dedičského práva v tomto období, bolo stále uhorské obyčajové právo a zákony súkromnoprávneho charakteru vydané po r. 1867, a to najmä:

- zákonný čl. 16/1876 o formálnych náležitostiach závetov, dedičských zmlúv a darovaní pre prípad smrti,
- zákonný čl. 16/1894 o pozostalostnom pokračovaní.

Návrh z roku 1900 znamenal pre oblasť dedičského práva značný posun, a to najmä v tom, že sa nerozlišovalo medzi zdedeným a nadobudnutým majetkom, a aj to, že už neexistoval nekonečný rad dedičov, ale skupiny dedičov mali byť obmedzené iba po potomkov prastarých rodičov. Naďalej sa však zachovalo rozlišovanie závetov na verejné, súkromné a privilegované. Zachoval sa aj inštitút dedičskej zmluvy, tá sa však pripúšťala iba v prípade manželov a snúbencov. Samostatný inštitút kodicilu návrh nepoznal, upravoval iba legát (odkaz) ako konkrétny typ kodicilu. Návrh nepoznal vdovské dedenie a vdovské právo upravil do podoby povinného dielu vdovy spočívajúceho v užívacom práve na polovicu pozostalosti. Zároveň však rovnaké právo priznal aj vdovcovi. Dá sa teda konštatovať, že z roku 1900 vykazuje známky zásadnej modernizácie uhorského práva, a to nielen v porovnaní s tradičným uhorským právom spred roku 1848, ale aj v porovnaní s právom platným v období do roku 1900. Podstatnými zmenami vo vzťahu k právu platnému v roku 1900 boli poznačené hlavne oblasti dedičského práva a rodinného práva.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Návrh Občianskeho zákonníka z roku 1900 obsahoval úpravu zákonného dedenia a dedenia podľa posledného poriadku (vrátane dedičských zmlúv). Jednotlivé triedy pri zákonnom dedení predstavovali deti poručníka, manžel, rodičia a ich potomkovia, starí rodičia a ich potomkovia, prastarí rodičia a ich potomkovia. Navrhovalo sa teda obmedziť neobmedzené parentálne dedenie, ktoré zaviedli dočasné súdne pravidlá. V prípade, že žiaden zo zákonných dedičov nežil, pozostalosť mala pripadnúť fisku.

Tretí titul osnovy Občianskeho zákonníka o závetnom dedení upravoval problematiku zriadenia závetu tak, že rozlišoval jednak verejný závet, ktorý mohli zriaďovať pred notárom vo forme notárskej zápisnice aj maloletí od veku 14 rokov, ďalej súkromný závet, ktorý však mohli zriaďovať až osoby od veku 18 rokov (pre súkromný závet uložený u notára sa používalo v návrhu označenie „verejný závet“), a, napokon, zachované boli aj prípady privilegovaných závetov, označených ako záveti mimoriadnej formy, ktoré platili, len ak ich zriaďovateľ zomrel do troch mesiacov po ich zriadení. Ďalej návrh upravoval určenie dediča, náhradného dediča, problematiku odkazu, straty platnosti závetu, vykonania závetu a problematiku spoločného závetu. Spoločný závet bol prípustný len pre manželov alebo snúbencov – mohol mať buď písomnú súkromnú podobu, alebo mohol byť zriadený vo verejnej forme.

Štvrtý titul upravoval problematiku dedičských zmlúv – tie sa po novom mali pripúšťať iba medzi manželmi alebo snúbencami. V piatom titule sa nachádzala úprava povinného dielu – ten mal v prípade potomka predstavovať polovicu jeho zákonného podielu, v prípade manžela mal spočívať v užívacom práve na polovicu dedičstva a v prípade rodičov predstavoval polovicu z toho, čo poručník od nich alebo ich predkov dostal za posledných 32 rokov (typické stredoveké uhorské časové ohraničenie), maximálne však vo výške polovice dedičstva.

Záverom poslednej časti návrhu Občianskeho zákonníka nakoniec upravoval právne účinky dedičskej postupnosti, konkrétne otázku, kedy dedičstvo prechádza na dediča – v tejto otázke návrh určil, že ide o okamih smrti poručníka. Návrh teda nepoznal *haereditas iacens*, ktorú nepoznalo uhorské právo ani v podobe zavedenej v Pravidlách. Napokon tento posledný titul upravoval aj právne postavenie dediča vo vzťahu k spoludedičom, veriteľom poručníka a k nepravému dedičovi, resp. neoprávnenému držiteľovi pozostalosti.

Medzi prameňmi práva mala významné miesto aj judikatúra (a to práve vzhľadom na to, že základom uhorského práva bolo obyčajového právo), a to konkrétne rozhodnutia kráľovskej kúrie, a to najmä občianskoprávne rozhodnutia. Úradná zbierka starých kuriálnych rozhodnutí *Planum Tabulare sive decisiones curiales* bola zostavená zvláštnou komisiou na základe nariadenia Marie Terézie zo dňa 14. novembra 1768 a obsahovala rozhodnutia od roku 1723. Hlavným prameňom práva v tomto období zostávajú najmä Dočasné súdne pravidlá judexkuriálnej konferencie z r. 1861.

Vzhľadom na to, že po reforme z roku 1848 zostali zo starého dedičského práva len celkom malé nepoužiteľné časti, judexkuriálna konferencia vytvorila v ustanoveniach Dočasných súdnych pravidiel celkom nový systém dedičského práva. Dočasné súdne pravidlá upravovali dedičské právo v ustanoveniach I. časti v § 1–18.¹⁴¹

Typickým pre návrh z roku 1900 bolo najmä to, že vykazoval známky zásadnej modernizácie uhorského práva, a to nielen v porovnaní s tradičným uhorským právom pred roku 1848, ale aj v porovnaní s právom platným do roku 1900. V rámci pokračujúcich kodifikačných snáh bol po istých ďalších kompromisných úpravách v roku 1913 vydaný tzv. „druhý text“ návrhu zákonníka, pozostávajúci zo štyroch častí, spolu o 1980 paragrafoch: osobné a rodinné právo (štyri tituly), vecné právo (osem titulov), záväzkové právo (šestnásť titulov) a dedičské právo (šesť titulov).

Legislatívne zámery, resp. obdoba dôvodovej správy k druhému textu boli vydané v roku 1914. Výslovne vyhlásili snahu konzervovať stáročnú tradíciu krajiny, jednak v oblasti rodinného a dedičského práva, ale aj v otázkach nehnuteľností. Pritom však fakticky išlo už o zákonník s moderným „buržoázny“ charakterom, odstraňujúci všetky stavovské rozdiely.

Vid: GÁBRIŠ, T. Snahy o kodifikáciu uhorského všeobecného súkromného práva v rokoch 1848–1918. In: *Stát a právo v letech 1848–1918 ve středoevropském kontextu*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 62–76; rovnako GÁBRIŠ, T. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. s. 130 a nasl.; rovnako FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*, III. vyd. Šamorín: Heuréka, ISBN 80-967653-4-5, s. 506 a nasl. K problematike vývoja dedičského práva pozri napr. LUBY, Š.: *Dějiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 509 a nasl.; rovnako PLANK, K.: *Dedičské právo*. Bratislava: Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti, 1954, s. 5 a nasl.; BARTOŠEK, M.: *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988, s. 178 a nasl.

¹⁴¹ Dočasné súdne pravidlá:

1. §.

Občianske hmotné súkromnoprávne zákony sa obnovujú, avšak s nasledujúcimi doplnkami, vyžadovanými potrebou verejného kreditu, právnej kontinuity a danej situácie.

2. §. Dedičský poriadok.

Všetky ustanovenia aviticitného patentu zo dňa 29. novembra 1852, vzťahujúce sa na dedenie, sa zrušujú a na ich miesto sa do života uvádzajú nižšie uvedené pravidlá v súlade so zásadami dedičského práva uhorského, avšak prispôbené zák. čl. XV z roku 1848 o zrušení aviticity.

3. §.

Všetky rozdiely medzi majetkami kráľovskými donačnými a nedonačnými, medzi majetkami mužskej a ženskej vetvy, aj vzhľadom na z nich vyplývajúce právne vzťahy, ďalej právo na dievčenskú štvrtinu a právo vlasové, ktoré vyplývajú z výlučného dedenia príslušníkmi mužskej vetvy, treba pokladať v duchu zák. čl. XV z roku 1848 za zrušené.

Avšak inštitúcia zverenstva (*fideicomissum*) spolu s ním súvisiacim vlasovým právom zostáva nedotknutá.

4. §.

Dedičia nie sú síce oprávnení napadnúť žalobou zmluvy o prevode majetku uzavreté medzi živými, avšak v prípade márnوترatnosti priami potomkovia, a keď takých niet, ešte žijúci rodičia si môžu uzáverou zabezpečiť svoj zákonný dedičský podiel (*legitima*).

5. §. Formálne záležitosti závetu.

Vo veci formálnych náležitostí závetu a dodatku k závetu (*codicillus*) predpisy spočívajúce na uhorských zákonoch, štatútoch a súdnej praxi majú rovnakú účinnosť bez ohľadu na občianske postavenie; a závety šľachticov z dôvodu, že boli urobené podľa predpisov vzťahujúcich sa na nešľachticov, a naopak, nemožno vyhlásiť za neplatné pre nedostatok formálnych náležitostí.

6. §.

Tie závety, ktoré pochádzajú od poručiteľov, ktorí umreli do pol roka od znovuzavedenia účinnosti uhorského zákona, môžu byť z hľadiska formálnych náležitostí zriadené aj podľa pravidiel rakúskych zákonov.

7. §. Závetné právo.

V prípade, ak niet priamych dedičov zostupnej línie, ani rodičov, závetné právo sa vzťahuje na všetok zdedený a nadobudnutý majetok; pokiaľ však ešte žijú priami dedičia v zostupnej línii alebo rodičia, nemôže sa závetné právo dotýkať ich zákonného podielu. Tento zákonný podiel sa rovná polovici toho, čo by dedili dedičia v zostupnej línii po poručiteľovej smrti, keby zomrel bez závetu. Závet je teda v tejto časti neplatný a priami dedičia v zostupnej línii, a keď ich niet, tak žijúci rodičia, môžu požadovať doplnenie tejto polovice.

8. §.

Doplnenie podľa 7. § je prípustné aj v prípadoch darovania (4. §), ak priami dedičia v zostupnej línii, a keď ich niet, tak žijúci rodičia, môžu dokázať, že čistá pozostalosť poručiteľa činí menej ako polovicu hodnoty celého majetku v čase darovania, v ktorom prípade je obdarovaný povinný doplniť chýbajúcu časť.

9. §.

Keď niet závetu, pripadá celý majetok poručiteľa jeho zákonným deťom, ktorí sú jeho potomkami, a ak by niektorý z nich už nežil, ale ostali by po ňom zákonní potomkovia, títo zdedia podiel, ktorý by pripadol jemu; teda príslušníci prvého pokolenia dedia jednotlivo, príslušníci ostatných pokolení však podľa kmeňov.

10. §.

Keď niet potomkov, sú k dedeniu povolaní otec a matka, každý do výšky tej hodnoty, ktorá pripadla poručiteľovi od nich alebo z ich vetvy, či už na základe závetu alebo bez závetu; pritom sa majetok pochádzajúci z otcovskej vetvy navráti otcovi a majetok pochádzajúci z materskej vetvy matke.

Ak je pozostalosť menšia ako majetok, ktorý dostal poručiteľ z vetvy otcovskej i materskej, rozdelí sa pozostalosť medzi otcom a matkou v pomere hodnoty, ktorá pripadla poručiteľovi od nich alebo z ich vetvy.

Naopak, keď pozostalosť prevyšuje hodnotu, ktorá pripadla poručiteľovi z vetvy otcovskej a materskej, pripadne nadobudnutý majetok manželovi (manželke); ak ho (jej) niet, delí sa nadobudnutá časť medzi otcom a matkou rovnakým dielom.

11. §.

Ak otec alebo matka nežijú, alebo nežije ani jeden z nich, v zmysle uhorských zákonov vstupujú do práv otca z otcovskej a matky z materskej vetvy pochádzajúci boční príbuzní.

12. §.

Ak niet rodičov ani od nich pochádzajúcich bočných príbuzných, patrí dedenie podľa tých istých zásad, ktoré boli vyslovené v § 9., 10. a 11., starému otcovi a starej mame, resp. z nich pochádzajúcim bočným príbuzným, a keby ani títo nežili, prastarému otcovi a prastarej mame, resp. z nich pochádzajúcim bočným príbuzným, a tak rad-radom ďalším predkom, resp. z nich pochádzajúcim bočným príbuzným.

13. §. Právo na spolunadobudnutý majetok.

Ustanovenia skorších uhorských zákonov o majetkoch nadobudnutých manželmi spolu za trvania manželstva ostávajú nezmenené.

14. §. Manželské dedenie (*successio conjugal*).

Podľa uhorských zákonov manželské dedenie nastupuje:

- a) v nadobudnutom majetku, keď niet priamych dedičov v zostupnej línii;
- b) v zdedenom majetku, keď niet dedičov ani v línii zostupnej, ani v línii vzostupnej, ani dedičov vetvy bočnej.

15. §. Vdovské dedenie (*successio vidualis*).

Uhorské zákony, upravujúce vdovské dedenie, zostávajú nezmenené.

16. §. Vdovské právo (*Jus viduale*).

Ustanovenia uhorských zákonov o vdovskom práve znovunadobúdajú účinnosť; avšak obmedzenie tohto (vdovského) práva môžu požadovať len priami dedičia v zostupnej línii.

17. §.

Charakteristické znaky pre túto úpravu boli:

- a) dedičské právo sa charakterizovalo ako tá časť majetkového práva, ktorá určovala, čo sa stane s majetkom človeka po jeho smrti;
- b) dedičstvo sa nadobúdalo momentom smrti poručiteľa;
- c) dedičské pomery sa posudzovali podľa právnych pravidiel toho štátu, ktorého občanom bol poručiteľ;¹⁴²
- d) majetok (pozostalosť) zomrelej osoby (poručiteľa) prechádzal titulom dedenia na jeho dedičov a odkazovníkov, ako aj na osoby majúce právo na povinný diel (tzv. neopomenuteľných dedičov);¹⁴³
- e) platná právna úprava poznala tieto tri druhy dedenia:
 - podľa zákona,
 - podľa posledného poriadku,
 - povinný diel proti poslednému poriadku urobeného poručiteľom.

Dedenie po manželovi, vdovské dedenie a vdovské právo, obsiahnuté v 14., 15. a 16. §, sa v obvodoch jazygo-kumánskych aj v budúcnosti uskutoční podľa súčasných pravidiel; v iných ohľadoch sa však uplatní tu upravovaný dedičský poriadok aj na jazygo-kumánske obvody.

18. §. Dedenie svätej koruny.

Dedičské právo svätej koruny tam, kde niet ani zákonných, ani závetných dedičov, sa vzťahuje na všetok majetok bez rozdielu.

19. §. Rôzne ustanovenia.

Tieto ustanovenia nemajú spätnú účinnosť a dedičské alebo vdovské právo vzniknuté alebo zaniknuté podľa doterajších rakúskych zákonov a nariadení, takisto ako účinnosť závetov depozit uložených podľa §-ov 5. a 6. aviticitného patentu zo dňa 29. novembra 1852 zostávajú nedotknuté. V ostatných prípadoch závetné právo a dedičské právo, okrem prípadov obsiahnutých v §-och 5. a 6. aviticitného patentu, sa posudzujú podľa zákonov účinných v čase poručiteľovej smrti.

20. §.

Ostatné časti aviticitného patentu zo dňa 29. novembra 1852 zostávajú dočasne, a to do zákonodarnej činnosti snemu, zachované; avšak v tých častiach, kde sa patent odvoláva na občiansky súdny poriadok alebo iné procesné pravidlá, ktoré nadobudli účinnosť cis. kráľ. nariadením ministra spravodlivosti zo dňa 16. septembra 1852, majú sa použiť nižšie uvedené uhorské procesné predpisy.

21. §.

Taktiež sa dočasne, a to do zákonodarnej činnosti snemu, zachovávajú všetky tie ustanovenia rakúskeho občianskeho zákonníka, ktoré súvisia s nariadením o pozemkových knihách z 15. decembra 1855 a určujú pozemkovoknižné spôsoby nadobudnutia alebo scudzenia vecí.

22. §.

Občianske súkromné práva rozšírené počas panovania rakúskych zákonov, vyplývajúce z rôznorodosti vierovyznaní, sa zachovávajú v ich súčasnom znení.

23. §.

Nakoniec sa vyhlasuje, že ochrana zákona sa rozširuje aj na výsledky duševnej činnosti, ktoré predstavujú vlastníctvo.

¹⁴² Právo dedičské nastáva smrťou poručiteľa (Kúria, č. 5051/1899).

¹⁴³ Podľa stálej súdnej praxe sa dedičské nároky posudzujú podľa pravidiel, ktoré platia v mieste posledného riadneho bydliska poručiteľa, bez zretia na to, kde je pozostalostné imanie (Kúria, zásadné rozhodnutie č. 561).

Ak neexistoval posledný poriadok, zákon ustanovoval, v akom poradí a na koho má pozostalosť prejsť. Osoby takto zákonom označené boli zákonnými dedičmi (dedičmi podľa zákona), a boli to: príbuzní (t. j. deti, resp. potomkovia), manžel (manželka), erár (štát). Tento druh dedenia sa nazýval dedením (postupnosťou) podľa zákona, pretože vychádzal priamo zo zákona.

Zákon dovoľoval, aby človek naložil so svojím majetkom v poslednom poriadku (v záveti alebo dedičskej zmluve), t. j. bez ohľadu na postupnosť podľa zákona. Toto bolo dedenie podľa posledného poriadku (závetu alebo dedičskej zmluvy), pričom prioritné postavenie malo dedenie zo závetu pred dedením zo zákona, teda len ak nebol poručiteľom zriadený závet, nastupovali dedičia zo zákona.

Medzi dedičmi podľa zákona boli aj takí, ktorým chcel zákon zabezpečiť určitý podiel z majetku poručiteľa. Boli to osoby oprávnené na povinný diel, a to – potomkovia a rodičia poručiteľa. Podiel, ktorý im patril podľa zákona, sa nazýval povinný diel.¹⁴⁴

- f) dedič bol univerzálnym, odkazovník singulárnym právnym nástupcom. Bývalé právo (platné do roku 1950) teda nepoznalo pojem dediča jednotlivej veci alebo práva, poznalo iba odkaz jednotlivej veci alebo práva;
- g) na dediča prechádzal majetok poručiteľa ako celok, t. j. nielen veci a práva, ale i záväzky, ktoré nezanikli smrťou poručiteľa, ako aj pozostalostné bremená. Dedič bol povolaný, aby pozostalosť zbavil od bremien a splnil poslednú vôľu poručiteľa (aby vydal odkazy). Ak bolo viac dedičov, dedičstvo im prislúchalo v častiach; čiastku, ktorá sa dostala jednému dedičovi, nazývame aj dnes *dedičský podiel*;
- h) odkazovníkom bola osoba, ktorej pripadli z pozostalosti jednotlivé majetkové predmety bez toho, aby sa stala účastnou na všeobecných bremenách pozostalosti. Odkaz mohol byť stanovený tak, že odkazovník nadobudol voči dedičovi len právo požadovať vydanie odkazu (*legatum per damnationem*), alebo tak, že predmet odkazu prešiel z poručiteľa na odkazovníka bezprostredne (*legatum per vindicationem*);

¹⁴⁴ Z pôvodnej judikatúry:

Ak sa dedič dedičstva vzdá alebo ho odmietne, nastáva zákonná postupnosť (Kúria, č. P I 9772/1915).

Ak sa posledný poriadok nevzťahuje na celú pozostalosť, nastáva čo do zvyšku zákonná postupnosť (Kúria, č. 1962/1912).

Ak posledný poriadok bol s úspechom napadnutý, nastáva zákonná postupnosť (Kúria, č. 1178/1895).

Dedenie z titulu následného dedičského práva nenastáva, ak právo prírastku čo do podielu, ktorý bol určený pre vypadnúvšieho spoludediča, dosiaľ trvá k dobru druhého dediča (RV III 229/1920).

- i) aby niekto mohol byť dedičom, musel byť vo chvíli smrti poručiteľa živý, musel ho prežiť. Dieťa počaté vo chvíli smrti poručiteľa, ak sa neskoršie narodilo živé, sa pokladalo za dediča, akoby bolo bývalo v dobe počatia už nažive.

Jednotlivé spôsoby dedenia do prijatia Občianskeho zákonníka z roku 1950

A. Dedenie podľa zákona

Staršie právo uhorské rozoznávalo v zásade dva spôsoby zákonnej postupnosti:

- ak poručiteľ zanechal potomkov, a
- ak potomkov nemá.¹⁴⁵

Zákonná dedičská postupnosť v prípade, že poručiteľ zanechal potomkov

Všetko, o čom poručiteľ neurobil posledný poriadok, dedili jeho deti rovnakým dielom. Ak by niektoré z detí poručiteľa už v dobe jeho smrti nežilo a zanechalo by svojich potomkov, títo by potom dedili podiel, ktorý by na dediča pripadol. To znamená, v prvom pokolení dedil každý rovnakým dielom a v ostatných pokoleniach sa dedilo to, čo na takéhoto dediča pripadlo (t. j. ak zomrel syn poručiteľa, to, čo na neho pripadá z dedičstva po poručiteľovi – z tohto celku – dedia jeho deti, každé rovnakým dielom). Vtedajšie právo zvýrazňovalo dedičský príbuzenský zväzok a pri dedení zo zákona dedili spravidla iba osoby, ktoré spájal zväzok zákonného príbuzenstva. Pri dedení sa rozlišovalo manželské dieťa a dieťa narodené mimo manželstva. Dieťa narodené mimo manželstva bolo vo vzájomnom príbuzenskom vzťahu len so svojou matkou a jej príbuznými, nie však s otcom a jeho príbuznými. Potomkovia poručiteľa, ktorí dedili zo zákona, museli dať do delby celú majetkovú hodnotu, ktorú za života poručiteľa od neho dostali (napr. ako veno). Do delby nemuseli dať iba to, čo im za života poručiteľ poskytol výslovne ako dar.

Zákonná dedičská postupnosť v prípade, že poručiteľ nezanechal potomkov

Ak po poručiteľovi nebolo potomkov, rozoznával sa v pozostalosti majetok zdedený (vetvový) na jednej strane a majetok nadobudnutý na strane druhej. Pre každý z týchto majetkov platila osobitná dedičská postupnosť:

- a) Zdedeným majetkom bola tá hodnota, ktorá pripadla poručiteľovi ako dedičstvo po predkoch otcovských a materských, a tá, ktorú dostal darom počas života od niektorého svojho predka či už z otcovej alebo matkinej strany. Ďalej sem patrila tá hodnota, ktorú poručiteľ zdedil od niektorého svojho bočného príbuzného

¹⁴⁵ FAJNOR, V.–ZATURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platný na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava, Právnická jednota 1924, s. 495.

v otcovskej vetve, ak bol tento majetok už aj pre tohto bočného príbuzného majetkom vetvovým v dotyčnej vetve. Rozlišovanie dotyčnej vetvy (rozlíšenie, či bol majetok zdedený z matkinej alebo otcovej strany) malo zásadný význam na posúdenie, z ktorej vetvy majetok pochádza. Pretože v prípade, ak poručiteľ nezanechal potomkov, pripadol tento vetvový majetok vždy naspäť na najbližšieho predka dotyčnej vetvy, z ktorej ho poručiteľ získal, a ak tento už nežil, delili sa oň potomkovia podľa kmeňov. To znamená, že ak už nežil najbližší predok v dotyčnej vetve a nebolo po ňom ani potomkov, vetvový majetok pripadol predkovi o jeden stupeň vzdialenejšiemu (resp. jeho potomkom), nakoľko tento majetok bol aj pre neho majetkom vetvovým, t. j. tento vzdialenejší predok zdedil len tú hodnotu, ktorá pripadla z neho priamo alebo prostredníctvom bližšieho predka na poručiteľa. Ak nebolo v dotyčnej vetve príbuzného, ktorý by bol povolaný na vetvové dedenie, strácal takýto majetok svoj vetvový charakter a čo do dedenia mal osud majetku nadobudnutého.

- b) Nadobudnutým majetkom bola tá časť pozostalosti, ktorá zostáva nad hodnotou majetku vetvového. Nadobudnutý majetok dedil v prvom rade manžel, ktorý prežil poručiteľa. Toto bolo tzv. dedenie manželské, ktoré sa vzťahovalo nielen na majetok nadobudnutý za manželstva, ale aj na majetok nadobudnutý pred jeho uzavretím. Ak žili manželia oddelene, ale ich manželstvo nebolo súdne rozlúčené, prípustné bolo medzi nimi dedenie manželské. Ak nebolo manžela, po poručiteľovi dedili jeho nadobudnutý majetok jeho pokrvní príbuzní vo vzostupnej a bočnej vetve (otcovskej a materskej) spoločne a skupinovo. Dokiaľ tu bol hoci len jeden príbuzný zo skupiny bližšej, vylučoval z dedenia všetkých príbuzných, ktorí patrili do skupiny vzdialenejšej.¹⁴⁶

B. Dedenie podľa posledného poriadku

Posledný poriadok bol opatrením poručiteľa o jeho majetku pre prípad jeho smrti. Poručiteľ mohol urobiť posledný poriadok len osobne, nikdy nie zástupcom. Najdôležitejším obsahom posledného poriadku bolo: určenie dediča, určenie následného dediča, zriadenie odkazu. Posledný poriadok mohol obsahovať: určenie poručníka, vylúčenie niektorej osoby z radu dedičov podľa zákona, vydedenie neopomenuteľného dediča, určenie vykonávateľa závetu atď.

¹⁴⁶ SIVÁK, F.: Dejiny štátu a práva na území Slovenska do roku 1918. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1998, s. 146.

Posledný poriadok bol dvojaký:¹⁴⁷

- závet,
- dedičská zmluva.

Závet

Závet bol jednostranný právny úkon poručiťa o jeho majetku pre prípad jeho smrti. Závet sa stal platným, len čo ho závetca urobil, ale závetca ho mohol za svojho života kedykoľvek odvolať alebo nahradiť iným. Vtedajšie právo poznalo i spoločný závet manželov. Ak sa manželia v spoločnom závete navzájom ustanovili za dedičov a pre prípad smrti oboch jednotnou vôľou urobili odkaz, ten sa stal platným len smrťou preživšieho manžela. Ak odkazovník zomrel pred preživším manželom, odkaz stratil účinnosť. Spoločný závet mohol byť za života manželov ktorýmkoľvek z nich, aj bez vedomia druhého manžela a bez jeho upovedomenia, jednostranne odvolaný. V takom prípade jeho obsah stratil účinnosť. Ak sa manželia zriekli práva odvolať závet ešte aj medzi živými, takýto spoločný závet sa stal dedičskou zmluvou.

Odvolanie závetu sa mohlo stať mlčky (napr. roztrhaním, spálením, prečiarknutím podpisu), alebo prejavom urobeným v novom (ústnom alebo písomnom) poslednom poriadku, pokiaľ mu odporoval.

Podľa zákonného článku XVI/1876 o formálnych náležitostiach závetov, dedičských zmlúv a darovaní pre prípad smrti, ktorý upravoval formálne náležitosti závetov, existovali závety súkromné a verejné. Súkromné závety boli písomné, ústne a písomné súkromné závety uložené u verejného notára. Osobitným druhom súkromných závetov boli závety privilegované. Verejný závet bolo možné spísať u verejného notára na okresnom súde.

Formy závetu

a) Súkromné závety

Písomný súkromný závet bez svedkov bolo možné zriadiť v prospech potomkov poručiťa alebo jeho manžela (manželky). V tomto prípade musel poručiť závet sám vlastnou rukou napísať a podpísať a uviesť miesto a čas zriadenia. Každé iné opatrenie vykonané v takomto závete bez svedkov bolo neúčinné. V ďalších prípadoch sa na platnosť súkromného závetu vyžadovali dvaja svedkovia, ak poručiť závet v plnom rozsahu sám napísal a podpísal, a štyria svedkovia v každom inom prípade. Svedkovia museli byť pri

¹⁴⁷ LUBY, Š.: Československý a „slovenský“ právny poriadok. in *Právny obzor* č. 30, roč. XXX., 1947.

spisovaní závetu súčasne prítomní a museli byť spôsobilí dosvedčiť, že v osobe poručiťela niet podvodu ani omylu. Svedkami nemohli byť osoby, ktoré nedosiahli 18 rokov veku, osoby slepé, hluché alebo nemé, osoby neschopné užívať svoj rozum a osoby, ktoré boli pre krivú prisahu alebo zločin spáchaný zo ziskuchtivosti právoplatne odsúdené. Ďalej pri týchto závetoch bolo potrebné, aby bolo označené miesto a čas, keď bol závet spísaný. Závet dvoch alebo viacerých osôb nebolo možné pojať do tej istej listiny, výnimkou boli iba manželia. Ak sa listina, do ktorej sa pojal závet, skladala z viacerých hárkov, tieto bolo potrebné zošiť nitou a oba konce nite pripevniť pečatou poručiťela a aspoň jedného svedka.¹⁴⁸

Ústny súkromný závet mal platnosť len vtedy, ak poručiťel zomrel do troch mesiacov po jeho ústnom vykonaní. Ak poručiťel zomrel po tejto lehote, ústny závet bol platný len vtedy, ak ten, kto chcel uplatňovať práva zo závetu, preukázal, že poručiťel bol od trojmesačnej lehoty do smrti v takom stave, že nemohol vykonať nový závet. Na platnosť ústneho závetu sa vyžadovala prítomnosť štyroch svedkov, ktorí rozumeli jazyku používanému poručiťelom.

Poručiťel musel svoje vyjadrenie vykonať pred svedkami zrozumiteľne a v celom obsahu ústne, nielen odpoveďou áno alebo nie na otázky mu kladené, a musel zároveň vyhlásiť, že si praje, aby sa jeho vyjadrenie pokladalo za jeho ústny závet. Ústny závet sa skončil skončením vyjadrenia poručiťela. Svedkovia museli byť pri vykonaní závetu spoločne prítomní a spôsobilí dosvedčiť, že v osobe poručiťela nebolo ani podvodu ani omylu. Na osoby svedkov zákon kladol tie isté požiadavky ako na svedkov pri písomných súkromných závetoch.

Zákon poznal dva druhy privilegovaných (výsadných) závetov:

- a) výsadné závetu prvého druhu, ktoré mohli byť vykonané kedykoľvek a mali trvalý účinok,
- b) výsadné závetu druhého druhu, ktoré mohli byť vykonané len za istých okolností a ich účinnosť trvala len istú dobu.

V prípade závetu prvého druhu poručiťel vykonal opatrenie v prospech svojich potomkov alebo svojho manžela (manželky), bol platný, čo sa týka opatrení vykonaných v prospech týchto osôb aj bez prítomnosti svedkov, ak bol spísaný a podpísaný vlastnou rukou poručiťela. Každé iné opatrenie vykonané v takomto vlastnoručne napísanom a podpísanom závete bez prítomnosti svedkov bolo neúčinné. Okolnosť, že takéto opatrenie

¹⁴⁸ ROUČEK, F.–SEDLÁČEK, J.: *Komentář k Československému občenskému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Právnická knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha, 1936, s. 74.

vykonané v prospech niektorej privilegovanej osoby poškodzuje inú privilegovanú osobu, sa nedotýka platnosti takéhoto opatrenia. Avšak také opatrenie, ktoré by viedlo priamo k ujme niektorej privilegovanej osoby, t. j. ktoré by ju zbavilo jej dedičského práva, by v takejto forme nemalo účinkov.

Privilegované závetý druhého druhu bolo možné vykonať v prospech alebo na ujmu ktorejkoľvek osoby za týchto okolností:

- a) v prípade moru (*pestis*) alebo iných životu nebezpečných, prudko prebiehajúcich epidémií na území tej obce, kde takáto epidémia panovala,
- b) na lodi na šírom mori,
- c) v čase vojny, a to:
 - členovia mobilizovaných zoskupení mohli vykonať takýto závet kedykoľvek,
 - iné osoby, ktoré sa združovali na bojisku, alebo na vojensky obliehanom mieste, alebo v obvode ležiacom od takéhoto miesta nie ďalej než 8 km.

Privilegovaná forma pri takomto závete spočívala v tom, že pri jeho vykonaní bolo potrebné o dvoch svedkov menej než pri riadnom závete, t. j. vlastnoručne spísaný a podpísaný závet mohol byť vykonaný aj bez svedkov, iný závet – aj ústny – mohol byť vykonaný v prítomnosti dvoch svedkov, v prípade bodu a) nemuseli byť svedkovia (vzhľadom na nebezpečenstvo nákazy) naraz prítomní, časová platnosť takýchto závetov bola obmedzená. Boli platné len pod tou podmienkou, že poručiteľ zomrel do troch mesiacov počítaných odvtedy, čo pominuli okolnosti slúžiace ako základ privilégia. Ak zomrel poručiteľ neskôr, zostal takýto privilegovaný závet v platnosti len v tom prípade, ak sa dokázalo, že poručiteľ bol od plynutia týchto troch mesiacov až do svojej smrti nepretržite v takom stave, že nemohol vykonať nový závet.

b) Verejné závetý

Závetmi verejnými sa nazývali závetý vykonané na okresnom súde alebo pred verejným notárom. Osoby nemé a hluchonemé, aj keď vedeli písať a čítať, ako aj osoby neplnoleté, mladšie ako 18 rokov, pokiaľ boli spôsobilé vykonať posledný poriadok, mohli zriadiť len verejný závet. Pri závetoch, ktoré verejní notári mohli spísať, bolo okrem náležitostí predpísaných pre verejné notárske listiny potrebné, aby:

- poručiteľ pred verejným notárom osobne vyslovil svoju poslednú vôľu,
- počas celého postupu boli stále prítomní dvaja svedkovia alebo ešte jeden verejný notár,
- zachovanie týchto ustanovení bolo dosvedčené priamo v tejto listine.

Ak sa verejnému notárovi odovzdal hotový otvorený písomný závet za tým účelom, aby mu bola daná povaha verejnej listiny, boli okrem náležitostí predpísaných pre verejnú notársku listinu potrebné ešte tieto náležitosti:¹⁴⁹

- závet sa prijal len od takej osoby, ktorá vedela čítať a písať v jazyku listiny a listinu podpísala vlastnou rukou, o čom sa mal verejný notár presvedčiť,
- osoba musela listinu osobne odovzdať v prítomnosti dvoch svedkov alebo ešte jedného verejného notára s tým jasným vyslovením, že obsahuje jej poslednú vôľu,
- celom postupe sa spísala zápisnica, ku ktorej sa pripojil odovzdaný závet s poznámkou, že uvedený postup bol zachovaný; postup v prípade uzavretých závetov upravovali predpisy o depozitoch.

Verejný závet bolo možné vykonať pred verejným notárom alebo na okresnom súde. Spisovanie verejných závetov sa vykonávalo v oboch prípadoch podľa pravidiel zákonného článku XXXV/1874 o verejných notároch.

Dedičská zmluva

Ako už bolo konštatované, uhorské obyčajové právo poznalo nadobúdanie dedičstva titulom dedenia zo zákona, titulom závetného dedenia ako aj titulom dedičských zmlúv. Dedičskú zmluvu uzatvárali poručiteľ a niektorý z dedičov a upravovali ňou práva a povinnosti tohto dediča na čas po smrti poručiteľa. Medzi takéto zmluvy patrila aj darovacia zmluva s darovaním pre prípad smrti (s plnením až po darovej smrti) – *donatio mortis causa*.¹⁵⁰ Ak bola uzavretá platná (perfektná) dedičská zmluva, musela sa rešpektovať pri odovzdaní dedičstva. Dedičské konanie sa skončilo uznesením o odovzdaní dedičstva, a to či už v súlade s dohodou dedičov o rozdelení dedičstva, alebo v súlade so zisteným dedičským právom toho-ktorého dediča. Právo neopomenuteľných dedičov bolo chránené inštitútom povinného (po)dielu, na ktorý mali nárok potomkovia poručiteľa, a ak prichádzali do úvahy ako dedičia rodičia poručiteľa, tak aj oni. Povinný (po)diel zakladal len právo na výplatu, a to vo výške polovice dedičského podielu zo zákona "opomenutého" dediča.

Dedičská zmluva bol dvojstranný právny úkon, v ktorom jedna strana svoj posledný poriadok záväzne prejavovala voči druhej zmluvnej strane a tá ho prijala. Bolo možné aj to, aby v dedičskej zmluve obe strany záväzne prejavili svoje posledné poriadky navzájom jedna voči druhej – tzv. vzájomná dedičská zmluva. Dedičskú zmluvu v dôsledku jej

¹⁴⁹ ROUČEK, F.–SEDLÁČEK, J.: *Komentár k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Právnická knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha, 1936, s. 102.

¹⁵⁰ KRČMÁŘ, J.: *Právo dědické*. Praha, Věhrd, 1919, s. 47.

povahy nemohla ani jedna strana jednostranne odvolať (s výnimkou dovoleného odvolania pre prípad nevďaku). Dedičskú zmluvu mohli uzavrieť len svojprávne osoby.

Podľa § 33 zákonného článku XVI/1876 boli, čo do formálnych záležitostí, dedičské zmluvy platné len vtedy, ak mali náležitosti predpísané zák. čl. XVI/1876.¹⁵¹

Povinný diel

Dedenie podľa zákona sa uplatňovalo len vtedy, keď poručiteľ posledným poriadkom neustanovil inak. Medzi dedičmi zo zákona boli aj takí príbuzní, ktorých nemohol poručiteľ opomenúť ani vo svojom poslednom poriadku, ale musel im nechať určitý zákonný podiel. V prípade, keby im nenechal nič alebo menej ako tento podiel, mohli títo oprávnení dedičia požadovať, aby im bol ich zákonný podiel, tzv. povinný podiel vydaný alebo doplnený. Na povinný podiel mali právo potomkovia a rodičia.¹⁵²

Potomok, ktorý by dedil po poručiteľovi, keby po ňom nezostal posledný poriadok, ak bol opomenutý, mohol požadovať polovicu toho, čo by bol dostal, keby bol poručiteľ zomrel bez posledného poriadku. Tento povinný podiel mohol žiadať od dedičov v hotových peniazoch, ale do neho musel započítavať všetko, čo dostal vopred, za života poručiteľa na svoje dedičstvo, alebo čo by musel dať do delby, keby nebolo posledného poriadku. Aj rodič mohol požadovať, aby mu bola v peniazoch vyplatená, ako povinný podiel, polovica toho, čo by sa mu bolo dostalo, keby nebol závet. Ak nebolo potomkov po poručiteľovi, ale zostal manžel, v takomto prípade mohol rodič požadovať ako povinný podiel len polovicu vetvového majetku, pochádzajúceho z jeho vetvy, ak však nezostala vdova, mohol okrem toho požadovať ešte aj polovicu nadobudnutého majetku ako povinný podiel.

Rodič z vetvy, ktorého nebolo v pozostalosti vetvového majetku, nedostal z pozostalosti nič, ak tu bola po poručiteľovi vdova, a to ani vtedy, keď poručiteľ svoju manželku tiež opomenul v závete. Pri vypočítaní povinného podielu bolo treba vziať za základ čistú hodnotu pozostalosti (zbavenú dlhov), ktorú mala v čase smrti poručiteľa.

Odkazy, ktoré mali byť vyplatené, nebolo možné odpočítavať z hodnoty pozostalosti, lebo povinný podiel predstihoval odkazy, k tejto hodnote bolo treba pripočítavať:

- všetky hodnoty, ktoré poručiteľ daroval za svojho života,
- hodnotu, ktorú musela osoba oprávnená na povinný diel konferovať (započítavať) do svojho povinného dielu.

¹⁵¹ KRČMÁŘ, J.: *Právo dědické*. Praha, Všehrd, 1919, s. 49.

¹⁵² Pozri: LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota v Bratislave 1946, s. 438.

Ak prežila osoba oprávnená na povinný podiel poručiteľa, ale zomrela skôr, než uplatnila svoje právo na povinný podiel, mohli jej dedičia – tak dedičia podľa zákona, ako aj dedičia zo závetu – toto právo uplatniť. Ak sa osoba oprávnená na povinný podiel zadržila, jej veritelia ju nemohli prinútiť, aby si uplatnila svoje právo.

Poručiteľ mal právo osobu oprávnenú na povinný podiel vydediť zo zákonného dôvodu. V prípade, ak poručiteľ v poslednom poriadku osobe oprávnenej na povinný podiel neodkázal nič, nešlo o vydedenie, ale o opomenutie. O vydedenie išlo vtedy, ak závetca v poslednom poriadku výslovne prejavil, že vydedzuje osobu oprávnenú na povinný podiel z určitého zákonného dôvodu, že jej upiera povinný podiel. Rozdiel medzi opomenutím a vydedením spočíval práve v tom, že osoba oprávnená na povinný podiel mohla požadovať svoj povinný podiel v prípade opomenutia; naproti tomu v prípade vydedenia, ak bol dôvod vydedenia opodstatnený, stratila právo na svoj povinný podiel.

Rodič mohol vydediť svoje dieťa, ak sa mu (alebo druhému rodičovi) usiloval o život alebo ak s ním (alebo s druhým rodičom) zle zaobchádzal, alebo viedol tvrdošijne nemravný alebo márnотratný život. Dieťa mohlo vydediť svojho rodiča, ak ho tento “hrozne a ukrutne trestá bez spravodlivej príčiny a bez väčšieho previnenia”.¹⁵³

Aj keď sa vydedenie stalo v zákonnej forme, dedičia museli žalobou v spore dokázať pravdivosť vydedovacieho dôvodu, inak nemohli vyvodiť práva z vydedenia.

¹⁵³ Pozri: LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota v Bratislave 1946, s. 442.

III DEDIČSKÉ PRÁVO V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1918–1950

Prvý zákon novovzniknutej Česko-Slovenskej republiky (ČSR) 28. októbra 1918 č. 11 Zb. stanovil v článkoch II. a III., že všetky doterajšie zemské a ríšske zákony zostávajú v platnosti. Týmto zákonom recipovala ČSR právny poriadok rakúsky a uhorský, a to tak, že na území kedysi rakúskom – teda v Čechách, na Morave a v Sliezku – platilo bývalé právo rakúske a na území kedysi uhorskom bývalé právo uhorské.¹⁵⁴ To znamená, že až do vydania nového občianskeho zákonníka nebolo dedičské právo v Česko-Slovensku jednotne upravené. V českých krajinách bolo upravené Všeobecným rakúskym zákonníkom občianskym z r. 1811, a to v § 531 až 824; tieto ustanovenia boli v určitých smeroch reformované neskoršími právnymi predpismi, z ktorých treba uviesť najmä čiastkovú novelu z r. 1914 a čiastkovú novelu z r. 1916. Popri Všeobecnom rakúskom občianskom zákonníku bol v českých krajinách dôležitým prameňom dedičského práva patent o nesporovom konaní z r. 1854. V Čechách platil aj osobitný samostatný zákon z r. 1908 o delení dedičstva pri roľníckych usadlostiach strednej veľkosti.¹⁵⁵

Na Slovensku nebolo občianske právo a teda ani dedičské právo kodifikované a v podstate bolo obsiahnuté vo Verböczyho Tripartite z r. 1514, ako aj v Dočasných súdnych pravidlách, prijatých na judexkuriálnej konferencii r. 1861. Okrem súdnej praxe a v nej pretrvávajúceho obyčajového práva treba poukázať na jednotlivé dôležité zákony, spadajúce do oblasti dedičského práva. Boli to najmä: zák. čl. VIII/1840 o dedení poddaných, ktorý prax aplikovala aj na osoby slobodné; zák. čl. XVI/1876 o náležitostiach závetu, dedičských zmlúv a darovania pre prípad smrti, ako aj zák. čl. XVI/1894 o pozostalostnom konaní.

Z uvedených prameňov vyplýva, že na vznik dedičského práva sa odkakživa vyžadovalo naplnenie základných predpokladov dedenia, ktorými sú: smrť fyzickej osoby, existencia pozostalosti, spôsobilý subjekt a dedičské tituly. Kým všeobecné predpoklady dedenia boli upravené veľmi podobným spôsobom ako v slovenskom obyčajovom práve, tak aj vo Všeobecnom rakúskom občianskom zákonníku, spôsob nadobúdania dedičstva bol upravený na Slovensku zásadne odlišne od právnej úpravy platnej v Čechách.

¹⁵⁴ VANEČEK, V.: *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis 1975, s. 405.

¹⁵⁵ MALÝ, K.: *Dějiny Českého a Česko-slovenského práva do roku 1945*. Praha: Linde 1997, s. 320–321.

Pojem a všeobecné predpoklady dedenia

Všeobecnými predpokladmi dedenia podľa obidvoch spomínaných právnych úprav na území bývalej ČSR boli:

- a) smrť osoby,
- b) pozostalostné imanie (pozostalosť),
- c) spôsobilý subjekt,
- d) dedičský titul (delačný dôvod).

Tieto predpoklady boli v podstate zhodné podľa obidvoch právnych úprav, ale spôsob nadobudnutia dedičstva podľa Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníka a právne účinky dedenia podľa uhorského práva boli podstatne odlišné.

Dedenie je, a vždy aj bolo, nadobúdanie majetku pre prípad smrti. Z toho vyplýva, že nastáva len po poručiteľovej smrti alebo po jeho vyhlásení za mŕtveho. Smrť osoby je preto skutočnosťou, ktorá mala a má z hľadiska práva veľký význam. Vždy ide o smrť osoby fyzickej. Ak zanikne osoba právnická, neplatia ustanovenia dedičského práva. Najprv teda musí nastať smrť fyzickej osoby (a to či už skutočná alebo domnelá – t. j. prípad vyhlásenia za mŕtveho). Kým smrť nenastala, nemôžeme vôbec hovoriť o dedičoch, resp. o dedičskom práve.

Smrťou fyzickej osoby dochádza k nápadu pozostalosti – k tzv. delácii, čo znamená, že pozostalosť sa určitým osobám ponúka (deferuje), tieto osoby potom nazývame deláti. Nápadom dedičstva (*delatio hereditas*) rozumieme taký právny stav, keď od istej doby existuje niečia oprávnenosť dediť. *Delatio hereditas* teda ešte neznamená samo dedenie, delácia je len nutnou podmienkou dedenia, vzhľadom na to, že ide vlastne o moment, keď sa dedenie zo strany oprávneného stalo možným. Okamih delácie nastáva v momente smrti poručiteľa.

Ako už bolo povedané, na dedenie nestačí smrť fyzickej osoby a pozostalosť, ale vyžadovalo sa, aby tu bola ešte osoba, ktorá je spôsobilá dediť, t. j. spôsobilý subjekt.¹⁵⁶

Existencia spôsobilého subjektu bola teda ďalšou z podstatných a nevyhnutných predpokladov dedenia. Spôsobilý subjekt znamená, že:

- a) V momente dedenia je delát živý (delát musí byť živý v dobe delácie), pretože ak sa delát nedožije momentu dedenia, nie je mu deferované. Aj podľa vtedajšieho práva nenarodenec, v dobe smrti poručiteľovej už počatý, ak sa narodil neskôr živý, pokladal sa vzhľadom na dedičstvo za takého, akoby bol v čase počatia už nažive.

¹⁵⁶ ROUČEK, F.: *Československý obecní zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*, vydané v edícii Komentované zákony Československé republiky, svazek XVI., II. doplněné vydání, Praha 1932, s. 308–312.

- b) Ďalej sa vyžadovalo, aby to bol subjekt určitý, t. j. subjekt, ktorému svedčí niektorý delačný dôvod.¹⁵⁷

Ako podľa rakúskeho práva, tak aj podľa uhorského obyčajového práva platila zásada poručiteľovej voľnosti pri voľbe dediča, pretože poručiteľ si mohol sám určiť dediča, a to buď jednostranným prejavom (testamentom), alebo zmluvou (dedičskou zmluvou). Ak dedič nebol určený, určoval ho zákon.

Právo účinné na Slovensku do r. 1950 poznalo nadobúdanie dedičstva titulom dedenia zo zákona a titulom dedenia zo závetu, ako aj titulom dedičských zmlúv. Dedičskú zmluvu uzatvárali poručiteľ a dedič a upravovali ňou práva a povinnosti dediča na čas po smrti poručiteľa. Medzi takéto zmluvy patrila aj darovacia zmluva s darovaním pre prípad smrti (s plnením až po darovacej smrti) – *donatio mortis causa*. Ak bola uzavretá platná dedičská zmluva, musela sa rešpektovať pri odovzdaní dedičstva. Právo ostatných dedičov bolo chránené inštitútom povinného (po)dielu, na ktorý mali nárok potomkovia poručiteľa, a ak prichádzali do úvahy ako dedičia, tak aj jeho rodičia. Povinný (po)diel zakladal len právo na výplatu, a to vo výške polovice dedičského podielu zo zákona „opomenutého dediča“. V rakúskom aj uhorskom dedičskom práve neplatila rímska zásada *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* („po nikom nemožno dediť sčasti na základe závetu a sčasti na základe zákona“).

Preto bolo v zásade možné, že si rôzne delačné dôvody navzájom konkurovali, čo znamená, že rôzne osoby mohli byť povolané k tomu istému podielu buď z rôznych, alebo rovnakých delačných dôvodov – t. j. dedenie podľa zákona a dedenie podľa posledného poriadku mohli existovať aj popri sebe a bolo možné dediť aj zo zákona aj zo závetu. Bolo to najmä v tých prípadoch, keď bol posledný poriadok sčasti neplatný, sčasti bezúčinný alebo nevyčerpal celú pozostalosť. Potom pozostalosť dedil jeden dedič zo zákona, druhý podľa testamentu, tretí podľa dedičskej zmluvy.

Ďalej sa vyžadovalo, že subjekt musel byť spôsobilý. To znamená, nestačilo, aby existoval subjekt, aby to bol subjekt určitý, ale bolo nevyhnutné, aby to bol subjekt spôsobilý. Táto tzv. *dedičská spôsobilosť* znamenala, že delát musel mať spôsobilosť k právam a povinnostiam a nebol nespôsobilý dediť. Nespôsobilý dediť bol ten, kto sa zriekol dedičského práva alebo ho z dedičského práva vylúčil poručiteľ, resp. bol „nehodný“ dedičského práva. „Nehodný“ dedičského práva bol ten, kto sa previnil proti poručiteľovi,

¹⁵⁷ Tamtiež, s. 317 až 322.

napr. ohrozoval jeho život, alebo poručiťovu poslednú vôľu úmyselne zatajil, alebo prekazil, aby poručiť mohol závet urobiť alebo zmeniť.¹⁵⁸

Nehodný dedič nemohol dediť ani na základe závetu poručiťa.

Ten, kto bol nespôsobilý dediť, vypadol z okruhu možných dedičov, teda akoby v momente nápadu ani nebol živý. Dedičská nespôsobilosť pôsobila *ex offio*, prihliadalo sa na ňu z úradnej povinnosti.

Spôsob nadobúdania dedičstva

Pri splnení uvedených rovnakých predpokladov dedenia podľa rakúskeho práva i uhorského obyčajového práva je potrebné následne poukázať na podstatný rozdiel medzi spomínanými právnymi úpravami. Základný rozdiel spočíval v tom, že podľa uhorského práva dochádzalo k prechodu pozostalosti na dediča *ipso iure*, t. j. dedič nadobúda dedičstvo smrťou poručiťa z moci zákona, bez akéhokolvek svojho ďalšieho pričinenia (princíp delačný),¹⁵⁹ kým rakúske právo bolo budované na princípe adičnom, čo znamená, že sa vyžadoval prejav deláta, či chce byť dedičom alebo nie.

Inými slovami, spôsobilému dedičovi nevzniká deláciou ešte možnosť vykonávať dedičské právo, ale deláciou mu vzniklo len právo deferovanú pozostalosť prijať alebo odmietnuť. Niekedy sa to formuluje aj tak, že deláciou sa dedičstvo určitým osobám (dedičom) len ponúkalo. Vstup do práv zomretého sa realizoval až prijatím ponúkaného dedičstva.

Keď aj dedič prijal pozostalosť, to ešte neznamenal, že sa mohol ihneď aj ujať držby dedičstva. Naopak dedič nemal právo ujať sa držby dedičstva, pretože pozostalosť musela byť v každom prípade ešte súdne prejednaná a oprávnenému dedičovi súdne odovzdaná. To znamená, že možnosť vykonávať právo k dedičstvu bola viazaná na súdne odovzdanie pozostalosti. Z uvedeného vyplýva, že v rakúskom práve neplatilo *le mort saisit le vi*, t. j. aby nápad a nadobudnutie spadali v jedno. Práva a povinnosti tvoriace pozostalosť teda nepatrili od poručiťovej smrti už poručiťovi, ale až do nadobudnutia dedičom nepatrili ešte ani dedičovi – t. j. od poručiťovej smrti až do nadobudnutia dedičom nemali subjekt. Nepatrili totiž už poručiťovi, ale nepatrili ešte ani dedičovi. V tomto medziobdobí, počas ktorého sa nevedelo, kto je dedičom, vedelo sa iba to, komu sa dedičstvo ponúklo, dedičstvo – ako sa hovorí – leží, odpočíva (*iacet*), odtiaľ názov ležiace dedičstvo, ležiaca pozostalosť

¹⁵⁸ ROUČEK, F.: *Československý obecní zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. vydané v edícii Komentované zákony Československé republiky, svazek XVI., II. doplněné vydání, Praha 1932, s. 407 a nasl.

¹⁵⁹ FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A.: dielo citované v pozn. č. 11, s. 421.

(*hereditas iacens*).¹⁶⁰ Podľa Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníka sa po delácii, t. j. od smrti poručiteľa až do okamihu prijatia dedičstva hľadalo na pozostalosť tak, akoby bola stále v držbe zomretého. To znamená, že pred prijatím dedičstva dedičom sa pozeralo na pozostalosť tak, akoby sa stále upínala na osobu zomretého. V čase od prijatia dedičstva dedičom až do nadobudnutia dedičstva dedičom „dedič predstavuje poručiteľa“, k čomu zákon ešte dodáva, že „smerom (voči) tretej osobe považujú sa v tomto období – t. j. od prijatia dedičstva dedičom – za jednu osobu“. Tým je určené rovnaké právne postavenie obidvoch.¹⁶¹

Na povedané sa však v literatúre vyskytujú rôzne názory. Predovšetkým sú to konštrukcie, ktoré ležiacu pozostalosť personifikujú a vidia v nej právnickú osobu, t. j. hovoria, že ide o samostatný majetok s osobitným určením. Na druhej strane sú tu názory, ktoré nesúhlasia s konštrukciou, že *hereditas iacens* je právnická osoba, pretože tu neexistuje štatút a nie sú tu ani orgány právnickej osoby, sú tu len osoby povolané podľa potreby na opatrovanie a správu a tým aj na zastupovanie vo verejnom záujme, alebo v záujme budúcich osôb.¹⁶² Prevahu získal názor, že *hereditas iacens* je v záujme zachovania jednoty a integrity pozostalosti právnickou osobou.

Keď hovoríme, že pozostalosť „odpočíva – leží“, je potrebné upozorniť na riešenie otázky udržovania, správy a zastupovania ležiacej pozostalosti. Ako už bolo povedané, okamihom smrti poručiteľa sa pozostalosť deferuje – ponúka povolaným osobám a povolanej osobe (delátovi), vzniká len právo deferovanú pozostalosť prijať – obyčajne tzv. dedičskou prihláškou, alebo ju odmietnuť. Aj keď prijme pozostalosť, nesmie sa svojvoľne deferovanej pozostalosti ujať, ale jeho dedičské právo musí byť ešte zistené súdom a až potom je mu súdom pozostalosť odovzdaná. Tým bude prechod dedičstva na dediča skončený. To znamená, že pred dedičskou prihláškou sa o zachovanie dedičstva budúcim dedičom stará súd.

Po dedičskej prihláške (čo ešte, samozrejme, neznamená, že tomu, kto podal prihlášku, bude skutočne súdom pozostalosť odovzdaná) tvorí niekoľko dedičov spoločne povolaných k tej istej pozostalosti tzv. spoločenstvo dedičov. Ide o dedičov spoločne povolaných k pozostalosti, ktorí sa už prihlásili a ich prihlášky si neodporujú, vzhľadom na to, že majú dohromady nárok na pozostalosť *in natura*. Po podaní prihlášky a pred odovzdaním im pozostalosti súdom, takéto spoločenstvo dedičov vystupuje navonok (najmä

¹⁶⁰ Bolo sporné, koho treba v tomto medziobdobí považovať za subjekt (vlastníka) pozostalosti.

¹⁶¹ ROUČEK, F.–SEDLÁČEK, J.: *Komentár k Československému obecnému zákonníku občianskeho a občianske právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. díl III, Praha 1936, s. 826.

¹⁶² ROUČEK, F.–SEDLÁČEK, J.: *Komentár k Československému obecnému zákonníku občianskeho a občianske právo platné na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi*. díl III, Praha 1936, s. 830.

voči veriteľom a dlžníkom dedičstva) dohromady ako jedna osoba, pričom dedičia spravujú pozostalosť ako cudzí majetok. Spoločenstvo dedičov takto (ako jedna osoba):

- zastupovalo pozostalosť navonok,
- spravovalo pozostalosť (čo mohli síce dedičia, ale len všetci spoločne, prenechať jednej osobe z nich). Platila pritom zásada, že vo veciach úpravy (hospodárenia) rozhodovala väčšina počítaná podľa podielov, pričom opatrenia nevyhnutné na držanie veci mohol urobiť každý sám z dedičov,
- disponovalo pozostalosťou, na čo však bol potrebný súhlas všetkých.

Z uvedeného jasne vyplýva, že od odovzdania dedičskej prihlášky až do odovzdania pozostalosti dedičovi súdom je dedič (dedičia) len akýmsi „zástupcom“ alebo „správcom“ pozostalosti.

Až po odovzdaní pozostalosti súdom dedičovi majetok už nie je *hereditas iacens*, ale patrí dedičom, ktorým bola súdom pozostalosť odovzdaná.¹⁶³

Zásadou slovenského dedičského práva na rozdiel od úpravy platnej v českých zemiach bolo, že dedič nadobúdala dedičstvo *ipso iure*. Z toho vyplýva, že právne účinky dedenia podľa práva platného na Slovensku sa podstatne odlišovali od českej úpravy. Konkrétne to znamenalo, že na nadobudnutie dedičstva nebola potrebná osobitná prihláška. Stačilo, keď dedič dedičstvo neodmietol. Dedič nadobudol dedičstvo smrťou poručiteľa z moci zákona, t. j. bez akéhokoľvek svojho ďalšieho pričinenia. Zákony platné na Slovensku a Podkarpatskej Rusi nepoznali spočívajúcu pozostalosť *hereditas iacens*. Dedenie prebiehalo *ipso iure*, a tak možnosť vykonávať dedičské právo nebolo viazané na súdne odovzdanie pozostalosti, t. j. podľa uhorského práva prevedenia pozostalostného konania nebolo podmienkou, aby bolo dedičstvo nadobudnuté.¹⁶⁴

Vykonanie pozostalostného konania (ktoré bolo upravené v zák. čl. XVI z r. 1894) bolo potrebné len na to, aby zmena práv nastávajúca smrťou poručiteľa bola v záujme zachovania týchto práv súdne usporiadaná. Súd zároveň zabezpečil ochranu prechádzajúcich práv pred narušením podstaty majetku. Cieľom pozostalostného konania nebolo preto zakladanie práva, ale len usporiadanie práv už nadobudnutých. Toto usporiadanie plnilo účel vierohodnej legitimácie nadobudnutého dedičského práva. Iným spôsobom nebolo možné mimo sporu vierohodne a jednoznačne dokázať, kto je výlučným oprávneným dedičom poručiteľa.

¹⁶³ BÍLEK, J.–SEŠINA, R.: *Dědické právo v předpisech let 1925–2001*. Praha: C. H. Beck 2001, s. 3–5.

¹⁶⁴ MOSNÝ, P.: *Dejiny štátu a práva na Slovensku po roku 1918*. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach 1997, s. 217 a nasl.

Vzhľadom na uvedené pozostalostný súd začína konanie spravidla len na žiadosť záujemcov. Všeobecne bolo tiež vecou osôb na pozostalosti zainteresovaných, či pokladali za potrebné vzhľadom na ochranu svojich záujmov, aby sa pozostalostné konanie realizovalo. Je však potrebné upozorniť na tú skutočnosť, že dedič mal úplnú voľnosť, aby také dedičstvo, ktoré mu napadlo z moci zákona bez vlastného pričinenia, odmietol. Oprávnený dedič nemohol odmietnuť dedičstvo len vtedy, ak ho už raz výslovne prijal, alebo keď sa z okolností dalo s určitosťou usudzovať, že ho prijal. Keď bolo dedičov viac, stala sa pozostalosť ich spoločným majetkom v pomere ich dedičských podielov. Toto spoločenstvo majetku znamenalo, že jeho členovia disponovali s majetkom len spoločne.

Každý spoludedič bol účastný na úžitkoch i bremenách pozostalosti v pomere svojho dedičského podielu. Spôsob užívania a manipulácie s dedičstvom určovali si spoludedičia väčšinou hlasov. Toto spoločenstvo trvalo, dokým dedičia neuskutočnili delbu. Rozdelenie majetku medzi spoludedičmi sa dialo potom podľa pravidiel o zrušení majetkového spoločenstva, a to buď spoločnou dohodou, alebo sporom o delbu.

Samozrejme, na dediča prechádzali smrťou poručiteľa nielen práva poručiteľa, ale aj jeho dlhy. Dedič ručil za všetky tieto pozostalostné dlhy len do výšky nadobudnutého dedičstva. Keď zomrel dlžník a jeho pozostalosť nebola ešte súdne odovzdaná, veriteľ bol povinný pri uplatňovaní svojej pohľadávky žalovať všetkých známych dedičov. Veriteľ musel v spore dokazovať, že na osobu, ktorú žaluje ako dediča svojho dlžníka, dedičstvo skutočne pripadlo a tiež aké. Ak veriteľ nedokázal, že dedič dedičstvo skutočne obdržal, nemohol mu súd jeho pohľadávku prisúdiť. Na druhej strane, dedič musel byť pri uspokojovaní pozostalostných veriteľov náležite opatrný. Ak totiž mohol odôvodnene predpokladať, že pozostalosť je dlhmi predĺžená, čiže dedičstvo je predĺžené, nesmel vyplácať jednotlivých veriteľov ľubovoľne, ale musel žiadať, aby bol na pozostalosť uvalený konkurz. Inak by neuspokojeným veriteľom zodpovedal osobne a celým svojím majetkom. Keď bolo viac dedičov, ručili pozostalým veriteľom solidárne. Vo vzťahu medzi sebou ručili spoludedičia za pozostalostné dlhy jeden voči druhému len v pomere svojich dedičských podielov.

Podľa vtedy platného práva v Čechách aj na Slovensku (s výnimkou vecného odkazu) bolo dedenie vždy univerzálnou sukcesiou po poručiteli. Dedič sa povolával k pozostalosti ako celku. Pozostalosť sa javila ako súhrn majetku a prechádzala na dediča buď v celku, alebo v určitom podiele z celku. Ak sa povolávalo k dedičstvu viac dedičov, mohli sa ich podiely určiť iba týmito pomernými podielmi so zreteľom na celok. Nebolo známe dedenie jednotlivce veci alebo práva. Odkazovník – *legáto*, nebol singulárnym sukcesorom poručiteľa, lebo nenadobúdal odkázané veci alebo práva priamo po ňom, ale

stal sa veriteľom dediča s obligačným nárokom voči nemu na vydanie alebo výplatu odkazu. Výnimkou bol odkazovník tzv. vecného odkazu na Slovensku, ktorý sa stal vlastníkom odkázanej veci priamo poručiteľovou smrťou.

Zákonné dedenie – rozdiely v právnej úprave na Slovensku a v Čechách

Ďalší z podstatných rozdielov medzi právnou úpravou dedičského práva v českých zemiach a na Slovensku sa týkal zákonného dedenia. Pôvodne Občiansky rakúsky zákonník z r. 1811, platný v období právneho dualizmu v Čechách, umožňoval dedenie až v šiestich parentelách (skupinách). Novela z 12. októbra 1914 zaviedla 4 parentely. Podľa tejto novely boli k dedičskej postupnosti povolávaní:¹⁶⁵

- a) V prvej skupine: poručiteľovi descendentí (prvého a druhého stupňa), teda poručiteľove deti – synovia, dcéry, vnuci a vnučky atď.
- b) V druhej skupine: rodičia poručiteľa (ascendenti prvého stupňa), teda matka a otec poručiteľa a ich potomkovia, teda tiež bratia a synovci.
- c) V tretej skupine: starí rodičia otca a matky poručiteľa (teda ascendenti druhého stupňa).
- d) Vo štvrtnej skupine: prarodičia poručiteľa.

Platilo pritom pravidlo, že dedičstvo sa deferuje najskôr v prvej skupine, a len, keď jej niet, druhej skupine atď., pričom každá osoba zo skupiny bližšej vylučuje všetky osoby zo skupín vzdialenejších.

Ak neboli zákonní dedičia ani v prvom ani v druhom pokolení a nebolo ani starých rodičov, celú pozostalosť obdržal manžel (manželka) poručiteľa.

Ak nebolo osoby oprávnenej k dedeniu, pripadla pozostalosť ako odúmrtí štátu.

Treba upozorniť, že Všeobecný rakúsky občiansky zákonník nepoznal na rozdiel od právnej úpravy dedenia na Slovensku rozdiely medzi majetkom zdedeným, čiže vetvovým, a majetkom nadobudnutým. Na rozdiel od popísanej právnej úpravy zákonného dedenia v Čechách (podľa Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníka), na Slovensku bol okruh zákonných dedičov fakticky neobmedzený. Dediť sa v zásade mohlo potiaľ, pokiaľ sa dalo príbuzenstvo ešte preukázať. Vychádzajúc z právnej úpravy obsiahnutej v článku 9 Dočasných súdnych pravidiel judexkuriálnej konferencie z roku 1861, ak neexistoval platný závet, slovenské právo rozoznávalo zásadne dva prípady zákonnej postupnosti, a to pre prípad, že poručiteľ zanechal potomkov, a pre prípad, že potomkov nemá.¹⁶⁶

¹⁶⁵ BÍLEK, J.–SEŠINA, R.: *Dědické právo v předpisech let 1925–2001*. Praha: C. H. Beck 2001, s. 11 až 12.

¹⁶⁶ FAJNOR, V.–ZATURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platný na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Právnická jednota 1924, s. 501.

V prvom prípade dedili potomkovia poručiťa, a to každý rovnakým dielom. Ak niektoré z detí nežilo a zanechalo potomkov, dedili potom títo – každý rovnakým dielom. To znamená, že namiesto skôr zomretého dieťaťa dedili časť, ktorá by mu pripadla, rovnakým dielom jeho deti (vnukovia poručiťa). Namiesto skôr zomretého vnuka, časť ktorá by mu pripadla, zasa deti vnuka atď. (t. j. dedenie kmeňové). V tejto skupine je potrebné osobitne zdôrazniť, že pri dedení zo zákona všeobecne dedili spravidla len osoby, ktoré spájal zväzok „zákonného príbuzenstva“. V tejto súvislosti treba podčiarknuť, že podľa vtedajšieho dedičského práva sa rozlišovalo manželské dieťa od dieťaťa narodeného mimo manželstva. Dieťa narodené mimo manželstva bolo vo vzájomnom príbuzenskom zväzku len so svojou matkou a jej príbuznými, nie však s otcom a jeho príbuznými. To znamená, že podľa práva platného na Slovensku bolo treba skúmať otázku manželského pôvodu detí pri prejednávaní dedičstva, pričom za manželské bolo možno pokladať iba také dieťa, ktoré sa narodilo po uzavretí zákonného manželstva. V prípade, ak nezostali potomkovia po poručiťovi (čiže dedičia kol. skupiny), nastupovalo pomerne zložité dedenie ďalšieho okruhu dedičov. Tu sa už rozoznávalo v pozostalosti – majetok zdedený, čiže vetvový na jednej strane a majetok nadobudnutý na strane druhej. Rozlíšenie je veľmi dôležité, pretože pre každý z týchto majetkov platila osobitná dedičská postupnosť.

Už zo samotného pojmu „zdedený majetok“ vyplýva, že ide o hodnoty, ktoré poručiť nadobudol zdedením alebo aj darom od svojich predkov, či už z otcovej alebo matkinej strany. Rozlišovanie zdedeného majetku, či bol nadobudnutý z matkinej a či z otcovej strany, mal zásadný význam preto, aby mohlo byť posúdené, z ktorej vetvy majetok pochádza. Ak nebolo totiž potomkov (t. j. dedičov z I. skupiny), pripadol tento zdedený, resp. vetvový majetok naspäť dedičom z tej vetvy, z ktorej ho poručiť nadobudol. Ak by dedičia z vetvy vymreli a nezostali by ani potomkovia, stráca takýto majetok vetvový charakter a nakladá sa s ním ako s nadobudnutým majetkom.

Toto je hlavná zásada, podľa ktorej (t. j. ak by dedičia z vetvy vymreli a nezostali by ani potomkovia) majetok poručiťa stráca vetvový charakter a ďalej sa s ním nakladá ako s nadobudnutým majetkom.

Podľa § 10 Dočasných súdnych pravidiel judexkuriálnej konferencie v prípade, ak poručiť nezanechal potomkov, prichádzali do úvahy ako dedičia zo zákona otec a matka poručiťa, a to len na hodnotu toho majetku, ktorú poručiť nadobudol z ich vetvy. Zasadou pritom bolo, že majetok pochádzajúci z otcovej vetvy prechádza na otca a majetok pochádzajúci z matkinej strany prejde naspäť na matku. Ak by nežili ani tí, potom prichádzajú do úvahy ako dedičia starí rodičia, resp. prarodičia a ich potomkovia. Ak v dotyčnej vetve už vôbec nebolo príbuzného, ktorý by bol povolaný k vetvovému dedeniu,

strácal takýto majetok svoj vetvový charakter a v prípade dedenia nakladalo sa ďalej s ním ako s nadobudnutým majetkom.

Na rozdiel od zdedeného, čiže vetvového majetku, za nadobudnutý majetok je treba považovať tú hodnotu z pozostalosti, ktorá zostáva po odpočítaní vetvového majetku. To znamená, že za nadobudnutý majetok treba považovať to, čo zostalo z hodnoty dedičstva po odpočítaní vetvového majetku.

V prípade, že po poručiťelovi nezostali deti, nadobudnutý majetok dedil v prvom rade manžel, ktorý prežil poručiťela. To znamená, že nadobudnutý majetok manželov dedila manželka, manželkin dedil manžel. Ak nebolo ani manžela (manželky) po poručiťelovi, dedili jeho nadobudnutý majetok jeho pokrvní príbuzní. Dokiaľ je hoci len jediný príbuzný zo skupiny bližšej, vylučuje z dedenia všetkých príbuzných, ktorí patria do skupiny vzdialenejšej.

V tejto súvislosti je potrebné ešte upozorniť na nutnosť rozlišovania medzi nadobudnutým majetkom (ako bol už popísaný) a tzv. koakvizíciou. Pod pojmom koakvizícia treba chápať v zmysle zák. čl. XIV. z roku 1894 majetok, ktorý poručiťel nadobudol spoločne s pozostalým manželom počas trvania manželstva, resp. tú hodnotu, o ktorú bol zväčšený majetok v čase trvania manželstva s tým, že z majetku patriaceho do koakvizície patrí pozostalému manželovi vždy polovica. Práve vzhľadom na túto skutočnosť bolo dôležité rozlišovať medzi nadobudnutým majetkom a tzv. koakvizíciou (t. j. majetkom, ktorý poručiťel nadobudol spoločne s pozostalým manželom), pretože koakvizícia bola možná aj tam, kde nezostal nadobudnutý majetok.

K manželskému dedeniu dochádzalo podľa § 14 Dočasných súdnych pravidiel judexkuriálnej konferencie:

- a) k nadobudnutému majetku, a to len vtedy, ak nebolo priamych potomkov,
- b) k zdedenému – vetvovému majetku, ak nebolo priamych potomkov, ani dedičov z vetvy vzostupnej ani pobočnej.

Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že pozostalý manžel prichádzal do úvahy ako dedič len vtedy, ak po poručiťelovi nezostali potomkovia. Inými slovami to znamená, že manželka poručiťela sa nepovažovala za rovnakého dediča ako jeho deti. Keďže manželka poručiťela bola obmedzená pri dedení, vtedajší zákon ju zabezpečoval vdovským právom. Toto právo prislúchalo výslovne len vdove a v praxi znamenalo, že vdova, pokiaľ nosila meno poručiťela, čiže sa nevydala po druhý raz, mohla zostať v držbe celého poručiťelovho

majetku, užívať ho, brať z neho úžitky a prírastky, pričom vlastníkom majetku boli dedičia v zmysle zásad, ktoré boli skôr popísané.¹⁶⁷

Už v prvých rokoch Česko-Slovenskej republiky sa začalo v rámci unifikačných a kodifikačných prác s prípravou nového občianskeho zákonníka platného na celom území republiky. Vládny návrh tohto kódexu bol pripravený v r. 1937. Koncepčne, a najmä obsahovo vychádzal z Všeobecného rakúskeho občianskeho zákonníka. Jeho prijatie parlamentom zabránilo rozbitie Československa, a následný vznik Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského štátu. Pôvodný stav z roku 1918 tak trval až do konca r. 1950, keď bol vydaný prvý Občiansky zákonník z. č. 141/1950 Zb., ktorý zjednotil občianske právo na celom území Česko-Slovenska. Prijatím Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb. sa tak skončila historická etapa dualizmu rakúskeho občianskeho práva v Čechách a uhorského obyčajového práva na Slovensku.

¹⁶⁷ GRONSKÝ, J.: *Dějiny československého státu a práva*. Praha 1971, s. 200 a nasl.

IV OBDOBIE OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA Z R. 1950

Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb., ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. januára 1950, zjednotil občianske právo na celom území Česko-Slovenska a po tridsiatich rokoch existencie Česko-Slovenského štátu sa tak vytvoril prvý unifikovaný kódex občianskeho práva, ktorého pôsobnosť sa vzťahovala už na celé územie Česko-Slovenska.¹⁶⁸ Tento Občiansky zákonník opustil skorší jednotný a všeobecný pojem vlastníctva a nahradil ho podľa sovietskeho vzoru vlastníckym systémom, v ktorom socialistické vlastníctvo malo nadradenosť nad vlastníctvom individuálnym a vnútri socialistického vlastníctva malo dominantné postavenie štátne socialistické vlastníctvo, ktoré bolo považované za vrchol vlastníckej sústavy.

Prijatím Občianskeho zákonníka z r. 1950 došlo v oblasti právnej úpravy dedičského práva oproti predošlému stavu k podstatnému zjednodušeniu. Zjednodušenie umožnilo aj to, že v dôsledku novej funkcie dedičského práva sa dostalo do popredia dedenie zo zákona. Nová úprava priniesla podstatné zjednodušenie zákonného dedenia a obmedzenie okruhu zákonných dedičov na osoby blízke porúčiteľovi. Pokiaľ ide o nadobudnutie dedičstva, neprevzal tento Občiansky zákonník inštitút tzv. ležiacej pozostalosti, ktorý považoval v právnej teórii za umelý inštitút v podrobnostiach nevyjasnený.

Keďže do vydania tohto Občianskeho zákonníka nebolo ani dedičské právo v Česko-Slovensku jednotne upravené – v českých krajinách bolo upravené Všeobecným rakúskym občianskym zákonníkom z r. 1811 a na Slovensku bolo dedičské právo v podstate obsiahnuté vo Verböczyho Tripartite z r. 1514 ako aj v Dočasných súdnych pravidlách judexkuriálnej konferencie z r. 1861, Občiansky zákonník zák. č. 141/1950 Zb. znamenal aj zjednotenie právnej úpravy dedičského práva na celé územie štátu. Dedičské právo tvorilo piatu časť Občianskeho zákonníka a jeho právna úprava tu bola rozdelená do štyroch hláv (XXXIV.–XXXVII., § 509–561). Prejednanie dedičstva a vyporiadanie záväzkov porúčiteľa bolo upravené v zákone o občianskom súdnom poriadku (ZOSP č. 142/1950 Zb.), ktorý je ďalším dôležitým prameňom dedičského práva. Prejednanie dedičstva bolo upravené v VI. hlave druhej časti tohto zákona (§ 310–342).

Okrem týchto základných noriem patrilo do oblasti prameňov dedičského práva ešte celý rad iných predpisov, ktoré dopĺňali určité oblasti hmotného a procesného dedičského práva.

¹⁶⁸ BEŇA, J.: *Vývoj Slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB 2001, s. 300 a nasl.

Treba spomenúť najmä zákon č. 116/1951 Zb. o štátnom notárstve, ďalej zákon č. 139/1947 Zb. o rozdelení pozostalosti s poľnohospodárskymi podnikmi a o zamedzení drobenia poľnohospodárskej pôdy, zákon č. 115/1953 Zb. o autorskom práve a zákon č. 6/1952 Zb. o vynálezoch a zlepšovacích návrhoch a zákon o práve rodinnom, t. j. zákon č. 265/1949 Zb. Zákon o práve rodinnom nadobudol účinnosť 1. 1. 1950. Dôležité pre súvislosť s dedičským právom sú ustanovenia § 22 až 29, ktoré do nášho právneho poriadku zakotvili dovtedy neznámy inštitút zákonného majetkového spoločenstva (ďalej ZMS). Do 31. 3. 1950 všeobecný Občiansky zákonník neupravoval špeciálne majetkové pomery manželov.

Uvedené predpisy dedičského práva upravovali predovšetkým prechod majetku poručiteľa na jeho dedičov. Dedičstvom sa rozumie súbor práv a záväzkov poručiteľa, ktoré jeho smrťou nezanikajú. V súlade s Ústavou 9. mája išlo prevažne o poručiteľov osobný majetok.

Podľa vtedy platného práva bol dedič univerzálnym sukcesorom poručiteľa a dedičská postupnosť bola vždy univerzálnou sukcesiou po poručiteľovi. Dedič nastupoval vždy do dedičstva ako celku, na neho prechádzali bezprostredne z poručiteľa všetky práva a záväzky, z ktorých sa dedičstvo skladalo. Platné právo teda nepoznalo pojem dedičia jednotlivej veci alebo práva, ale poznalo iba odkaz jednotlivej veci alebo práva. Odkazovník, čiže legatár bol veriteľom dediča, celé dedičstvo prechádzalo rukami dediča a od dediča žiadal odkazovník vyplatenie odkazu. Výnimku pripúšťalo právo platné na Slovensku, ktoré poznalo tzv. vecný odkaz, pri ktorom sa odkazovník nestával veriteľom dediča, ale stával sa priamo smrťou poručiteľa vlastníkom odkázanej veci.¹⁶⁹

Občiansky zákonník z r. 1950 vychádzal z úplnej inej koncepcie a pripúšťal, aby sa dedičstvo mohlo medzi spoludedičov rozdeliť nielen pomernými dielmi, ale aj podľa jednotlivých vecí a práv. Paragraf 511 Občianskeho zákonníka ustanovoval, že „dedič môže nadobudnúť buď všetok poručiteľov majetok, alebo jeho pomerný diel, alebo i len jednotlivé veci, alebo práva“.

Občiansky zákonník poznal teda nielen univerzálnu sukcesiu vo vyložennom zmysle, ale i dedenie iba určitej veci alebo práva (singulárnu sukcesiu). Dôvodom nového ustanovenia, podľa ktorého môže byť niekto aj dedičom jednotlivej veci alebo práva (čo bolo predchádzajúcemu právu úplne neznáme) je, aby ten, kto podľa nariadenia poručiteľa dostal z dedičstva jednotlivé veci alebo práva, participoval aj na dlhoch poručiteľa. Podľa § 514 Občianskeho zákonníka bol totiž dedič povinný hradiť náklady primeraného pohrebu

¹⁶⁹ KNAPP, V.: *Učebnica občianskeho a rodinného práva III. – Dedičské právo a Rodinné právo*. Praha 1953, s. 320 a nasl.

poručiť, ako aj plniť záväzky, ktoré na neho prešli poručiťovou smrťou, pravda, iba do výšky ceny nadobudnutého dedičstva. Aj ten, kto podľa nariadenia poručiť dostal z dedičstva iba jednotlivé veci alebo práva, musel podľa § 514 Občianskeho zákonníka participovať na záväzkoch poručiť. Odkazovník neznášal podľa predtým platného práva záväzky poručiť a dostal vždy čistý odkaz. Nebolo spravodlivé, keď odkazovník, ktorý dostal z dedičstva vysoké hodnoty, nemusel ničím prispieť k plneniu záväzkov poručiť a keď tieto záväzky musel plniť iba dedič, poprípade niekoľkí dedičia. Občiansky zákonník z r. 1950 odstránil túto nespravodlivosť. Aj ten, kto z dedičstva dostal iba jednotlivé veci alebo práva, bol ako dedič povinný znášať záväzky poručiť.¹⁷⁰

Odkaz sa teda odlišoval od dedenia určitej veci iba svojou formou a objektom. Nelíšil sa však zásadne čo do právnych dôsledkov a spravidla sa nelíšilo ani právne postavenie dediča určitej veci od postavenia odkazovníka.

Všeobecné predpoklady dedenia

Všeobecnými predpokladmi dedenia podľa práva platného po roku 1950 boli smrť poručiť, existencia dedičstva, dedičský titul a spôsobilý dedič.

- a) Dedičská postupnosť nastala smrťou človeka. Dedičská postupnosť nenastala, ak zanikla právnická osoba; o likvidácii majetku právnickej osoby platili iné ustanovenia než predpisy dedičského práva.
- b) Druhým predpokladom dedičskej postupnosti bolo, aby tu boli práva a záväzky, ktoré prechádzali na dediča, inými slovami, aby existovalo nejaké dedičstvo. Na dediča neprechádzali a do dedičstva nepatrili osobné práva. Dedičstvo tvorili iba majetkové práva a záväzky poručiť, pokiaľ poručiťovou smrťou nezaničnú. Majetkové práva sú zásadne dediteľné a ich nedediteľnosť je výnimkou.

Medzi zdeditelnými právami zaujímalo i vtedy najdôležitejšie miesto vlastnícke právo. Je potrebné uvedomiť si, že právo platné od r. 1950 rozlišovalo osobné vlastníctvo a súkromné vlastníctvo ako formy vlastníctva, a preto na dediča smrťou poručiť prechádzalo najmä osobné vlastníctvo poručiť k predmetom jeho osobnej a domácej potreby, k jeho rodinnému domu a úsporám nadobudnutým prácou. Smrťou poručiť sa dedič stal vlastníkom týchto vecí. Umožňovalo sa aj dedenie vecí patriacich do súkromného vlastníctva, ale len s obmedzením, že sa tým neprekročia medze dané vtedy platným právom pre súkromné vlastníctvo. Súkromné vlastníctvo ako forma vlastníctva sa vyskytovalo hlavne v sektore poľnohospodárstva, a to vo dvoch formách, išlo o súkromné

¹⁷⁰ KNAPP, V.: *Učebnica občianskeho a rodinného práva III. – Dedičské právo a Rodinné právo*. Praha 1953, s. 325 a nasl.

vlastníctvo drobných a stredných roľníkov a súkromné vlastníctvo kulaka. V tejto súvislosti treba poukázať na zákon č. 139/1947 Zb. o rozdelení pozostalosti s poľnohospodárskymi podnikmi a o zamedzení drobenia poľnohospodárskej pôdy. Tento zákon sa stal dôležitým prameňom dedičského práva tohto obdobia, jeho účelom bolo zamedziť drobenie poľnohospodárskych podnikov, ak poľnohospodársky majetok nepresahoval určitú minimálnu výmeru poľnohospodárskej pôdy, a umožniť, aby poľnohospodársky podnik prešiel v tomto prípade na jedného dediča, ktorý sám pracoval v poľnohospodárstve alebo mal záujem pracovať v poľnohospodárstve. Tento zákon sa aplikoval, aj pokiaľ išlo o dedenie po roľníkoch – členoch jednotných roľníckych družstiev, pretože pri vstupe roľníka do JRD nestrácal roľník vlastníctvo k svojim pozemkom, ktoré združil do spoločného hospodárenia družstva, a preto bolo potrebné, aby sa dedičia dohodli na prenajímateľovi poľnohospodárskeho podniku.¹⁷¹

Aby určitá osoba nadobudla dedičstvo, musela mať predovšetkým dedičský titul; ďalej musela byť táto osoba v čase poručiteľovej smrti nažive, alebo ak ide o právnickú osobu, musela táto právnická osoba v dobe poručiteľovej smrti existovať; konečne tu nesmel byť nijaký dôvod, ktorý nadobudnutie dedičstva vylučoval.¹⁷²

c) Dedičský titul

„Kto je dedičom, ustanovuje zákon (dedenie zo zákona), alebo poručiteľ svojím závetom (dedenie zo závetu). Obidva tieto nadobúdacie dôvody (dedičské tituly) môžu sa však uplatniť aj vedľa seba“ (§ 512 OZ).

Iné dedičské tituly Občiansky zákonník z r. 1950 nepoznal. Dedičským titulom teda nebola dedičská zmluva, ktorá bola známa predtým platnému právu.

Vtedy právo poznalo teda dedenie zo zákona a dedenie zo závetu. Vo vzájomnom pomere týchto dedičských titulov dával *Občiansky zákonník z r. 1950 zjavne*

¹⁷¹ Uskutočnenie dedičskej postupnosti: Podľa § 509 OZ „nadobúda sa dedičstvo poručiteľovou smrťou“. Poručiteľovou smrťou prechádzajú teda na dediča všetky prevoditeľné práva a povinnosti, ktorých subjektom bol poručiteľ. Dedič je od toho okamihu vlastníkom poručiteľových vecí, veriteľom jeho pohľadávok a dlžníkom jeho záväzkov. Podľa predtým platného práva v českých krajinách (nie podľa práva platného na Slovensku) nenadobúdali dedič dedičstvo už poručiteľovou smrťou, ale až súdnym odovzdaním. Súbor aktív a pasív poručiteľa, ktorý mal dedičskou postupnosťou prejsť na dediča, tvoril osobitnú masu, samostatný subjekt práv a záväzkov, ktorý bol spôsobilý na súde žalovať a byť žalovaný, bol teda právnickou osobou – išlo o tzv. ležiacu pozostalosť (hereditas iacens). Pozostalosť predstavovala ako personifikovaný majetok osobu poručiteľa aj po jeho smrti.

Podľa OZ z r. 1950 dedič teda nadobúda poručiteľov majetok bez toho, že by urobil nejaký právny úkon a zásadne bez ohľadu na to, či ho chce nadobudnúť, alebo nie. Avšak keďže nikto nemôže byť nútený k tomu, aby proti svojej vôli nadobúdali majetok, umožňoval Občiansky zákonník dedičovi odmietnuť dedičstvo.

Ďalej sa k uskutočneniu dedičskej postupnosti vyžadovalo ešte potvrdenie dedičstva súdom (§ 559 OZ), ktoré má však iba deklaratórny význam. Pozri: SCHELLEOVÁ–SCHELLE: *Civilní kódexy 1811-1950-1964*. Brno: Masarykova univerzita 1993, s. 28.

¹⁷² SCHELLEOVÁ–SCHELLE: *Civilní kódexy 1811-1950-1964*. Brno: Masarykova univerzita 1993, s. 58–60.

a *zámerne prednosť dedeniu zo zákona*. Táto prednosť poskytovaná dedeniu zo zákona sa prejavovala najmä v ustanoveniach, ktoré bránili poručiteľovi v tom, aby závetom vylúčil z dedenia svojich najbližších príbuzných alebo ukrátil ich zákonný dedičský podiel, buď vôbec, alebo viac ako o štvrtinu, ako aj v tom, že pri *dedení zo závetu bola vylúčená tzv. akrescencia* (prirastanie podielov).

d) Existencia dediča

Právo dediť priznával zákon každej osobe, ktorá má spôsobilosť na práva (§ 4 a 18 OZ), za ďalšieho predpokladu, že jej v tom nebráni dedičská nespôsobilosť podľa § 522 OZ. Dediť mohla teda ako osoba fyzická, tak aj osoba právnická (§ 510 OZ). Právo dediť mal aj česko-slovenský štát, ktorý mohol byť v závete platne ustanovený za dediča.

Ak má určitá fyzická osoba nadobudnúť dedičstvo, musí však v dobe poručiteľovej smrti byť už nažive, alebo musí byť aspoň počatá. Z § 5 OZ totiž vyplývalo, že dediť môže aj dieťa ešte nenarodené (*nasciturus*), ak bolo v dobe poručiteľovej smrti už počaté a ak sa potom živé narodí. Z povahy veci vyplýva, že dedičstvo môže nadobudnúť iba taká fyzická osoba, ktorá je v dobe poručiteľovej smrti ešte nažive, t. j. musí poručiteľa prežiť.

Ak dedičstvo mala nadobudnúť právnická osoba, musela v dobe poručiteľovej smrti bezpodmienečne existovať, pretože existencia dediča v dobe poručiteľovej smrti je nevyhnutným predpokladom nadobudnutia dedičstva. Podľa vtedy platného práva teda nebolo možné za dediča ustanoviť napr. nadáciu, ktorá sa má podľa ustanovenia závetu ešte len zriadiť.

Čo bolo povedané o dedičovi, platí primerane aj o odkazovníkovi (§ 537 OZ).

Ďalším predpokladom nadobudnutia dedičstva bolo, aby na strane dediča neboli dôvody, ktoré vylučujú nadobudnutie dedičstva. Takýmito dôvodmi boli: dedičská nespôsobilosť, zrieknutie sa dedičstva a vydedenie.

Dedenie zo zákona a jeho význam

Ak nebol platný závet, alebo ak dedičia zo závetu nemohli dediť (neboli na to spôsobilí), alebo nechceli dediť (zriekli sa dedičstva alebo ho odmietli), a ak na ich miesto nenastúpil náhradný dedič (§ 539 OZ), nastávalo dedenie zo zákona, t. j. zákon povolával k dedeniu určitý okruh osôb, ktoré sa nazývali zákonnými dedičmi.

Bolo však možné, aby popri dedení zo zákona došlo aj k dedeniu zo závetu. To bolo vtedy, ak závet bol iba čiastočne neplatný (napr. podľa § 551 OZ upravujúceho dedenie neopomenuteľných dedičov), alebo ak sa nevyčerpal celý poručiteľov majetok (§ 536 OZ),

alebo ak niektorý z dedičov zo závetu dedičstvo odmietol a pod. V týchto prípadoch nastávalo dedenie zo zákona popri dedení zo závetu.

Zákonnými dedičmi boli len osoby, ktoré boli poručiťovi najbližšie. Tvorili poručiťovu rodinu. Boli členmi jeho domácnosti a prispievali tak k rodinnej súdržnosti.

Z toho, čo bolo uvedené, je možné konštatovať, že okruh zákonných dedičov bol upravený na novom podklade a bol v porovnaní s predošlým okruhom zákonných dedičov jednak užší, jednak širší. Zúženie sa týkalo pokrvných príbuzných poručiťľa. Tí boli podľa predtým platného práva v českých krajinách volaní k dedeniu zo zákona v štyroch dedičských triedach až po pradedov a prababky poručiťľa. Okrem dedičských tried dedil zo zákona aj poručiťľov pozostalý manžel. Na Slovensku nebol okruh zákonných dedičov vôbec obmedzený, pokiaľ sa príbuzenstvo dalo dokázať.¹⁷³

Zákonní dedičia

Podľa Občianskeho zákonníka z r. 1950 boli zákonní dedičia rozvrhnutí do dvoch skupín (§ 526–530 OZ). Do obidvoch je pojatý pozostalý poručiťľov manžel.

1. Prvá skupina zákonných dedičov:

V prvej skupine dedili rovnakým dielom pozostalý manžel a poručiťľove deti, a to aj deti narodené mimo manželstva (porov. § 11 ods. 2 Ústavy 9. mája), aj deti osvojené. Osvojenec nededil vo svojej pôvodnej rodine. Dedenie v pôvodnej rodine sa však obnoví, ak sa zruší osvojenecský pomer; tu potom zase zanikne dedičské právo osvojenca v rodine bývalého osvojiteľa (§ 532 OZ).

Ak poručiťľove dieťa nededí buď preto, že predtým zomrelo, alebo je nespôsobilé dediť, keď dedičstvo odmietlo alebo sa ho zrieklo len za seba, alebo keď sa vydedilo, nadobúdajú jeho podiel rovnakým dielom jeho potomkovia (poručiťľovi vnuci, pravnci, poprípade ďalší potomkovia). Je tu teda dedenie podľa kmeňov (*in stirpes*). To, že potomkovia odpadlého dediča nastupujú na jeho podiel, že teda spolu reprezentujú jednu osobu, nazýva sa právom reprezentačným.

2. Druhá skupina zákonných dedičov:

Druhá skupina zákonných dedičov nastupuje vtedy, ak poručiťľ nezanechal žiadnych potomkov. V druhej skupine dedia vedľa seba:

- a) Pozostalý manžel;

¹⁷³ KNAPP, V.: *Učebnica občianskeho a rodinného práva III. – Dedičské právo a Rodinné právo*. Praha 1953, s. 327.

- b) Poručiteľovi rodičia (a to aj vtedy, ak neboli manželmi), poprípade osvojiteľ, resp. osvojiteľa. Pôvodná rodina osvojeného po osvojení nededí.

Dedenie v pôvodnej rodine sa však obnoví, ak sa osvojenec zruší, čím zanikne dedičské právo osvojiteľa po osvojení.

Ak sa poručiteľovej smrti nedožije niektorý z rodičov (osvojiteľov) alebo ak z nejakého iného dôvodu nededia, nadobúdajú podiel tohto rodiča (osvojiteľa) rovnakým dielom jeho deti, t. j. poručiteľovi súrodenci (a to – pretože tu zákon nerozlišuje – aj nevlastní), poprípade osvojenci zomretého rodiča, ak osvojenec zomrel zrušený. Ak sa nedožil smrti poručiteľa, ktorý nemá potomkov, ani jeden z jeho rodičov, ale sú tu súrodenci poručiteľa, pripadne dedičstvo im.

- c) Napokon dedia v tejto skupine osoby, ktoré žili s poručiteľom v spoločnej domácnosti ako členovia rodiny najmenej počas jedného roku pred jeho smrťou a z toho dôvodu sa starali o spoločnú domácnosť alebo boli odkázané výživou na poručiteľa.

Bola to väčšinou poručiteľova družka (druh poručiteľky), vzdialenejší príbuzní poručiteľa, ktorí podľa príbuzenského pomeru už nededili, ďalej deti umiestnené do starostlivosti poručiteľa (§ 8 a 9 zák. č. 69/1952 Zb. o sociálnoprávnej ochrane mládeže) a pod., ak sú u týchto osôb splnené uvedené predpoklady.

O pozostalého manžela, ktorý bol poručiteľovi po deťoch najbližší, bolo v druhej skupine zákonných dedičov postarané ustanovením, že pozostalý manžel dedil okrem *praecipua* vždy najmenej polovicu poručiteľovho majetku (§ 529 OZ). Poručiteľova družka ako zákonná dedička nebola v tomto smere postavená manželke na roveň (porov. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR z 20. 8. 1951, Cz 55/1951).

Ostatní dedičia, ktorí boli v tejto skupine v prvom rade povolaní (poručiteľovi rodičia a osoby, ktoré s ním žili v spoločnej domácnosti), dedili rovnakým dielom druhú polovicu poručiteľovho majetku. Dedičia, ktorí sú v tejto skupine zákonných dedičov povolaní až v druhom rade (poručiteľovi súrodenci a poprípade starí rodičia), nadobúdajú rovnakým dielom iba podiely skôr zomretých rodičov, takže počet týchto ďalších dedičov nemal vplyv na výšku podielov, ktoré pripadli osobám, povolaným v prvom rade.

Ak v druhej skupine zákonných dedičov okrem pozostalého manžela nebolo iných dedičov, dedí pozostalý manžel celý poručiteľov majetok.

Dedenie zo závetu

Občiansky zákonník z r. 1950 definoval závet ako jednostranný prejav poručiteľovej vôle, ktorým poručiteľ osobne robí poriadok o svojom majetku (§ 534 OZ).

Zákon zdôrazňoval, že porúčiteľ musí tento prejav urobiť osobne. Porúčiteľ teda nemôže niekoho iného zmocniť, aby za neho urobil posledný poriadok.

Závet je jednostranný prejav vôle; porúčiteľ môže preto závet kedykoľvek odvolať alebo zrušiť. Nie sú teda už prípustné dedičské zmluvy, ako tomu bolo podľa bývalého občianskeho práva. Zákon ďalej výslovne ustanovuje, že jedným závetom môže urobiť poriadok len jediný závetca (§ 535 OZ). Tento platný právny poriadok nepoznal teda spoločné závety, ktoré boli skôr prípustné.

Závet je každý prejav vôle, v ktorom sa robí poriadok o majetku pre prípad smrti. Porúčiteľ mohol ustanoviť jedného alebo viac dedičov na celý majetok, alebo jedného dediča, prípadne viacerých dedičov, na podiely svojho majetku (napr. na jednu tretinu, na jednu štvrtinu a pod.), alebo na jednotlivú vec alebo právo (§ 511, 536 OZ).

Ak porúčiteľ neurobil v závete poriadok o celom svojom majetku, nastávalo ohľadne zvyšku majetku dedenie zo zákona (§ 536 OZ). Občiansky zákonník z r. 1950 nerozlišoval medzi závetom a kodicilom, ako tomu bolo podľa platného práva v českých krajinách, kde porúčiteľ musel ustanoviť v závete dediča a urobiť poriadok alebo o celom majetku, alebo o podiele. Ak urobil poriadok iba o časti majetku, ktorá nebola určená podielom k celému majetku, alebo iba o jednotliví veci, išlo o kodicil. Občianske právo platné na Slovensku nepoznalo rozdiel medzi závetom a kodicilom.

Formy závetu

Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb. upravoval dedenie zo závetu v § 534–553. Podľa obsiahnutej právnej úpravy závet bolo možné zriadiť len v písomnej forme. Obligatórnou náležitosťou každého závetu bolo uvedenie dňa, mesiaca a roka, keď bol spísaný. Jedným závetom mohol urobiť poriadok len jediný porúčiteľ. Zákon poznal holografný závet, ktorý musel porúčiteľ vlastnoručne napísať a podpísať. Závet, ktorý porúčiteľ nenapísal vlastnou rukou, musel vlastnou rukou podpísať a pred dvoma súčasne prítomnými svedkami výslovne prejaviť, že listina obsahuje jeho poslednú vôľu. Svedkovia sa museli na závet podpísať. Porúčiteľ, ktorý nemohol čítať alebo písať, musel prejaviť svoju poslednú vôľu pred tromi súčasne prítomnými svedkami do zápisnice, ktorá mu musela byť prečítaná. Potom musel pred nimi potvrdiť, že listina obsahuje jeho pravú vôľu. Pisateľom a predčítateľom mohli byť aj svedkovia. Pisateľ však nesmel byť zároveň predčítateľom. V zápisnici muselo byť uvedené, že porúčiteľ nemôže čítať alebo písať, kto zápisnicu napísal a kto ju prečítal, a akým spôsobom porúčiteľ potvrdil, že listina obsahuje jeho pravú vôľu. Zápisnicu museli svedkovia podpísať.

Každý mohol prejaviť svoju poslednú vôľu do úradnej zápisnice na súde alebo pred notárom. V tom prípade svedkov nebolo treba. Maloletí, ktorí dovŕšili 15 rokov veku, ako aj slepí, hluchí, ktorí nemohli čítať, a nemí, ktorí nemohli písať, mohli urobiť posledný poriadok len na súde alebo pred notárom. Ak hluchý porúčiteľ nemohol čítať alebo nemý nemohol písať, bolo treba pribrať tlmočníka, ktorý sa s ním mohol porozumieť a mal spôsobilosť byť svedkom závetu.

Najdôležitejšie zmeny v oblasti dedičského práva, ktoré priniesol Občiansky zákonník z roku 1950 v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou

Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb. platil od 1. 1. 1951 do 31. 3. 1964. Tento zákonník v oblasti dedičského práva priniesol, ako sme už uviedli, podstatné zjednodušenie právnej úpravy (Všeobecný rakúsky občiansky zákonník venoval dedičskému právu 293 paragrafov, tento zákonník sa uspokojil s 52 paragrafmi), ale tiež aj určité zmeny. Najzákladnejšia zmena bola proklamovaná už v úvode, kde bolo v § 509 stanovené, že dedičstvo sa nadobúda porúčiteľovou smrťou. Tým bola zlikvidovaná inštitúcia ležiacej pozostalosti.

Nový Občiansky zákonník priniesol aj ďalšie zmeny, najmä tieto:

- obmedzil odkazy (nebolo už možné odkázať právo, pohľadávku ani nehnuteľnosť), odkazovník za určitých predpokladov (pozri § 537) zodpovedal za záväzky porúčiteľa a vzťahovali sa naňho primerané ustanovenia o dedičstve a o dedičovi,
- bol zrušený inštitút dedičskej zmluvy medzi manželmi,
- bol zrušený inštitút darovania pre prípad smrti,
- bola ustanovená zásada preferovania dedenia zo zákona oproti dedeniu zo závetu (pozri § 513 – ak nadobudne dedičstvo dedič zo závetu, nadobúdajú dedičstvo dedičia zo zákona; nedochádzalo teda k prirastaniu uvoľneného dielu ostatným dedičom zo závetu),
- podstatne sa zasiahlo do zriaďovacej (testovacej) voľnosti porúčiteľa v tom smere, že porúčiteľ nemohol pod hrozbou sankcie neplatnosti uviesť v závete podmienky obmedzujúce dedičov, ustanovenie o tom, že dedič zo závetu má dedičstvo nadobudnúť na určitú dobu alebo, naopak, až po určitej dobe od úmrtia porúčiteľa, ustanovenie o tom, na koho má dedičstvo prejsť po smrti dediča, ani príkaz uložený dedičovi, aby dedičstvo alebo jeho časť použil určitým spôsobom, alebo aby niečo vykonal (pozri § 550). To všetko však paradoxne posilnilo postavenie dediča zo závetu, ktorý nadobudol neobmedzenú moc nad zdedeným majetkom, oslobodenú od záväzkov, okrem zodpovednosti za záväzky porúčiteľa, ktoré prechádzajú na

dediča, ktorá bola ešte znížená (v dôvodovej správe zákonodarca deklaroval záujem na tom, aby dedič nebol obmedzovaný v slobodnom nakladaní so zdedeným majetkom),

- nebol zakotvený inštitút zvereneckého náhradníctva,
- nebol upravený spoločný závet manželov,
- boli zrušené niektoré formy závetu – tzv. privilegované testamenty,
- bolo zrušené rozlišovanie medzi závetom a dodatkom,
- obmedzil sa počet dedičských skupín: do prvej skupiny zákon zaradil potomkov a manžela, do druhej skupiny manžela, rodičov, súrodencov, prarodičov a nových členov spoločnej domácnosti,
- zákon čo do postavenia dedičov zrovnoprávnil manželské a nemanželské deti.

Zákonodarca napriek tomu, že prevzal niektoré predchádzajúce inštitúty dedičského práva (ako napr. prijatie a odmietnutie dedičstva, úpravu závetu, dedičské skupiny, zodpovednosť za záväzky poručiteľa, odkazy, zásady prejednávania dedičstva a pod.), podstatne ich však zjednodušil, spoliehajúc zrejme na to, že pretrvávajúce právne vedomie si bude vykladať jednotlivé inštitúty s použitím doterajšej praxe bez toho, aby určil zložité pravidlá výkladu, či podrobnejšiu úpravu jednotlivých inštitútov tak, ako ich obsahoval Všeobecný rakúsky občiansky zákonník z r. 1811. Vzhľadom na to, že došlo k rozsiahlemu znárodneniu majetku a aj iným spôsobom k jeho odňatiu, spadla do dedičstva len tzv. osobný majetok menšieho rozsahu, ktorého nadobúdanie a správa si podľa mienky zákonodarcu nevyžadovali rozsiahlejšiu právnu úpravu.

V OBČIANSKY ZÁKONNÍK Z R. 1964

Občiansky zákonník z r. 1964, ktorým bol až na niekoľko paragrafov zrušený Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb., bol výsledkom rozsiahlych kodifikačných prác zo začiatku 60. rokov spolu s ďalšími významnými kódexmi civilného práva (Občiansky súdny poriadok, Notársky poriadok, zákon o rodine, zákon o medzinárodnom práve súkromnom atď.). Nadobudol účinnosť dňom 1. 4. 1964 a platí s mnohými novelami dodnes. Jeho aktuálna podoba je však výsledkom množstva čiastkových aj zásadných zmien prijatých v priebehu doby jeho platnosti.

Právna úprava dedičského práva v r. 1964 prevzala základné princípy dedenia podľa zák. č. 141/1950 Zb., najmä nadobúdanie dedičstva ku dňu smrti poručiteľa.

V čiastkových otázkach však došlo k týmto významným zmenám:

- zrušeniu inštitútu zmluvného zrieknutia sa dedičstva,
- rozdielnej koncepcii 2. a 3. dedičskej skupiny pri dedení zo zákona,
- obmedzeniu foriem závetu,
- zrušeniu inštitútu vydedenia,
- odlišnej koncepcii potvrdenia dedičstva a vyporiadania dedičstva.

Z hľadiska dedenia v oblasti vecných práv došlo k týmto zásadným zmenám: zákonom č. 94/1963 Zb. (zákon o rodine) bol zrušený zákon č. 265/1949 Zb. (o práve rodinnom), ktorý upravoval inštitút tzv. zákonného majetkového spoločenstva manželov, a vlastnícke vzťahy medzi manželmi boli upravené novým spôsobom v Občianskom zákonníku v rámci spoluvlastníctva formou novovytvoreného inštitútu tzv. bezpodielového spoluvlastníctva manželov; potreba vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva po zániku manželstva úmrtím jedného z manželov sa premietla do procesnej úpravy a jeho vyporiadanie sa stalo súčasťou dedičského konania.

Občiansky zákonník z roku 1964 bol významnejším spôsobom zmenený a doplnený zákonom č. 131/1982 Zb. Účelom novely Občianskeho zákonníka bolo vyhovieť naliehavým potrebám praxe v tom, že boli v zákone výslovne upravené aj také vzťahy, ktoré doterajší Občiansky zákonník vôbec neupravoval alebo neupravoval v potrebnej šírke, aj keď spoločenská potreba takúto úpravu vyžadovala. Aby touto úpravou bolo možné pokryť aj obdobie od 1. 4. 1964 (keď nadobudol účinnosť Občiansky zákonník) do 1. 4. 1983, bola do ôsmej časti OZ zahrnutá špeciálna úprava prechodných ustanovení. Všeobecne platí, že ustanoveniami tejto novely sa spravujú aj vzťahy vzniknuté v čase od 1. apríla 1964 do 1. apríla 1983. Novela Občianskeho zákonníka zaviedla opätovne inštitút vydedenia v § 469a. Poručiteľ mohol vydediť potomka, ak v rozpore s pravidlami socialistického spolužitia neposkytol poručiteľovi potrebnú pomoc v chorobe, starobe alebo iných

závažných prípadoch. Skutočnosť, že inštitút vydedenia bol dodatočne zaradený do úpravy dedičského práva hmotného, svedčí o tom, že v praxi chýbal prostriedok, ktorým by porúčiteľ mohol vyvolať majetkovoprávne dôsledky z morálne odsúdeniahodného správania, ľahostajnosti neopomenuteľného dediča (potomka porúčiteľa) k náhlemu alebo dlhšie trvajúcejmu stavu porúčiteľa, pri ktorom sa nezaobišiel bez cudzej pomoci.

Testovacia voľnosť porúčiteľa bola obmedzená v tom zmysle, že maloletí potomkovia museli dostať aspoň toľko, koľko tvoril ich dedičský podiel zo zákona, a plnoletí potomkovia aspoň toľko, koľko tvorili tri štvrtiny ich dedičského podielu zo zákona. Ak tomu závet odporoval, bol v tej časti neplatný, ak nedošlo k vydedeniu potomkov. Doplnenie ustanovenia § 479 bolo dôsledkom vzťahu k novému ustanoveniu § 469a.

Politické a najmä ekonomické zmeny, ku ktorým u nás došlo od novembrovej revolúcie v roku 1989, si vynútili rozsiahly posun v oblasti dovtedy nazývanej hospodárskoprávna, ktorý vyústil do vypracovania nového Obchodného zákonníka. To vyžadovalo, aby boli v zhodnej časovej nadväznosti vykonané i nadväzujúce potrebné zmeny v Občianskom zákonníku. Po roku 1989 bolo potrebné uviesť do súladu Občiansky zákonník aj s Listinou základných práv a slobôd. Prvý krok bol v tomto smere urobený práve prijatím novely Občianskeho zákonníka v r. 1991 – zákona č. 509/1991 Zb. s účinnosťou od 1. januára 1992. Táto novelizácia Občianskeho zákonníka priniesla v oblasti dedičského práva nasledujúce zmeny:

- rozšírenie tretej zákonnej dedičskej skupiny,
- zavedenie štvrtej zákonnej dedičskej skupiny,
- upresnenie úpravy vydedenia,
- rozšírenie foriem závetov – znovuzavedenie alografného závetu,
- zmenšenie zákonného podielu plnoletých neopomenuteľných dedičov z troch štvrtín na jednu polovicu ich zákonného dedičského podielu, umožnenie zriadiť závetom nadáciu – táto možnosť porúčiteľa zriadiť závetom nadáciu však bola neskôr novelou č. 34/2002 Z. z. zrušená,
- zmena v oblasti majetkových práv medzi manželmi, súvisiaca s problematikou dedičského práva – zavedenie možnosti zmluvných modifikácií rozsahu a vzniku bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

VI ZÁVER

Dedením sa rozumie všeobecný prechod práv a povinností fyzickej osoby z dôvodu jej smrti (*mortis causa*) na iné subjekty (dedičská sukcesia), s výnimkou prípadov, o ktorých zákon ustanovuje inak. Smrť človeka je objektívnou právnou skutočnosťou, s ktorou právo spája dôležité právne následky, s ktorými sa stretne v živote zákonite každý, čo zdôvodňuje stálu aktuálnosť tejto problematiky.

Právna úprava dedičského práva, vzhľadom na predmet úpravy bola, je a bude vždy neodmysliteľnou súčasťou systematiky kódexu súkromného práva, preto je súčasťou i nášho Občianskeho zákonníka. V Slovenskej republike už niekoľko rokov prebiehajú rekodifikačné práce na príprave jeho novej podoby. A keďže právna úprava dedenia je jeho systematickou súčasťou, logicky sa zmeny dotknú aj tejto jeho časti. V predloženej publikácii venujeme pozornosť niektorým vybraným staronovým inštitútom dedičského práva, v úvahách *de lege ferenda*, vychádzajúc z historického vývoja inštitútu dedenia v právnych úpravách na území nášho štátu v minulosti až do súčasnej doby. Myslíme si, že osvojenie si základných poznatkov o historických koreňoch dedičského práva je v čase priprav nového Občianskeho zákonníka vhodné nielen z dôvodu informovanosti, ale najmä pre možnosť prípadného prevzatia niektorých inštitútov dedičského práva, ktoré poznala predtým platná právna úprava, a poznajú ich niektoré zahraničné právne úpravy dedenia aj v súčasnosti. Ide o inštitúty dedičského práva, ktoré boli overené a osvedčili sa.

S rekodifikačnými prácami na návrhu nového občianskeho zákonníka sa začalo už od 90. rokov 20. storočia, pričom kým v Českej republike už bol nový občiansky zákonník prijatý, u nás rekodifikačné práce stále pokračujú. V súvislosti s prípravou nového kódexu súkromného práva v Slovenskej republike sa venuje náležitá pozornosť aj novej právnej úprave dedenia. Máme za to, že aj táto oblasť si zaslúži, keď ju porovnáme sa právnou úpravou v zahraničí, niektoré podstatné zmeny.¹⁷⁴ Základnou snahou je v novej právnej úprave dedenia posilniť postavenie a zmluvnú voľnosť poručiteľa ohľadom svojho majetku.¹⁷⁵ Súčasná právna úprava totiž stále preferuje dedenie zo zákona. Poručiteľova vôľa rozhodovať o jeho majetku pre prípad smrti je dnes v mnohom právnou úpravou limitovaná napriek tomu, že umožňuje závet. Prikláňame sa k tým názorom, ktoré odporúčajú zásadnú zmenu úpravy dedenia oproti platnému právnemu stavu, ktorá má

¹⁷⁴ Naša právna úprava dedenia je napr. veľmi strohá, kým tá naša je obsiahnutá v 44 paragrafoch, v ostatných krajinách je oveľa rozsiahlejšia a komplexnejšia. Napr. nová česká úprava dedičského práva má až približne 150 paragrafov.

¹⁷⁵ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 40.

spočívať v posilnení postavenia a zmluvnej voľnosti poručiťela ohľadom svojho majetku tak, že vôľa poručiťela bude pre dedičov záväzná a všetko v novom dedičskom práve bude smerovať k jej poznaniu a rešpektovaniu,¹⁷⁶ a to konkrétne prinavrátením niektorých v minulosti známych inštitútov dedičského práva, ktoré dávali poručiťelovi oveľa širšie možnosti rozhodovať o jeho majetku pre prípad smrti ako je to dnes (napr. zavedením ďalšieho dedičského titulu: dedičskej zmluvy, zavedením inštitútu náhradníctva, odkazu, privilegovaného závetu, vykonávateľa závetu a zrieknutia sa dedičstva). Znovuzavedenie niektorých staronových inštitútov do novej podoby právnej úpravy dedenia znamená návrat k tradíciám dedičského práva, a keďže podobné inštitúty dedičského práva poznajú aj vo väčšine ostatných krajín, považujeme ich znovuzavedenie aj za akýsi návrat k európskym štandardom právnej úpravy dedenia.

Podľa platnej právnej úpravy sa dedičstvo nadobúda okamihom smrti poručiťela (§ 460 Občianskeho zákonníka).¹⁷⁷ Podobne tomu bolo aj v minulosti. Aj právo platné na Slovensku bolo vždy založené na konštrukcii nadobúdania dedičstva smrťou poručiťela – *ipso iure*.¹⁷⁸ Návrh nového Občianskeho zákonníka vychádza aj naďalej z tejto konštrukcie, a preto sa odmietajú pokusy obnoviť pri príležitosti rekodifikácie súkromného práva pôvodný inštitút ležiacej pozostalosti (*hereditas iacens*), ktorý bol príznačný len pre dedičské právo platné v českých krajinách pred rokom 1950 a ktorý vychádzal z úpravy obsiahnutej už vo Všeobecnom rakúskom občianskom zákonníku z roku 1811. Predmetom dedenia bude všetok majetok, ktorý ku dňu smrti patrí poručiťelovi. V niektorých krajinách sa rozlišuje pozostalosť a dedičstvo, pričom pozostalosťou sa rozumie všetok majetok poručiťela v momente jeho smrti, resp. tá jeho časť, ktorá je spôsobilá prechodu na dediča, kým dedičstvom sa zasa rozumie tá časť majetku poručiťela, ktorú dedič skutočne dedením nadobudol. Vzhľadom na to, že dedičstvo sa nadobúda smrťou poručiťela, tak oba tieto inštitúty splývajú a ich rozlišovanie stráca aj pre rekodifikáciu praktický význam.¹⁷⁹

¹⁷⁶ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 41.

¹⁷⁷ Odtvety môžu dedičia s dedičstvom zásadne nakladať. V tejto dispozičnej voľnosti sú však obmedzení tým, že na každé nakladanie s dedičstvom, ktoré presahuje rámec obvyklého hospodárenia, potrebujú súhlas súdu, a to až do skončenia dedičského konania.

¹⁷⁸ Jedinou výnimkou, keď to bolo inak, bolo časovo krátke obdobie od roku 1853 do roku 1861, keď na území Uhorska platilo rakúske právo, v ktorom sa v dôsledku uplatňovania inštitútu ležiacej pozostalosti dedičstvo nenadobúdalo smrťou poručiťela.

¹⁷⁹ LAZAR, J. a kol. 2008. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., ISBN 978-80-89363-14-8, s. 79–80.

Po vzniku Česko-Slovenskej republiky v roku 1918 bolo na základe zákona č. 11/1918 Zb. z. a n. recipované dovtedajšie občianske právo. Na území dnešnej Českej republiky platil aj naďalej Všeobecný rakúsky občiansky zákonník z r. 1811 a na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi uhorské obyčajové právo a ostatné občianskoprávne predpisy.¹⁸⁰ Právny dualizmus občianskeho práva sa zachoval až do roku 1950. Vzhľadom na uvedené bola aj právna úprava dedenia v českých krajinách a na Slovensku do roku 1950 rozdielna.¹⁸¹ Preto sa v texte publikácie venujeme samostatne i právnej úprave vybraných inštitútov do roku 1950 na území Českej republiky obsiahnutej vo Všeobecnom rakúskom občianskom zákonníku z r. 1811. Osobitne poukazujeme tiež na navrhovanú právnu úpravu vybraných inštitútov dedičského práva podľa návrhu Občianskeho zákonníka publikovaného v roku 1900, ktorý sa skladal z piatich častí a jedna z nich (5.) obsahovala i návrh právnej úpravy dedičského práva.¹⁸² Prepracovaný návrh OZ z r. 1914 a 1915 nebol ani pri opätovnom predložení v r. 1916 schválený a už ďalšie práce na kodifikácii súkromného práva nepokračovali.

Napriek viacerým čiastkovým zákonom, ktoré sa dotýkali otázok dedičského práva, sa jeho povaha až do roku 1950 stále zakladala na Verböczyho Tripartite a na pravidlách, ktoré prijala judexkuriálna konferencia. Tieto pravidlá boli stálym používaním v praxi dôvodom, že hlavným prameňom dedičského práva zostalo až do roku 1950 na našom území obyčajové právo.

Súčasná právna úprava dedenia obsiahnutá v Občianskom zákonníku stojí jednak na základoch vytvorených predchádzajúcimi právnymi úpravami účinnými na našom území, tak aj na princípoch, ktoré poznalo už staroveké rímske právo. Keďže rímske právo súkromné svojou typickou štruktúrou v značnej miere ovplyvnilo súčasné európske právne

¹⁸⁰ Hlavným prameňom uhorského dedičského práva boli *Planus tabularum*, Verböczyho Tripartitum z r. 1514, ako aj pravidlá prijaté na judexkuriálnej konferencii r. 1861. Najznámejším spísaním pravidiel obyčajového práva v uhorskej právnej histórii sa stalo právnické dielo Štefana z Vrbovca (Ištvána Verböczyho) z roku 1514. Nesie titul *Opus Tripartitum iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae partiumque adnexarum* (skrátene Tripartitum). Verböczyho Tripartitum sa tešilo veľkej úcte v právnom živote Uhorska. Osobitný význam malo pre súdnu prax, ktorá sa ho pridŕžavala natolko, že bolo *de facto* považované za platný prameň práva, a takto sa naň odvolávali aj neskoršie zákonné články. V skutočnosti však bolo Tripartitum napriek svojmu výnimočnému postaveniu súkromnou zbierkou obyčajového práva a jeho právna záväznosť sa neodvodzovala od diela samotného (k platnému potvrdeniu diela nedošlo pre nedostatok priloženia pečate), ale z moci vtedy platného obyčajového práva, ktoré sa Tripartita dovoľávalo ako celku.

¹⁸¹ MALÝ, K. 1997. *Dějiny Českého a Česko-slovenského práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, s. 320–321; rovnako LUBY, Š. 1946. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Právnická jednota v Bratislave, s. 429; rovnako ROUČEK, F.–SEDLÁČEK, J. 1936. *Komentár k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí*. Praha, s. 5.

¹⁸² V oblasti dedičského práva vykazoval návrh OZ z r. 1900 podstatné zmeny v porovnaní s právom platným do r. 1900 (nerozlišovalo sa medzi zdedeným a nadobudnutým majetkom, neexistoval už nekonečný rad dedičov, návrh nepoznal vdovské dedenie, naďalej sa ale napr. zachovalo rozlišovanie závetov na verejné, súkromné a privilegované, zachoval sa inštitút dedičskej zmluvy – síce prípuťné bolo len medzi manželmi a pod.).

systémy (a samozrejme aj ten náš), snažíme sa v ďalšom texte častými odkazmi poukázať na vzťah k nášmu modernému občianskemu právu, konkrétne právu dedičskému.

Rímske právo je už tradične klasickou disciplínou internacionálneho charakteru. Väčšina typických noriem a inštitútov dedičského práva, ktoré poznajú právne úpravy dedenia dodnes, začali vznikať už v raných fázach vývoja dedičského práva v starovekom Ríme. V rímskom práve sa časom vytvorila široká sieť prepracovaných a osvedčených noriem a inštitútov dedičského práva. Mnoho z týchto inštitútov našlo svoj výraz už v raných kodifikáciách súkromného práva kontinentálnej Európy a udržiujú si svoju aktuálnosť dodnes. Niektoré takéto inštitúty poznali i naše právne úpravy dedenia v minulosti, boli praxou overené a osvedčili sa, no napriek tomu sa z našej právnej úpravy časom vytratili, resp. boli zrušené.¹⁸³ Vzhľadom na ich význam sa ale v rámci rekodifikačných prác prebiehajúcich v Slovenskej republike znova uvažuje o ich zavedení do právnej úpravy dedenia v novom Občianskom zákonníku, preto poukazujeme v ďalšom texte i na úpravu týchto inštitútov v rímskom práve. V rímskom dedičskom práve totiž ešte stále môžeme nájsť odpovede na mnohé otázky, ktoré musí riešiť každá rekodifikácia v oblasti dedičského práva. I napriek časovému odstupu sa dá stále považovať pohľad na široko rozvetvenú a prepracovanú sieť noriem a inštitútov rímskeho dedičského práva za vynikajúci zdroj inšpirácie.

Následne v texte osobitne poukazujeme na vývoj právnych pravidiel úpravy dedičského práva na území Slovenska v minulosti. Snažíme sa poskytnúť prehľad noriem a inštitútov dedičského práva v jeho hlavných vývojových fázach a poukázať na vývoj úpravy dedičského práva do roku 1950. Následne sa stručne venujeme aj prehľadu vývoja právnej úpravy dedenia po roku 1950, a to tak, ako dedičské právo poňali Občiansky zákonník z roku 1950 a Občiansky zákonník z roku 1964. Obidva uvedené kódexy sa v nových pomeroch totiž značne odchýlili od pôvodnej úpravy dedičského práva na našom území pred rokom 1950, čím vo svojich dôsledkoch znamenali dôležité obraty a zmeny v oblasti dedičského práva, na ktoré sa snažíme v texte poukázať. Z obsahového hľadiska Občiansky zákonník z roku 1964 vo vzťahu k úprave dedenia a pomerov, ktoré majú alebo môžu mať súvislosť s dedením, nadviazal na Občiansky zákonník z roku 1950. Rovnako

¹⁸³ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezínok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 40.

v ďalšom období došlo len k čiastkovým zmenám právnej úpravy dedenia oproti stavu, ktorý priniesol Občiansky zákonník z roku 1950.¹⁸⁴

¹⁸⁴ CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6, s. 42 a nasl.

Zoznam použitej literatúry

1. BARDACH–LESNODORSKI–PIETRZAK. 1979. *Historia państwa i prawa polskiego*. Warszawa: PWN, 1979, 654 s.
2. BARTOŠEK, M. 1988. *Dějiny římského práva: Ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1988, 280 s., ISBN 9788020005458.
3. BARTOŠEK, M. 1981. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, 507 s.
4. BEŇA, J. 2001. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2001, 391 s., EAN 8080554773.
5. BÍLEK, J.–SEŠINA, R. 2001. *Dědické právo v předpisech let 1925–2001*. Praha: C. H. Beck 2001, 508 s., ISBN 978-80-7179-590-2.
6. BOGUSZAK, J. a kol. *Teorie státu a práva*. I. a II. Praha: Orbis, 1967–1968, 475 a 304 s.
7. BOGUSZAK, J.–ČAPEK, J. 1997. *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia, 1997, 257 s., ISBN 80-85963-38-8.
8. CIRÁK, J. 2011. Zabudnuté či stratené inštitúty dedičského práva. In: *Európske a národné rozmery civilného práva, etický rozmer a zodpovednosť právnických profesií*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, ISBN 978-80-970207-3-6.
9. CIRÁK, J. a kol. 2009. *Dedičské právo*. Vyd. Heuréka, 2009, 237 s., ISBN 978-80-89122-55-4.
10. CIRÁK, J. a kol. 2009. *Ochrana a vymožiteľnosť subjektívnych občianskych práv po vstupe do Európskej únie*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2009, 443 s., ISBN 978-80-8083-912-3.
11. CIRÁK, J. 2010. *Dedičské právo*. Ostrava: Key Publishing, 2010, 237 s., ISBN 978-80-7818-056-9.
12. COING, H (ed.). 1986. *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. Bd. III. München: C. H. Beck, 1986, ISBN 9783406314735, s. 2843–4311.
13. CSIZMADIA, A.–KOVÁČZ, K. 1970. *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa: (1848–1944)*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970, 460 s.
14. ČÁDA, F. 1931. *Vybrané prameny k právním dějinám středoevropským. Studijní příručka*. Brno: Čs. akad. spolek Právník, 1931, 196 s.

15. DULAK, A. 2015. *K prvej ucelenej verzii pracovného návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka* (online). 2015 (cit. 12. 3. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/555>.
16. DULAK, A. 2015. *Vnúťorná systematika zmluvného záväzkového práva v prvom odovzdanom pracovnom návrhu nového slovenského Občianskeho zákonníka* (online). 2015 (cit. 22. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/556>.
17. DULAKOVÁ, D. 2015. *Zverejnenie paragrafového znenia prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka, odovzdaného dňa 16. 10. 2015* (online). 2015 (cit. 19. 2. 2017). Dostupné na internete: <http://www.lexforum.cz/557>.
18. ECCHER, B. 2002. *Bürgerliches Recht VI. Erbrecht*. Wien–New York: Springer Verlag, 2002, 134 s., ISBN 9783211837559.
19. ELIÁŠ, K. 1997. K některým diskutabilním problémům rekodifikace občanského zákoníku. In: *Právní praxe: časopis české justice*. Roč. 45, č. 3/1997, s. 150–160, ISSN 1211-0825.
20. ELIÁŠ, K.–ZUKLÍNOVÁ, M. 2001. *Principy a východiska nového kódexu soukromého práva*. Praha: Linde Praha, a. s., 2001, 304 s., ISBN 8072013030.
21. ELIÁŠ, K. a kol. 2012. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Nakladatelství Sagit, 2012, ISBN 978-80-7208-922-2.
22. ERLER, A. a kol. 1971. *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. Berlin: Schmidt, 1971, s. 972, ISBN 0350300151.
23. FAJNOR, V. a kol.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi so zreteľom aj na banské právo a na právne predpisy o pozemkovej reforme...* 2. prepracované, judikatúrou siahajúcou do r. 1935 doplnené vydanie. Právnická jednota na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, Generálny komisionár: V. Linhart, 601 s.
24. FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A. 1998. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka, 1998, 608 s., ISBN 80-967653-4-5.
25. FAJNOR, V.–ZÁTURECKÝ, A. 1924. *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Právnická jednota, 1924, 256 s.
26. FEKETE, I. 2007. *Občiansky zákonník – komentár*. Bratislava: Epos, 2007, 1063 s., ISBN 978-80-8057-688-2.

27. FIALA, J.–MATES, P. 1992. Poznámky chystané k úpravě dědického práva. In: *Právo a zákonnost: časopis pro právní praxi*. 1992, roč. 37, č. 7, s. 408–413, ISSN 1210–0900.
28. FIALA, J.–ŠVESTKA, J. 1969. Občanské právo a jeho postavení v systému československého práva. In: *Právník*, č. 12, 1969, ISSN 0231–6625.
29. FLOSSMANN, U. 1983. *Österreichische Privatrechtsgeschichte*. Wien: Springer-Verlag, 1983, 369 s., ISBN 0387817654.
30. GÁBRIŠ, T. 2014. *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861. Monografická štúdia a historickoprávny komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2014, ISBN 9788080786014.
31. GÁBRIŠ, T. 2007. Snahy o kodifikáciu uhorského všeobecného súkromného práva v rokoch 1848–1918. In: *Stát a právo v letech 1848–1918 ve střeoevropském kontextu*. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2007, ISBN 978-80-969332-9-7.
32. GRONSKÝ, J. 1971. *Dějiny československého státu a práva 1938–1948*. Praha: Fakulta právnická UK, 1971, 226 s.
33. HATTENHAUER, H. 1994. *Europäische Rechtsgeschichte*. Heidelberg: C. F. Müller, 1994, 825 s., ISBN 9783811438941.
34. HOFFMANN, J. 1946. "Československý" a "slovenský" právní řád. In: *Právník*, 1946, ISSN 0231–6625.
35. HOLÁK, J.: Vznik městského práva na Slovensku a jeho pramene. In: *Zborník Matice slovenskej, 1938–1939*.
36. HOLUB, O. 1995. Formální a obsahové náležitosti usnesení v řízení o dědictví. In: *Ad Notam*, č. 4/1995, s. 75 a č. 6/1995, s. 123, C. H. Beck, ISSN 1211–0558.
37. HRUŠKOVIČOVÁ, E. 1991. Dedičské právo – jeho vývoj v Česko-Slovensku a úpravy dedičského práva v štátoch angloamerického právneho systému. In: *Juris Index*, č. 9, 1991.
38. HRUŠKOVIČOVÁ, E. 1991. O problematike dedičského práva. In: *Justičná revue*, roč. 43, 1991, č. 8–9, Bratislava: Wolters Kluwer, ISSN 1335–6461.
39. HUBENÁK, L. 2002. *Právne dejiny Slovenska do r. 1945*. I. diel, Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, Banská Bystrica, 2002, ISBN 80-8055-529-X.
40. HUBENÁK, L.–MOSNÝ, P. 2005. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, Banská Bystrica, 2005, ISBN 8070976004.
41. HURDÍK, J. – FIALA, J. – HRUŠÁKOVÁ, M. 1997. *Úvod do soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 140 s., ISBN 80-210-1722-8.

42. IMBERT, J. 1992. *Histoire du droit privé: Que sais-je?* VII. vyd. Paris: Presses Universitaires de France, 1992, 128 s., ISBN 978-2130445937.
43. JINDŘICH, M. 1996. Závět a další listiny pro případ smrti. In: *Právní rádce*, roč. 4, č. 5/1996, s. 14–15, ISSN 1210–4817.
44. K návrhu slovenského občianskeho zákonníka. In: *Dies Luby iurisprudentiae*. Nr. 5. Bratislava: Právnická fakulta UK, 1999, 276 s., ISBN 80-7160-112-8.
45. KADLEC, K. 1902. Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské a chorvatské šlechty v něm obsažené. 1902, 309 s., Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa.
46. KANDA, A. 1991. K problematice nového čs. občanského práva. In: *Právník*, 1991, s. 518 n., ISSN 0231–6625.
47. KANDA, A. 1993. Úvaha o nové koncepci soukromého práva. In: *Právník*, 1993, s. 1040 n., ISSN 0231–6625.
48. KARPAT, J. 1937. *Corona regni Hungariae v dobe Arpádovskej*. Bratislava, 1937.
49. KINCL, J. – URFUS, V. 1990. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, 469 s., ISBN 80-7038-134-5.
50. KINCL, J. a kol. 1983. *Všeobecné dějiny státu a práva*. Praha: Panorama, 1983, 464 s.
51. KINCL, J.–URFUS, V.–SKŘEJPEK, M. 1995. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s., ISBN 80-7179-031-1.
52. KNAPP, V. a kol. 1983. *Teoretické problémy tvorby československého práva*. Praha: Academia, 1983, 276 s.
53. KNAPP, V. a kol. 1997. *Občanské právo hmotné. Svazek I., Díl 1: Obecná část, Díl 2: Věcná práva*. Praha: Codex, 1997, 343 s., ISBN 8090168310.
54. KNAPP, V. 1984. O dědických titulech a o povinném dílu. In: *Socialistická zákonost*, č. 5/84, s. 271.
55. KNAPP, V. 1995. Poznámky o fideikomisární substituci. In: *Ad Notam*, č. 5/1995, ISSN 1211–0558.
56. KNAPP, V.–LUBY, Š. 1974. *Československé občianske právo. 2. zv.* Bratislava: Obzor, 1974, 586 s.
57. KNAPPOVÁ, M.–KNAPP, V.–LAZAR, J.–ŠVESTKA, J. 1990. Nad koncepcí československého občanského práva. In: *Právník*, č. 8/1990, ISSN 0231–6625.
58. KÖBLER, G. 1990. *Deutsche Rechtsgeschichte*. München: Vahlen Franz GmbH, 1990, ISBN 9783800613878.

59. KOZIOL, H.–WELSER, R. 2001. *Bürgerliches Recht. Band II. Schuldrecht Allgemeiner Teil. Schuldrecht Besonderer Teil. Erbrecht.* 12. Auflage. Wien, Manz, 2001, ISBN 9783214147099.
60. KRČMÁŘ, J.: *Právo občanské I–V* Praha: Všehrd, 1. vydanie, 1929–1930, 3. vydanie, 1936–1937.
61. KRČMÁŘ, J.: *Právo občanské. Část všeobecná.* 1. vyd. 1929, 2. vyd. 1932, 3. vyd. Praha: Všehrd, 1936; *Práva věcná.* 1. vyd. 1928, 2. vyd. 1934; *Právo obligační.* 1. vyd. 1929, 2. vyd. 1932, 3. vyd. 1936; *Právo rodinné.* 1. vyd. 1930, 2. vyd. 1932, 3. vyd. 1936; *Právo dědické.* 1. vyd. 1930, 2. vyd. 1933.
62. KRČMÁŘ, J. 1926. *Základy přednášek o právu občanském. Právo dědické.* Praha: Vyšehrad, 1926.
63. KUČERA, R. 2001. *Dědictví.* Praha: Linde Praha, a. s., 2001, 280 s., ISBN 80-7201-271-1.
64. LAZAR, J. a kol. 2010. *Občianske právo hmotné 1. a 2. zväzok.* IURA EDITION, Bratislava, 2010, 1415 s., ISBN 978-80-8078-346-4.
65. LAZAR, J. 2008. *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva.* Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2008, 295 s., ISBN 978-80-89363-14-8.
66. LEHOTSKÁ, D. 1959. Vývoj mestského práva na Slovensku. In: *Historica X. Zborník Filozofickej fakulty UK v Bratislave.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1959, s. 65–110.
67. LUBY, Š. 1946. *Dejiny súkromného práva na Slovensku.* Bratislava: Knížnica právnickej jednoty, 1946, 536 s.
68. LUBY, Š. 1937. Nové československé občianske právo na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. In: *Právny obzor*, roč. 20, č. 12/1937, Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1937, 31 s.
69. LUBY, Š. 1939. *Obyčajové práva a súdna prax. Civilistická štúdia zo slovenského práva.* Bratislava: Knížnica Právnickej fakulty, zv. 2, 1939, 132 s.
70. LUBY, Š. 1947. *Základy všeobecného súkromného práva.* 2. vydanie (pozmenené a doplnené podľa nových právnych ustanovení), Bratislava: Ústav všeobecného práva súkromného Právnickej fakulty SU, 1947, 287 s.
71. MALÝ, K. a kol. 1997. *Dějiny českého a česko-slovenského práva do roku 1945.* Praha: Linde, 1997, 572 s.

72. MALÝ, K.–SIVÁK, F. 1992. *Dějiny státu a práva v Československu. Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku*. Sv. 1., Vydavatel HK, 1992, 533 s., ISBN 9788085467611.
73. MIKEŠ, J. 1981. *Dědictvé právo*. Praha: Panorama, 1981, 213 s.
74. MIKEŠ, J. 1993. *Dědictví a právo*. 1. vydání, Praha, 1993.
75. MIKEŠ, J.–MUZIKÁŘ, L. 2005. *Dědictvé právo*. Praha: Linde, právnické a ekonom. nak., 2005, 350 s., ISBN 9788072015528.
76. PLANK, K. 1954. *Dědictské právo*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1954.
77. RAUSCHER, R. 1934. *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě – nástin přednášek*. Praha: Typus, 1934, 159 s.
78. RAUSCHER, R. 1927. *Slovenské právní dějiny v rámci dějin práva ve střední Evropě*. Bratislava: Typos, 1927.
79. REBRO, K.–BLAHO, P. 1991. *Rímske právo*. Bratislava: Obzor, ISBN 80-215-0158-8.
80. REBRO, K.–BLAHO, P. 1997. *Rímske právo*. II. doplnené vyd. Bratislava: Manz, 1997, 388 s., ISBN 80-85719-08-8.
81. ROUČEK, F. 1932. *Československý obecní zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Komentované zákony Československé republiky, svazek XVI., 2. doplnené vydanie, Praha: Československý kompas, 1932, 1736 s.
82. ROUČEK, F.–SEDLÁČEK, J. 1936. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl třetí*. Praha.
83. SIVÁK, F. 1998. *Dějiny státu a práva na území Slovenska do roku 1918*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského. 1998, 190 s., ISBN 978-8071601005.
84. ŠTEFANKO, J. 1999. *První občanský zákoník platný od roku 1951 do roku 1964: s důvodovou správou a so súvisiacimi predpismi zameranými na vecné právo*. Bratislava: Heuréka, 1999, 352 s., ISBN 978809675379.

Názov publikácie	Návrat k tradíciám dedenia
Autor publikácie	doc. JUDr. Daniela Gandžalová, PhD.
Recenzenti	doc. JUDr. Marián Ďurana, PhD. JUDr. Monika Némethová, PhD., univ. doc. doc. JUDr. Martin Skaloš, PhD.
Formát	A5
Náklad	Online
Rozsah	137 s., 9,83 AH
Rok vydania	2023
Vydanie	prvé
Vydavateľ	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Edícia	Právnická fakulta
ISBN	978-80-557-2035-7
EAN	9788055720357
DOI	https://doi.org/10.24040/2023.9788055720357

ISBN 978-80-557-2035-7

9 788055 720357